

ŘÍDÍ REDAKČNÍ RADA / PŘEDSEDA
 OTTO PICK
 ŠÉFREDAKTOR
 ZDENĚK ZBOŘIL
 ZÁSTUPCE ŠÉFREDAKTORA
 ROBERT SCHUSTER
 ODPOVĚDNÁ REDAKTORKA
 MILENA STREJČKOVÁ
 SEKRETÁŘKA REDAKCE
 IRENA KREJČOVÁ
 GRAFICKÝ NÁVRH PETR TĚŠÍNSKÝ
 GRAFICKÁ ÚPRAVA MILENA BOUČKOVÁ
 AUTOR OBÁLKY FILIP SOJKA
 DISTRIBUCE DAGMAR ČERVINKOVÁ

REDAKČNÍ RADA:

VOJTĚCH BELLING, MILOŠ CALDA,
 PETR DOSTÁL, MARTIN EHL,
 JIŘÍ FÁREK, JOSEF FUČÍK,
 RADEK KHOL, PETR KRATOCHVÍL,
 KAI-OLAF LANG, KRISTINA LARISCHOVA,
 PETR LEBEDA, PAVEL MÁŠA,
 OTTO PICK, MILOŠ POJAR,
 PAVEL PŠEJA, MICHAEL ROMANCOV,
 JIŘÍ SCHNEIDER, PAVEL SVOBODA,
 IVO ŠLOSARČÍK, JIŘÍ ŠTEPANOVSÝ,
 FILIP TESAŘ, JOSEF VESELÝ,
 TOMÁŠ VESELÝ

Jednotlivé příspěvky vyjadřují názory autorů, nikoli vydavatele. Nevyžádané rukopisy redakce nevrací.

All rights reserved. Copyright under the International Copyright Convention. No part of this publication may be reproduced, stored in retrieval systems or transmitted in any form or by any means without the prior permission of the International Politics editorial office. Reprints are available upon request. Reprints and permissions: Write to International Politics, Nerudova 3, 118 50 Praha 1.

Redakce a administrace: Nerudova 3, 118 50 Praha 1. Telefon 251 108 107; fax: 251 108 222; e-mailová adresa umvedo@iir.cz.

Objednávky a předplatné přijímá administrace redakce. Vychází měsíčně. Cena výtisku 29,50 Kč. Předplatné na rok činí 294 Kč, pro studenty a důchodce 244 Kč, ve Slovenské republice 584,40 Sk.

Registrováno MK ČR E 5210

Tiskne Petr Dvořák – Tiskárna, Jeřábová 1302, 263 01 Dobříš.

Rozšiřuje redakce a další distributoři v drobném prodeji. Ve Slovenské republice rozšiřuje L. K. Permanent, s.r.o. P.P.4., 834 14 Bratislava 34, tel.: +421 244 453 711, fax.: +421 244 373 311, e-mail: Herslova@lkpermanent.sk. www.predplatne.cz. Informace o MP a ediční činnosti ÚMV na www.iir.cz

Podávání tlačevoiny povolené SsRP Banská Bystrica č. j. OPč-3215/B-96 zo dňa 12. 9. 1996.

OBSAH 1/2005 ROČNÍK XXIX

STR.

Světozor	2
Šedesáté výročí OSN (Úvodník) -zz-	3
ŠEDESÁTÉ VÝROČÍ OSN	
AKTUÁLNÍ REFORMNÍ DĚNÍ V OSN / Jan Kára	4
BRAZILSKÁ ASPIRACE NA STÁLÉ ČLENSTVÍ V RADĚ BEZPEČNOSTI OSN / Miroslav Suja	6
NĚMECKO A SPOJENÉ NÁRODY / Andreas Rechkemmer	7
JAPONSKO NABÍRÁ DECH / Rudolf Fürst	8
OSN A BLÍZKÝ VÝCHOD / Marek Čejka	11
INFORMAČNÍ POLITIKA OSN A PERSPEKTIVY JEJÍ REFORMY / Veronika Bílková	13
ČESKÁ ZAHRANIČNÍ POLITIKA	
PERSPEKTIVY VSTUPU TURECKA DO EVROPSKÉ UNIE: VIDĚNO Z ČESKÉHO ÚHLU POHLEDU / Emil Souleimanov	16
VZTAHY A PROBLÉMY	
LISABONSKÁ STRATEGIE: JAK SI STOJÍ V POLOČASE / Luděk Urban	19
THAJSKÉ KRÁLOVSTVÍ – ČR. PŘEDIVO JEMNÝCH VZTAHŮ / Miroslav Nožina	21
ZEMĚMI SVĚTA	
SAÚDSKÁ ARÁBIE: OPRAVNĚNÍ VLÁDNOUT / Filip Černoch	23
NOVÝ SMĚR REFORMY NĚMECKÉ ARMÁDY / Zdeněk Kříž	25
EKONOMICKÝ OBZOR	
EKONOMICKÁ SITUACE V HONGKONGU / Libor Židek	28
TURECKÉ HOSPODÁŘSTVÍ AKTUÁLNĚ. JAK TURECKO PLNÍ EKONOMICKÁ KRITÉRIA? / Zuzana Studničná	30
VOLNÁ TRIBUNA	
ŠÍITSKÝ ISLÁM V ÍRÁNSKÉ POLITICE / Cyril Bumbálek	31
UKRAJINA Z POHLADU GEOPOLITIKY / Štefan Volner	33
RECENZE	
RAKOUSKO A EVROPSKÁ UNIE / Ivona Řezanková	37
SLOVNÍK MEZINÁRODNÝCH VZTAHŮ / Jan Eichler	38
ANKETA	40

Upozorňujeme naše čtenáře a předplatitele na Slovensku, že od ledna 2005 bude naši distribuci na Slovensku zajišťovat společnost L. K. Permanent, s.r.o. P.P. 4, 834 14 Bratislava 34, tel.: +421 244 453 711, fax: +421 244 373 311, e-mail: herslova@lkpermanent.sk, www.predplatne.sk

VYJDE V PŘÍŠTÍCH ČÍSLECH MP

Co nám metafory mohou říci o politice? ► Role metafor v česko-německých vztazích ► Svět z pohledu Spojených států amerických: o pacientech, příbuzných a přátelích ► Metafory a evropská integrace ► Finsko a Evropská unie deset let po vstupu ► Kontroverzní momenty syrské zahraniční politiky ► Zvláštní případ zvláštní oblasti Aceh

1. – ukrajinský parlament vyslovil nedůvěru vládě Viktora Janukovyče. Premiér rozhodnutí odmítl s tím, že je nezákonné.

1. – izraelský parlament odmítl v prvním čtení návrh státního rozpočtu předložený premiérem Arielem Šaronem. Prohra v klíčovém hlasování ještě dál prohloubila už několik týdnů trvající krizi vlády.

2. – ministři spravedlnosti Evropské unie se dohodli, že Unie urychlí výměnu informací z trestních rejstříků mezi členskými státy, což má zlepšit boj proti terorismu.

2. – vůdci afrických zemí vyzvali na konferenci OSN v Nairobi státy vyrábějící nášlapné miny, aby se připojily k mezinárodní dohodě o zákazu těchto zbraní.

2. – Irák a Turecko se shodly na tom, že je nezbytné zabránit kurdským rebelům využívat iráckého země jako týlu pro útoky v Turecku.

3. – ukrajinský Nejvyšší soud zrušil druhé kolo prezidentských voleb a nařídil opakovat je koncem měsíce.

5. – v Maďarsku se konalo referendum o tom, zda by se mělo udělit maďarské občanství 3,5 milionu příslušníků maďarských menšin v sousedních zemích.

5. – egyptské úřady propustily z vězení izraelského podnikatele Azzama Azzama odsouzeného v roce 1997 na 15 let vězení za špionáž pro izraelskou tajnou službu. V Izraeli byla současně propuštěna skupina egyptských studentů podezřelých z přípravy útoku na izraelské vojáky.

6. – došlo k pumovému atentátu na americký konzulát v saúdskoarabské Džiddě. Útok si vyžádal devět mrtvých, přičemž mezi nimi byli i čtyři teroristé. K činu se přihlásila skupina Mučedníků Abú Anáse Šamího.

6. – na sedmi místech ve Španělsku vybuchly pumy nastražené basckickou separatistickou organizací ETA.

7. – agentura AP uvedla, že počet amerických vojáků padlých v bojích v Iráku dosáhl jednoho tisíce, dalších asi 300 vojáků přišlo o život při různých nehodách. Při vlastní invazi mezi 19. březnem až 30. dubnem 2003 padlo 109 vojáků.

8. – ukrajinský soud schválil klíčovou změnu volebního zákona, reformu ústavy a novou volební ko-

misí, čímž otevřel cestu opakování druhého kola prezidentských voleb.

8. – Spojené státy uvolnily 20 milionů dolarů pomoci palestínské samosprávě, aby pomohly překonat Palestincům nynější finanční krizi.

9. – nejvyšší rozhodčí instance při rakouském odškodňovacím fondu rozhodla definitivně o tom, že potomci rakouského panovnického rodu Habsburků nedostanou zpátky majetek, který jim byl v Rakousku vyvlastněn v roce 1919.

9. – německý spolkový kancléř Gerhard Schröder řekl při návštěvě Tokia, že v případě rozšíření Rady bezpečnosti OSN by všichni její stálí členové měli mít právo veta. Stejně se vyjádřil i japonský premiér Džuničiro Koizumi.

10. – širší vedení strany Likud schválilo vytvoření vlády velké koalice, aby zabránilo předčasným volbám. Premiér Ariel Šaron pozve do vlády Stranu práce.

10. – milánský soud rozhodl, že italský premiér Silvio Berlusconi se nedopustil korupčního jednání při privatizaci státní firmy. Podplácení soudu, které soud prokázal, je promlčeno.

11. – rakouští lékaři oznámili, že záhadná nemoc ukrajinského prezidentského kandidáta Viktora Juščenka byla způsobena otravou dioxiny. Existuje podezření na cizí zavinění. Otrava by však neměla zanechat trvalé škody na zdraví. Juščenko onemocněl 6. září a byl týden hospitalizován ve Vídni.

12. – portugalský premiér Pedro Santana Lopes oznámil, že se svým kabinetem podal demisi. Předčasné volby se budou konat 26. února.

12. – ve 2. kole rumunských prezidentských voleb vyhrál kandidát opozice, bukurešťský starosta Traian Basescu.

13. – Velká Británie a Irsko zahájily závěrečnou etapu jednání o konečné mírové dohodě mezi republikány a unionisty v Severním Irsku.

14. – finská vláda rozhodla, že ukončí svou účast v mezinárodních mírových silách na Kypru. Poslední finští vojáci budou staženi v létě 2005.

14. – Bulharsko a Rumunsko formálně uzavřely svá přístupová jednání o podmínkách, za nichž mají vstoupit k 1. lednu 2007 do Evropské unie.

14. – bylo oznámeno, že Polsko sníží začátkem roku 2005 svůj kontingent v Iráku o 800 mužů na konečných 1700 vojáků.

14. – maďarský Nejvyšší soud zrušil výsledek referenda o udělení občanství zahraničním Maďarům a o zákazu privatizace nemocnic, když ve zhruba 10 až 12 procentech volebních obvodů nařídil nové sčítání hlasovacích lístků.

15. – Evropský parlament doporučil členským státům Unie, aby na nadcházejícím summitu rozhodly o zahájení vstupních rozhovorů s Tureckem.

16. – pařížský soud odsoudil deset islámských radikálů alžírského původu k trestům vězení od 18 měsíců do deseti let. Plánovali na Silvestra 2000 atentát na vánoční trh ve Štrasburku a útoku se podařilo zabránit jen náhodou.

16. – chilský parlament schválil zákon o odškodnění 28 000 politických vězňů z dob vlády Augusta Pinocheta. Zákon zaručuje obětem měsíční penzi asi 4400 Kč a výhody v oblasti vzdělání, bydlení a zdravotnictví.

17. – summit Evropské unie schválil zahájení vstupních rozhovorů s Tureckem. Ankara se zavázala, že uzná Kyperskou republiku. Evropská komise však bude sledovat, zda jsou naplňovány schválené reformy. V případě neplnění mohou Komise, anebo třetina členských zemí navrhnout přerušení rozhovorů.

17. – americký prezident George W. Bush oznámil největší reformu amerických zpravodajských služeb za posledních více než 50 let. Cílem zákona je přizpůsobit tajné služby podmínkám boje proti terorismu.

17. – summit EU rozhodl, že vstupní rozhovory s Chorvatskem budou zahájeny v dubnu 2005 pod podmínkou, že Záhrab bude zcela spolupracovat s Mezinárodním tribunálem pro zločiny v bývalé Jugoslávii. Podle průzkumu veřejného mínění je nyní pro vstup 52 procent Chorvatů.

19. – v Číně byly zveřejněny nové směrnice o náboženských otázkách, které mají zajistit svobodu náboženského vyznání.

19. – maďarský parlament ratifikoval ústavní smlouvu Evropské unie.

20. – Kreml oznámil, že příští vrcholná schůzka prezidentů Vladimira Putina a George W. Bushe se bude konat 24. února 2005 v Bratislavě.

20. – francouzští novináři Christian Chesnot a George Malbrunot, zatřetí od srpna v Iráku jako rukojmí, byli propuštěni na svobodu, aniž by za ně bylo zapláceno výkupné.

21. – varšavský soud dospěl k závěru, že předseda Sejmu Józef Oleksy zatajil spolupráci s někdejšími tajnými službami. Oleksy v reakci na to nabídl svou demisi.

22. – rumuský prezident Traian Basescu pověřil sestavením nové vlády Calina Popesca Tariceana, předsedu menšinové centristické koalice Spravedlnost a pravda.

23. – se konaly volby do místních rad na západním břehu Jordánu. Nejvíce hlasů získalo vládní hnutí Fatah, na některých místech byl však úspěšný i Hamás.

24. – složila přísahu nová afghánská vláda vedená prezidentem Hamídem Karzáím.

26. – v opakovaných prezidentských volbách na Ukrajině zvítězil s více než 58 procenty hlasů Viktor Juščenko. Na volby dohlíželo přes 12 000 zahraničních pozorovatelů.

26. – zasáhlo rozsáhlé oblasti jihovýchodní Asie podmořské zemětřesení. Vlny tsunami způsobily smrt téměř 170 000 lidí. K nejvíce postiženým zemím patří Indonésie, Srí Lanka a Thajsko.

27. – japonská vláda rozhodla o zřízení desetičlenné poradní komise, která posoudí, zda na císařský trůn může usednout žena.

28. – zahájili v Islámábádu zástupci Indie a Pákistánu jednání o Kašmíru.

29. – stoupenci vítěze prezidentských voleb na Ukrajině Viktora Juščenka zablokovali budovu vlády, aby znemožnili zasedání kabinetu. Poražený kandidát Viktor Janukovyč se proti výsledkům voleb odvolal k soudu.

29. – představitelé ugandské vlády se poprvé od občanské války v roce 1986 sešli na severu země k jednání se zástupci povstalecké Armády božího odporu.

30. – bylo oznámeno, že v připravované izraelské vládě velké koalice zaujme předseda Strany práce Šimon Peres místo náměstka předsedy vlády.

30. – ukrajinský Nejvyšší soud zamítl všechny čtyři stížnosti, které předložil tým poraženého prezidentského kandidáta Viktora Janukovyče. Vítěz voleb Viktor Juščenko prohlásil, že hlavními body jeho programu jsou válka s korupcí, přiblížení Ukrajiny k EU a využití současného dvouciferného růstu ekonomiky na zlepšení sociální situace penzistů a lidí závislých na mzdě.

31. – ukrajinský premiér Viktor Janukovyč podal demisi.

9. – právní výbor horní komory britského parlamentu, který je nejvyšší soudní instancí ve Velké Británii dospěl k závěru, že londýnská vláda při kontrolách na ruzyňském letišti rasově diskriminovala Romy z Čes-

ké republiky, kteří se snažili cestovat do Velké Británie.

14. – rakouská socialistická poslankyně Evropského parlamentu Maria Bergerová prohlásila, že EP by měl mít do léta dostatek podkladů pro to, aby rozhodl, zda vyhoví žádostem o odnětí imunity českému europoslanci Vladimíru Železnému.

16. – podle tisku vyhověl izraelský

soud žalosti české policie o vydání Izraelce podezřelého z atentátu na pražských Příkopec a předá ho českým soudům. Muž, který je imigrantem z Kavkazu, se ovšem proti rozhodnutí odvolal.

17. – poslední část zhruba 400 vojáků 5. česko-slovenského kontingentu, který od května působil v rámci mise KFOR v Kosovu, se vrátila do vlasti. Na základně Sja-

kovac poblíž kosovsko-srbských hranic ji již vystřídal nově vycvičení příslušníci 6. praporu.

28. – z pardubického letiště odletělo do bosenské Tuzly 47 českých vojáků. Zapojí se tam do mezinárodní operace armád Evropské unie EUFOR. Po šest měsíců budou v rakousko-české strážní jednotce chránit základnu mírových sil Eagle Basic.

Šedesáté výročí OSN

Šedesát let není z hlediska věčnosti příliš dlouhá doba, ale podle *Atlas der Globalisierung*, z produkce Le Monde Diplomatique, bylo šedesát šest let průměrným věkem, jehož se dožívají lidé v roce 2002 (když ještě v roce 1950 to bylo o dvacet let méně). Ve většině členských zemí Organizace spojených národů je však tato hranice podstatně nižší, a tak lze OSN považovat za organizaci odcházejících generací, která očekává buď ránu z milosti, nebo mrtvou a živou vodu, která ji zcelí a probudí k novému životu.

Zejména po změnách politických režimů ve střední a východní Evropě v devadesátých letech, a bez ohledu na to, že se dodnes dohadujeme, kdo tyto změny způsobil, se opakovaně vracejí pochybnosti nejen o mezinárodněpolitickém uspořádání celého světa, ale také o reformě, či dokonce tak zásadní proměně OSN, že by ji bylo možné považovat za zánik této první úspěšné mezinárodní organizace, která nesporně byla a dosud je hodna myšlenek svých zakladatelů.

Nejčastější aktuální žurnalistická výtka vůči OSN je, že se zrodila z výsledků a důsledků druhé světové války a že se tento způsob mezinárodního pořádku nejen přežil, ale že je přímo v kontradikci globalizačním tendencím naší doby. OSN pak, jak napsal trochu zmatený český komentátor, jehož otec, mimochodem, kdysi na počátku padesátých let stál v Koreji za frontou korejských a čínských válečníků bojujících právě proti armádám pod praporem OSN, dnes *překáží* a nemá právo existovat.

Dodnes nikdo nedokázal zpochybnit hlavní důvody existence OSN, kterými nebylo a není nic jiného než *...udržovat mezinárodní mír a bezpečnost a za tím účelem konat kolektivní opatření, aby se předešlo a odstranilo ohrožení míru a byly potlačeny útočné činy nebo jiná porušení míru, a aby pokojnými prostředky a ve shodě se zásadami spravedlnosti a mezinárodního práva bylo dosaženo úpravy nebo řešení těch mezinárodních sporů nebo situací, které by mohly vést k porušení míru.* (Charta, kap. I., čl. 1). A také, *...že všichni členové řeší své mezinárodní spory pokojnými prostředky tak, aby ani mezinárodní mír a bezpečnost a spravedlnost nebyly ohrožovány... všichni členové se vystříhají ve svých mezinárodních stycích hrozby silou nebo použití síly, jak proti územní celistvosti nebo politické nezávislosti kteréhokoliv státu, tak jakýmkoli jiným způsobem neslučitelným s cíli OSN* (tamtéž, čl. 2)

Z Charty OSN je možné citovat donekonečna a každý nový citát jen potvrzuje, že výtka starobylosti OSN není oprávněná, pokud jde o zásady jejího vzniku a principy, které národy považovaly již před koncem druhé světové války za jediné možné pro své soužití svobodných a z hlediska práva rovných členů mezinárodního společenství.

Problém ovšem není, zda tyto zásady jsou zastaralé nebo neodpovídají mezinárodní politické situaci počátku 21. století. Otázka je přesně opačná. Jde o to, zda totiž ještě někoho zajímají zásady, které definují agresí nebo zločiny proti míru, a zda za celou debatou o reformě OSN se neskrývá snaha tuto mezinárodní organizaci eliminovat z jednání, na kterých se rozhoduje o míru a válce, a zda není v zájmu některých nadnárodních zájmových skupin dosáhnout toho, aby byl mezinárodní dohled

nad dodržováním míru co nejroztržštěnější a akce na jeho obranu nejméně účinné. A to přesto, jak se říká jazykem roku 1945, že *...za členy OSN mohou být přijaty všechny...mírumilovné státy, které přijmou závazky obsažené v...Chartě a podle úsudku Organizace způsobilé a ochotné tyto závazky plnit* (kap. II, čl. 4).

Není třeba přlíš mnoha zpráv z oblastí napětí a bojů, abychom pochopili, že zájemců o likvidaci zvyklostí, které se postupně stávají mezinárodním právem, přibývá a slova o nepohodlnosti OSN nejsou jen přáním ignoranta, nedohlédajícího důsledky své adolescentní asociálnosti. Když totiž dojde na konkrétní návrhy a řešení, ukáže se, že kritikům OSN nejde jen o dnes složité procedury vyjednávání a extenzivní činnosti spolupracujících agentur, ale jen o rekonstrukci Rady bezpečnosti OSN a účinnosti práva veta a nepřímo o prosazování státních nebo národních zájmů, bez ohledu na to, zda je význam státu v současné době zpochybňován, či nikoli.

Na druhé straně je ovšem třeba vidět, že neprůhledné nadnárodní politické a ekonomické struktury, použijme s jistou ironií pro ně krycí jméno Baikal, se nejméně tři čtyři desetiletí setkávají v prosazování partikulárních zájmů s nejrůznějšími překážkami, mezi kterými obvinění z agrese nebo vměšování se do vnitřních záležitostí různých zemí jsou ty nejmenší.

Rada bezpečnosti OSN je pro mnohé arivisticky uvažující představitel nejruznějších mezinárodněpolitických entit, jako instituce podle Charty OSN nesoucí hlavní odpovědnost za udržení míru a bezpečnosti ve světě, překážkou nejvýznamnější. Proto je její struktura a přístup k právu veta náhle i v globalizovaném světě a bez ohledu na to, zda se hlásí k evropské integraci nebo intenzivní ekonomické, politické, bezpečnostní spolupráci v různých regionálních seskupeních, tak důležitá.

Problémem OSN a její případné reformy totiž není OSN, ale světový pořádek, světové nebo mezinárodní společenství, o jehož identitě si každý myslí něco jiného a svůj vztah k němu definuje natolik subjektivně, že za jeho úsilím nelze vidět nic jiného než starobylou vůli k moci.

Jedno kritérium pro poznání snahy zničit chatrný mezinárodní pořádek a eliminovat hlavní zásady, na kterých je OSN postavena, je extenzivnost celé neustále slibované reformy. Pokud bychom chtěli spočítat slova, která byla napsána o zásadách, na nichž je spolupráce členů OSN a spolupracujících agentur založena, rychle bychom došli k milionům. Tento problém se stále zvětšuje na úkor k věčnosti směřující redukce původních textů, vede k redundancím a šumům, k vytváření mlhy nad existencí míru a bezpečnosti.

Všechna setkání na úrovni OSN a dnes i jednání o jeho reformě jsou jen dalším a dalším hromaděním slov, jejichž nepřesnost je zprostředkovávána elektronickými médii rychlostí světla. Ale cesta k obnovení efektivity je přesně opačná – nikoli přidávání, ale ubírání, nikoli nová slova a hesla, ale návrat ke zdrojům, k prvotním významům jasně formulovaných principů.

A nakonec to nejdůležitější: žádná reforma OSN nebude úspěšná, pokud jejím předpokladem nebude reforma uvažování o mezinárodní politice každého jejího členu, pokud si nepřiznáme, že především my sami chceme žít v míru s krajinou i svými bližními, nikoli na úkor odumírající Sibíře nebo Kalimantanu, znečištěných vodních toků, moří a celé biosféry naší planety.

Prostřednictvím tajemníka OSN předložil nedávno jeho poradní sbor návrhy na změnu složení a postavení Rady bezpečnosti OSN, které lze vykládat i jako souhlas s preventivní válkou nebo preemptivními údery. Proto jsme chtěli připomenout šedesáté výročí OSN i v souvislosti s touto událostí čtenářům Mezinárodní politiky a upozornit je, že se přeci nesluší nadávat na piano, když pianista právě nehraje nejlépe.

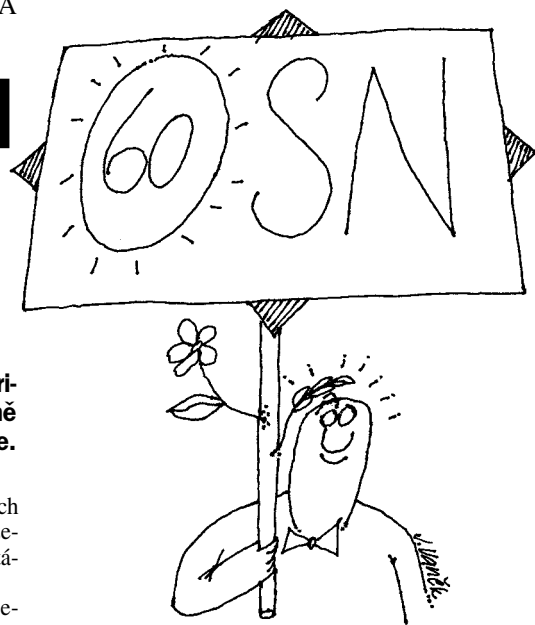
zboril@iir.cz

-zz-

Aktuální reformní dění v OSN

JAN KÁRA

Jsou nadcházející šedesáté narozeniny Organizace spojených národů důvodem k oslavě? Nepochybně ano. OSN má za sebou celou řadu úspěchů, stala se pevnou součástí uspořádání současného světa, téměř denně o ní slyšíme v souvislosti s pokusy o řešení krizových situací, ať již jde o ozbrojené konflikty, odstraňování následků přírodních katastrof, boj s hladomorem, epidemiemi a dalšími problémy, od Balkánu po Východní Timor, od Iráku po Haiti, na řadě míst Afriky. Ale ještě spíš jsou šedesátiny světové organizace příležitostí pro kritické bilancování a intenzivní volání po reformě – pomíneme-li to, že nepochybně zazní i výzvy ke zrušení této „neschopné, bezzubé a vlastně zbytečné“ organizace.

Organizace spojených národů skutečně potřebuje reformu, o tom málokdo pochybuje. Kritika OSN je mnohdy oprávněná. Ale ne vždy: často je živena nepřesnými představami o reálných možnostech organizace a nesprávně nastavenými očekáváními. Samozřejmost přítomnosti OSN nezřídka implikuje představu jakési světové vlády, přičemž k té má světová organizace opravdu hodně daleko. Je dobré si proto připomenout její dvě základní funkce: je jednak „místem setkávání a hledání společných jmenovatelů“, a jednak je nástrojem realizace dohodnutých opatření – nedokonalým nástrojem již staršího data výroby. Jinými slovy, to, co OSN může či nemůže, je výslednicí zájmů a ambicí jednotlivých členských zemí a jejich skupin, zájmů a ambicí, které z principu nemohou být v multilaterálním systému plně uspokojeny. A OSN tak nejen pomáhá různé problémy současného světa řešit, ale zároveň se bezděky stává určitým symbolem neschopnosti a selhání mezinárodního společenství právě při řešení těchto problémů. S odzbrojující přímocí vstoupil ve Valném shromáždění v září 2003 připomněl hlavám států generální tajemník organizace Kofi Annan, když prohlásil: „Vaše excelence, OSN – to jste vy!“.

Jako produkt 2. světové války se OSN od počátku potýká s jistou „krizí identity“ a četné mezinárodněpolitické turbulence posledních šesti desetiletí vždy nějaký aspekt této krize umocňovaly (studená válka, blízkovýchodní konflikty, národněosvobozenecké hnutí doprovázené vznikem desítek nových států atd.). Volání po změnách a reformách je stejně staré jako OSN sama a je nedílnou součástí dynamiky této globální organizace. Koneckonců Organizace spojených národů také v průběhu let četnými proměnami prošla, tak jak byla nucena průběžně reagovat na měnící se obraz světa a jak byla stavěna před stále nové výzvy. Namátkou lze uvést mírové operace či angažovanost OSN při ochraně životního prostředí, což jsou pojmy, které Charta OSN nezná. Nejaktuálnější výzvou je pak mezinárodní terorismus: vražedný útok na centrálu světové organizace v Iráku v srpnu 2003 symbolicky skoncoval s pomyslnou „nedotknutelností“ OSN, která nyní musí pracovat s vědomím, že v konfliktu s terorismem představuje jednu z potenciálních obětí, a zásadně přehodnocuje svoji vnitřní

bezpečnostní politiku. V některých klíčových aspektech – a na prvním místě se to týká složení Rady bezpečnosti – však OSN nadále zůstává odrazem poválečného uspořádání světa.

Pro sledování reforem Organizace spojených národů je účelné rozlišit dva základní reformní okruhy, odpovídající dvěma výše vymezeným základním funkcím OSN:

1. „*Politické*“ reformy týkající se mandátu, složení či fungování klíčových orgánů OSN: Valného shromáždění OSN, Rady bezpečnosti, Hospodářské a sociální rady a Poručenské rady. Reformní úvahy a návrhy se zde nezřídka odvíjejí od obecnějších diskusí o významu OSN a multilateralismu v současném světě, diskusí inspirovaných například nedávnými krizemi v Africe (specificky například Rwanda), v bývalé Jugoslávii (specificky zejména Kosovo), fenoménem terorismu či vývojem situace kolem Iráku.

2. „*Manažerské*“ reformy směřující ke zlepšení a zefektivnění chodu organizace a vytváření předpokladů pro plnění zadaných úkolů (zdokonalování OSN jako „nástroje“). Tyto reformy se bezprostředně dotýkají především sekretariátu OSN, ale také třeba působení organizace v terénu, ať již jde o rozvojové aktivity či mírové operace. Pro širší veřejnost jsou sice tyto reformy již zpravidla pod prahem vnímání, členskými státy jsou však ostře sledovány – zejména nakolik souvisejí s programovými, rozpočtovými či personálními otázkami.

V rámci uvedených okruhů přitom probíhá celá řada dílčích reformních procesů, týkajících se jednotlivých aktivit Organizace spojených národů, přičemž tyto procesy se často prolínají a podmiňují. Navíc se při projednávání reformních návrhů uplatňuje princip konsensu; nekonsensuálně prosazená reformní opatření by snížila respekt vůči organizaci u „přehlasovaných“ zemí a v konečném důsledku by organizaci pravděpodobně oslabil. Vzájemné propojení a princip konsensu každopádně činí prakticky ze všech reformních procesů nesmírně komplikovanou a zdlouhavou záležitost.

Rada bezpečnosti OSN

Otázka reformy a rozšíření Rady bezpečnosti (RB) je – vzhledem k významu a privilegovanému postavení RB mezi orgány OSN – zda-

leka nejcitlivější a nejostřejší sledovanou součástí reformních procesů. I když se o potřebě změny složení RB diskutovalo od jejího vzniku, jediný úspěšný krok v tomto směru je datován do poloviny 60. let minulého století, kdy se podařilo prosadit rozšíření počtu jejích nestálých (volených) členů ze 6 na 10 a odpovídajícím způsobem upravit hlasovací klíč.

Po rozpadu bipolárního světa se počátkem 90. let zdálo, že diskuse o reformě Rady bezpečnosti mohou dostat nový prostor a nové podněty. Otevřeně se začalo hovořit o tom, že složení RB je anachronismem. Taková konstatace však byla zároveň tím jediným, na čem se státy dokázaly víceméně shodnout. V průběhu let bylo sice dosaženo určitého pokroku v oblasti organizačních a procedurálních aspektů činnosti zmíněného grémia (RB od počátku pracuje na bázi neschváleného, provizorního Jednacího řádu), při projednávání zásadních otázek rozšíření počtu jeho členů se však s postupem času různé skupiny zemí jen utvrdily v nesmířitelnosti svých stanovisek a jejich boj se změnil v „zákopovou válku“ kolem stagnující fronty.

Důležitým vkladem do diskuse o reformě Rady bezpečnosti byl ucelený návrh předsedy 51. Valného shromáždění, malajsijského diplomata Razaliho, z počátku roku 1997. Základem jeho návrhu je rozšíření obou kategorií členů rady na celkový počet 24 s tím, že dvě nová stálá místa by připadla vyspělým zemím (Japonsku a Německu) a po jednom rozvojovým zemím Afriky, Asie a Latinské Ameriky. V kategorii nestálých členů návrh předpokládá vznik čtyř nových míst, která by připadla zemím Afriky, Asie, východoevropské skupiny a Latinské Ameriky.

Myšlenkám Razaliho návrhu se dostalo značné podpory (též ze strany České republiky), ale návrh vyvolal rovněž silné negativní reakce, zejména mezi středně velkými zeměmi. Do jejich čela se postavila Itálie s protinávhrmem na zachování stávajícího počtu stálých i nestálých členů a rozšíření Rady bezpečnosti o 8 až 10 míst, na nichž by se postupně střídalo 24–30

vybraných zemí. Jednalo by se tedy o jakési „polostálé“ členy. Tento návrh významně přispěl k neutralizaci návrhu Razaliho, v posledních letech však již není příliš zmiňován a taktikou odpůrců Razaliho návrhu je přenášení důrazu na rozšíření RB pouze o nestálá, volená místa. Zde nacházejí do jisté míry oporu ve společném stanovisku Hnutí nezúčastněných, pro nějž je toto „ústupová“ varianta pro případ, že se nepodaří RB rozšířit v obou kategoriích.

Valné shromáždění OSN

Valné shromáždění (VS) je vedle Rady bezpečnosti nejznámějším „symbolem“ OSN, a vlastně jejím jediným hlavním orgánem, v němž jsou rovnocenně zastoupeny všechny členské země. To je zároveň výhodou i slabinou VS: je sice skutečně univerzálním fórem, ale za cenu toho, že hlasy nejmenších státek zde (alespoň nominálně) váží stejně jako hlasy velmocí. Valné shromáždění tak neodráží reálné rozložení sil ve světě. Těžkopádnost a pocíťovaná nerelevantnost tohoto grémia, zejména ve vztahu k RB, je dlouhodobým traumatem světové organizace, a toto trauma intenzivně prožívají jak velké země bez stálého zastoupení v RB, tak mnohé malé, pro které představuje zastoupení ve Valném shromáždění jednu z mála příležitostí k prezentaci svých postojů, k prosazování svých zájmů, anebo prostě ke „zviditelňování se“. Reformní snahy ve vztahu k VS tak mají dva hlavní motivy: jednak jde o snahy o zvýšení významu shromáždění a jeho vlivu na světové dění, v neposlední řadě i vymezování se vůči RB, jednak jde o prosazování racionalizačních opatření týkajících se organizace a „pracovních metod“ VS.

Otázka významu, resp. výkonu funkcí a pravomocí Valného shromáždění, je otázkou kontroverzní a povytce politickou a v jejím podtextu je obvykle článek 12 Charty OSN, který implikuje „nadržanost“ Rady nad Valným shromážděním. Paradoxem historie přitom je, že větší roli VS při rozhodování o důležitých otázkách dnes odmítají nejvíce ti, kteří na počátku studené války prosadili rezoluci „Uniting for peace“ vytvářející možnost přenést jednání na půdu VS v situacích, kdy Rada není schopna učinit rozhodnutí. Dnešní rozložení sil ve Valném shromáždění je ovšem diametrálně odlišné. Do Deklarace tisíciletí z roku 2000 se tak podařilo prosadit pouze obecnou formulaci, vyjadřující „odhodlání potvrdit centrální roli Valného shromáždění jako hlavního jednacího, politického a reprezentativního orgánu OSN, a umožnit mu plnit tuto roli efektivně“.

Vlastní agenda „revitalizace“ a racionalizace práce VS se v posledních letech víceméně ustálila kolem několika tematických okruhů, zahrnujících výkon a kontinuitu předsednické funkce, reorganizace hlavních výborů Valného shromáždění, rozdělení agend mezi plénum a výbory, zjednodušení programu VS a eliminaci „nevýznamných“ bodů programu, možnost elektronického zpracování hlasovacích lístků při volbách ve VS apod. Pokrok v těchto otázkách je předmětem intenzivního úsilí předsedů grémia (včetně Jana Kavana), toto úsilí však zatím přineslo spíše jen hubené a dílčí úspěchy; jakékoli návrhy radikálnějších změn zatím spolehlivě narážejí na neústupnost některých států či jejich skupin. Lze v zásadě dovodit, že proces revitalizace VS s velkou

pravděpodobností ani v budoucnu nebude oblastí revolučních změn. Jeho význam však spočívá mimo jiné v tom, že sám o sobě funguje jako hráz proti celkem přirozené tendenci k bobtnání a „zaplaveování“ programu Valného shromáždění.

Hospodářská a sociální rada OSN

Také v případě Hospodářské a sociální rady OSN (HSR) je hlavním cílem reformou posílení a vyjasnění role tohoto orgánu. Charakteristický je rostoucí zájem o konfliktní a postkonfliktní situace a o užší spolupráci s RB OSN, reformní kroky směřují ke zvýraznění koordinační funkce, rozvíjí se spolupráce se Světovou bankou a Mezinárodním měnovým fondem při formulaci rozvojových politik a strategií, revidována je funkce regionálních hospodářských komisí OSN. HSR se přirozeně nevyhýbají ani „manažerské“ reformy, zůstává však nadále poněkud těžkopádným orgánem, jehož činnost provází řada otazníků.

Poručenská rada

Ještě mnohem problematictější je další osud Poručenské rady, která již před řadou let ztratila Chartou OSN stanovený důvod k existenci. Do neurčita vyzněly návrhy na vymezení nového mandátu (Poručenská rada by se mohla například „starat“ o globální statky) či o resuscitaci Poručenské rady v souvislosti s realizací faktické svěřenecké správy OSN v Kosovu či na Východním Timoru.

Reformy týkající se zlepšení a zefektivnění chodu sekretariátu OSN

Relativně komplexní představu o reformě OSN (s důrazem na „manažerskou“ reformu) předložil v roce 1997 čerstvě zvolený generální tajemník Kofi Annan pod názvem „Obnova OSN: Program reformy“. Jeho reformní strategie více než kdykoli v minulosti reagovala na potřebu rozpočtových omezení, efektivnosti a zjednodušení struktury organizace. Četná z navržených opatření byla následně realizována a přinesla mimo jiné značné úspory v rozpočtových výdajích a změny v organizaci sekretariátu OSN. V současné době je reformní vlna z roku 1997 víceméně považována za uzavřenou kapitolu.

Další kolo reformních opatření inicioval Annan v roce 2002 svojí zprávou „Posílení OSN: návrh další změny“. Osou nových reformních návrhů je Deklarace tisíciletí a v ní vyjádřené priority: tyto priority by se měly stát hlavním organizačním principem pro aktivity světové organizace a potažmo i pro uspořádání jejích orgánů. Zvláště akcentovanými prvky reformního návrhu jsou ochrana lidských práv a rozvíjení partnerství s nevládním a soukromým sektorem. Nechybějí ani návrhy směřující k racionalizaci a zefektivnění práce OSN (včetně záměru redukovat síť informačních středisek OSN), delegovat více pravomocí na podřízené orgány a zjednodušit rozpočtová pravidla. Celkem 36 konkrétních doporučení zprávy je vesměs nadále předmětem komplikovaných jednání a v současné době se nachází v různých stádiích realizace.

Kofi Annan a s ním celý svět ovšem ví, že „manažerské“ reformy jsou jen menší částí reformního úsilí. Sebedokonalejší nástroj není

k velkému užtku tam, kde chybí společná vůle k jeho použití. Opakovaně tak vyvstává potřeba zasadit úvahy o reformě OSN do nejširšího mezinárodněpolitického a bezpečnostního rámce. Sem směřuje i zatím poslední Annanova iniciativa: na podzim 2003 za tímto účelem ustavil „Panel významných osobností o hrozbách, výzvách a změnách“.

Zpráva Panelu významných osobností k hrozbám, výzvám a změnám

Zpráva tohoto panelu byla zveřejněna počátkem prosince 2004 pod názvem „Naše sdílená odpovědnost: kolektivní bezpečnost ve 21. století“ a se svou brilantní analýzou a diagnózou současného světa a se stovkou konkrétních doporučení je mimořádně významným vstupem do diskusí o reformě OSN.

V nejobecnější poloze zpráva dává do souvislosti tři klíčové kategorie: rozvoj, mír a bezpečnost. S ohledem na svůj mandát se ale dále věnuje především výzvám zajištění bezpečnosti a míru (otázky rozvoje rozpracovává detailně komplementární zpráva „Projektů tisíciletí“): zabývá se změnami v povaze konfliktů, riziky spojenými se zbraněmi hromadného ničení, terorismem (zde mimo jiné nabízí definici terorismu) a organizovaným zločinem. K jejím nejsilnějším pasážím patří části o sankcích, prevenci konfliktů, o použití síly (s návrhem obecných pravidel a s důrazem na řešení situací typu genocida či etnické čistky) a o přístupu k postkonfliktním situacím.

Novým hrozbám a výzvám musí odpovídat i institucionální architektura, a panel proto navrhuje řadu reformních opatření týkajících se základních orgánů OSN. Největší pozornost se přirozeně upíná k Radě bezpečnosti, kde panel přichází se dvěma variantami rozšíření na 24 členů: první z těchto variant má blízko k „Razaliho“ návrhu a předpokládá rozšíření o stále i nestálé členy (6 a 3), druhá připomíná návrh „italský“ a předpokládá zřízení osmi „polostálých“ míst se čtyřletým mandátem a možností znovuzvolení. Na první pohled je tak zřejmé, že dlouhodobá „schizofrenie“ mezinárodního společenství ve věci rozšíření RB našla v doporučeních panelu své nové vyjádření. A první diskuse o zprávě panelu tuto kontroverzi jen umocňují. Otázkou je, nakolik se vedle této kontroverze podaří věnovat dostatečnou a konstruktivní pozornost dalším doporučením, včetně velmi zajímavého doporučení na zřízení Komise pro budování míru, která by měla přelknout stále poněkud hluchý „postkonfliktní prostor“ mezi mírovými operacemi a standardní rozvojovou spoluprací, na posílení Hospodářské a sociální rady OSN, na posílení aktivit OSN v oblasti lidských práv či na zrušení Poručenské rady.

Odpověď na tyto otázky by měl přinést rok 2005, nepochybně rok dalšího – a vrcholícího – reformního úsilí v Organizaci spojených národů s vyvrcholením na summitovém setkání v New Yorku v září 2005. A zde si musíme znovu připomenout: úspěch či neúspěch reformem neleží v rukou OSN samotné, ale v rukou členských zemí. Pokud se nedokážou dohodnout, budeme si muset na reformy počkat a OSN zůstane nejspíše nadále snadným terčem kritiky a plamenných výzev ke zrušení světové organizace.

Brazilská aspirace na stálé členství v Radě bezpečnosti OSN

MIROSLAV SUJA

Jedním z nejhrolivějších zastánců reformy a potažmo rozšíření Rady bezpečnosti OSN je již tradičně Brazílie. Již v roce 1989 na pravidelném zářijovém zasedání Valného shromáždění OSN tehdejší brazilský prezident José Sarney vyzval k reformě OSN a prezentoval zájem Brazílie podílet se na těchto reformách (Pozn.: O zvláštním postavení Brazílie svědčí například i to, že projev brazilského zástupce vždy následuje hned za projevem generálního tajemníka OSN).

Současný brazilský prezident Luis Ignacio Lula da Silva ve svém vystoupení v září roku 2004 na zasedání VS OSN v New Yorku opět s ještě větší vehemencí než jeho předchůdci podpořil reformní proces v OSN a prezentoval zájem země zasednout v lavici stálého člena Rady bezpečnosti. Ve svém projevu zdůraznil, že Rada bezpečnosti je jediným mezinárodním orgánem oprávněným k vedení operací zaměřených na udržení mezinárodního míru a bezpečnosti. Složení RB však musí odpovídat realitě současného světa a ne realitě světa po druhé světové válce. Návrhy na reformu, které nebudou zahrnovat zvýšení počtu členů v Radě bezpečnosti OSN, nejsou a nebudou pro nás akceptovatelné, zdůraznil Lula. Rada bezpečnosti se musí reformovat směrem k větší akceschopnosti, aby byla OSN schopná čelit novým hrozbám a výzvám, speciálně terorismu. Nejde jen o zvýšení počtu členů Rady bezpečnosti OSN, ale o celkovou strukturální reformu OSN, která by posílila multilateralistický systém rozhodování, tzn. revize práva veta současných pěti členů RB. Brazilský ministr zahraničí Celso Amorim na téma práva veta prohlásil, že má-li mít reforma RB OSN smysl, je důležité, aby její noví členové nebyli diskriminováni tím, že nebudou mít právo veta, v opačném případě by mělo dojít k redukci práva veta u stávajících stálých členů RB. Z dosavadních prohlášení brazilských diplomatů a politiků vyplývá, že Brazílie by upřednostnila variantu redukce práva veta u stávajících stálých členů. Prvním krokem k takové redukci by mohlo být striktní dodržování kapitoly 7 Charty OSN. Političtí analytici však dodávají, že jen stěží si lze představit, že se svého práva veta vzdají současní stálí členové Rady bezpečnosti.

Zdá se však, že výběr zástupce do RB za region Latinské Ameriky nebude mít vůbec hladký průběh. Rovněž Mexiko ústy svého ministra zahraničí Luise Ernesta Derbeze nechává ve svých prohlášeních nikoho na pochybách, že v případě, že dojde k rozšíření Rady bezpečnosti, Mexiko bude o post nového člena RB za region Latinské Ameriky bojovat, což dokládá například výrok z 1. 12. 2004, kdy mexický ministr zahraničí přímo řekl: „bude-li součástí reformy OSN rozšíření RB o další země, budeme o místo v RB bojovat, protože my Mexičané nechceme, aby za nás rozhodoval někdo jiný.“

Brazílie má však v pomyslném souboji s Mexikem mírný náskok, což si Mexiko uvědomuje, a proto raději rozšíření nepodporuje, popřípadě společně s Argentinou preferuje rotační charakter postu pro region Latinské Ameriky, před tzv. brazilskou variantou. Brazílie již získala příslib podpory pro svou kandidaturu kromě USA od čtyř současných stálých členů RB OSN. V případě Číny tento příslib dostala za přiznání statutu „země s tržní ekonomikou“, který Čína potřebuje při jednáních ve Světové obchodní organizaci (WTO). To znamená, že do budoucna již nebude moci ve vzájemném obchodě s touto zemí uplatňovat tzv. antidumpingová opatření, která do té doby ve vzájemném obchodě hojně využívala, což ve svém důsledku může způsobit vážné problémy domácím výrobcům v některých průmyslových odvětvích (textil, obuvnictví, elektronika, hračky...). S trochou nadsázky by se dalo říct, že si Brazílie podporu Číny koupila za otevření se levným dovozům čínského zboží. Zato s podporou v regionu to Brazílie nemá jednoduché. Několik významných zemí tohoto regionu není vůbec nadšeno myšlenkou, že by jejich region měla zastupovat nešpanělsky mluvící země. Podporu sice proklamativně přislíbily takové země, jako je Ekvádor, Paraguay, Uruguay nebo Bolívie, ale například Chile je prozatím ve svých prohlášeních příliš opatrná, a naopak Argentina a Mexiko jsou společně například ještě s Itálií, Španělskem, Pákistánem, Jižní Koreou členy neformálního sdružení zemí tzv. „Coffee Club“, které je otevřeně proti rozšíření RB OSN). Naděje pro Brazílii však zvyšuje koordinovaný postup a vzájemná podpora dalších tří aspirantů na tento post – Německa, Japonska a Indie.

I ministr zahraničí USA Colin Powell při své poslední návštěvě Brazílie potvrdil, že Brazílie je silný kandidát na místo stálého člena RB OSN, avšak přímou podporu nevslovil s tím, že vláda USA počká na výsledky a doporučení studie Komise pro reformu Rady bezpečnosti OSN. Spojené státy v současnosti vyjádřily podporu pouze Japonsku. V případě Německa je zdrženlivost USA při vyjádření podpory dávana do souvislosti s postojem německé vlády při irácké krizi. Obecně proti vedoucí roli Brazílie v regionu Latinské Ameriky však Spojené státy v pod-

statě nic vážnějšího nemítají. USA politiku vytváření regionálních lídrů podporují. Ovšem takový lídr musí být v daném regionu stabilizujícím faktorem jak politickým, tak i ekonomickým. Například v oblasti jižní Afriky je takovým lídrem Jižní Afrika. V regionu Latinské Ameriky tento boj o vedoucí roli zatím vyhrává Brazílie před Mexikem. Zvláště poté, co Luľovy hospodářské reformy Brazílii ekonomicky stabilizovaly a stala se spolu s Argentinou motorem integrace na jihoamerickém kontinentu, její postavení v latinskoamerickém regionu výrazně posílilo. Přes počáteční obavy některých světových velmocí se Lula i přes levicovou a odborářskou minulost a až populistickou rétoriku ukázal jako rozumný vůdce deváté nejsilnější ekonomiky světa. Lula vyhlásil v zemi program boje proti hladu, kterým v zemi trpí celá třetina obyvatel a který si získal sympatie i G. W. Bushe, zahájil pozemkovou reformu, respektuje mezinárodní závazky Brazílie včetně splácení enormního dluhu mezinárodním finančním institucím, a navíc hospodářsky se čtyřprocentním přebytkem veřejných financí. I jeho odpůrci na domácí politické scéně připouštějí, že se obklopil velmi kvalitním týmem odborníků a profesionálů.

Prezident Lula da Silva v zájmu upevnění hegemonického postavení Brazílie v regionu dále rozhodl, že do roku 2010 bude mít Brazílie ponorku na jaderný pohon (pozn.: vývoj jaderných zbraní je v Brazílii zakázán ústavou) a rovněž hodlá dále rozvíjet vlastní vesmírný program. Brazilská kosmická základna Alcantara, odkud Brazílie úspěšně vysílá na oběžnou dráhu satelity, je jedinou fungující kosmickou základnou v Latinské Americe. Na tyto výzvy bude Mexiko jen těžko reagovat. Navíc před rokem vytvořila Brazílie společně s Indií a Jižní Afrikou skupinu IBAS. Účelem a agendou této skupiny by mělo být prohloubení vzájemné spolupráce těchto zemí v ekonomické, ale i politické oblasti, například v podobě koordinovaného postupu v mezinárodních organizacích.

Co lze od Brazílie v případě, že se stane stálým členem Rady bezpečnosti OSN očekávat? Brazílie byla a je hlasitým zastáncem striktního dodržování a uplatňování mezinárodního práva, proto rázně vystupovala proti preventivnímu zásahu USA a spojenců bez mandátu OSN v Iráku. V minulosti se však pod vlajkou OSN aktivně zapojovala do mírových misí například v Mosambiku, Angole nebo Bosně, i když tam jen ve formě vojenských pozorovatelů. V současnosti má pod vlajkou OSN jednotky na Haiti a ve Východním Timoru. Brazílie by se navíc po získání statutu stálého člena RB OSN stala nejnáměnnějším hráčem na poli mezinárodních politických vztahů ze zemí jižní polokoule a lze oprávněně očekávat, že za současného levicového vedení by hájila zájmy chudých a rozvojových zemí nejen ze svého regionu.

Brazílie si proto nejen vzhledem ke své rozloze a demografickému významu stálé místo v Radě bezpečnosti OSN zcela jistě zaslouží. O tom však musejí rozhodnout dvě třetiny zemí na zasedání Valného shromáždění OSN.

mirosj@email.cz

Německo a Spojené národy

ANDREAS RECHKEMMER

Perspektivy po zveřejnění zprávy k reformě OSN

V roce 2003 byla generálním tajemníkem Organizace spojených národů Kofi Annanem ustavena Skupina významných osobností pro ohrožení, výzvy a změnu. Jejím úkolem bylo vypracovat návrhy na posílení systému mezinárodní bezpečnosti, a to zejména v reakci na situaci, v níž se světová organizace ocitla v souvislosti s válkou v Iráku. Svě závěry předložila expertní skupina 2. prosince 2004. Jejich podstatou jsou návrhy na schválení nových pravidel, která by mohla připravit mezinárodní společenství na nové hrozby 21. století, a tím i dlouhodobě posílit světovou organizaci.

Předkládané teze obsahují částečně i kontroverzní témata, když například řeší otázku legitimity nasazení vojenské síly, anebo řeší i natolik komplexní otázky, jako jsou boj proti chudobě a nemocím. Když Kofi Annan svého času zmíněnou pracovní skupinu ustavil, nacházela se světová organizace na rozcestí. Buď bude v budoucnu schopná čelit novým výzvám a hrozbám, anebo se její role v důsledku přetrvávajících sporů a unilateralistického přístupu dál oslabí. Annan hodlá doporučení reformní komise zapracovat do vlastní reformní zprávy, která má být zveřejněna v březnu 2005.

Jedním ze závěrů komise je, že „Spojené národy si při řešení hlavních hrozeb pro mír a bezpečnost počínají daleko efektivněji, než jaké je všeobecné přesvědčení“. Přesto konstatuje nutnost zásadních změn, pokud „bude chtít OSN v 21. století efektivně a výkonně garantovat kolektivní bezpečnost pro všechny“. K ústředním návrhům patří rozšíření Rady bezpečnosti z 15 na 24 členů, přičemž komise zde předkládá dvě varianty. V první z nich se počítá se šesti novými členy bez práva na veto. Druhý návrh předpokládá, že by další místa v Radě bezpečnosti byla rozdělována regionálně na dobu čtyř let, přičemž znovuzvolení by bylo možné. K dalším návrhům patří změny u Valného shromáždění, Hospodářské a sociální rady (ECOSOC) a Komise pro lidská práva, stejně jako poslední role generálního tajemníka OSN v otázkách bezpečnosti a míru, který by kromě větších pravomocí nesl za své činy také větší zodpovědnost.

Německo chce větší zodpovědnost a podíl na rozhodování v mezinárodním systému

Spolková republika Německo přijala závěry reformní komise pozitivně. Německo nepatří pouze k členům koalice států na podporu OSN, která vznikla v souvislosti s válkou v Iráku. Spolková vláda už delší dobu zastává – jednou více, někdy méně hlasitě zdůrazňovanou – politiku „převzetí větší zodpovědnosti a většího podílu na spolurozhodování v rámci mezinárodního systému“, a to zejména s ohledem na požadavek po místě stálého člena Rady bezpečnosti OSN. Z tohoto po-

hledu byl rok 2004 pro Německo strategicky velmi důležitý, protože se podařilo vytvořit nové koalice, a to v neposlední řadě při zářijovém setkání šéfů vlád Brazílie, Indie, Japonska a Německa.

Zastavme se ještě jednou u iráckého konfliktu. Začátkem roku 2003 se rozhodla tzv. „koalice ochotných“ k preventivnímu úderu proti režimu Saddáma Husajna poté, co se v nejvyšším grémiu OSN nepodařilo najít shodu na přiměřeném postupu vůči Bagdádu. Mnozí komentátoři tehdy hovořili o vážné krizi, v níž se systém Spojených národů ocitl. Analýza globálního politického a publicistického diskursu ovšem velmi záhy odkryla jiný pohled. Irácký precedens, který vyvolal krizi systému mezinárodního práva, totiž dialektickým způsobem posunul už dlouho potřebnou reformu Rady bezpečnosti a dalších důležitých orgánů a struktur, stejně jako pracovních, organizačních a rozhodovacích mechanismů světové organizace. Již záhy po zahájení válečných operací v Iráku se okolo Německa, Francie a jiných států vytvořila koalice „pro OSN“. Z její přetrvávající politické angažovanosti by možná mohla vzejít posílená světová organizace – i když možná v jiném hávu a s novými akcenty.

Zdá se, že situace ve světě na začátku 21. století relativizovala tezi o *střetu civilizací*, která ještě před deseti lety vyvolala velkou pozornost a který byl interpretován zejména jako střet mezi revolučním islámem a západním hodnotovým společenstvím. Navzdory všem kulturním rozdílům se ani po útocích z 11. září 2001 nepotvrdila globální platnost teze o střetu civilizací. To samé platí i pro teorii *nového světového řádu*, tzn. modelu supranacionálního primátu, v kterém byla OSN přisouzena na dlouhou dobu ústřední a určující role. Dělicí linie, která se v souvislosti s iráckou krizí objevila ve světovém společenství, probíhala nejenom mezi rivalizujícími kulturami, ale šla bohužel také napříč společenstvím států, jež se až dosud zdály být po hodnotové stránce homogenní. Vzhledem ke krizi, v níž se ocitla Rada bezpečnosti během irácké války a přinejmenším přechodné paralyzaci systému kolektivní bezpečnosti, se nyní zdají být postmoderní koncepce *globálního vládnutí*

a supranacionálního primátu málo realistické a být spíše z říše snů.

Teprve nejbližší budoucnost ukáže, zda se naplní slova americké vlády pronesená v souvislosti s událostmi okolo Iráku a světová organizace ztratí jakoukoliv akceschopnost a autoritu. Politické demarše německé spolkové vlády, stejně jako i vlád jiných členů RB OSN, spíš vedou k jiným úvahám: bez ohledu na nezbytné korektury v transatlantických vztazích budou Německo, Francie a jiné země usilovat o to, aby byl oslabený multilaterální model posílen prostřednictvím společně formulovaných reformních návrhů, a to jak ve spolupráci s ostatními členy RB, tak i Valným shromážděním.

Při debatě o reformě systému OSN, jeho strukturu a úkolů, které jistě vyvolá zpráva reformní komise OSN, musí jít především o:

- resumující pohled na konfliktní vztah mezi mezinárodním právem a politickou praxí a důsledků, které z toho pramení;
- dlouho potřebnou reformu struktur hlavních orgánů OSN, zejména Rady bezpečnosti, jeho reprezentativnosti a způsobů rozhodování;
- o překonání příliš zúžené debaty, která by se týkala pouze otázky efektivity OSN na poli bezpečnosti a mírové politiky; současně musí jít o zvýšení váhy humanitárního, hospodářského a sociálního rozměru programu OSN;
- stanovení společných priorit a strategických možností s cílem posílit systém kolektivního rozhodování.

Principy Charty OSN byly v praxi často modifikovány

Mezinárodněprávní architektura, která je zakotvena v Chartě OSN, je založena na souboru abstraktních normativních pravidel, jež jsou částečně starší než OSN sama, anebo byly získány na základě zkušeností z druhé světové války. Empirická analýza toho, jak byly jednotlivé principy Charty uskutečňovány v praxi, ukazuje, že byly často stále znovu a znovu relativizovány, modifikovány a potvrzovány. Ukazuje to už pohled na tři hlavní principy Charty: Zákaz používání násilí – hrozba a uplatnění vojenské síly mezi dvěma státy je zakázáno; konflikty mají být řešeny mírovou cestou (čl. 2 a 33). Výjimku tvoří výkon práva na individuální a kolektivní sebeobranu (čl. 51) anebo použití vojenské síly, ke kterému by dala souhlas Rada bezpečnosti (kap. VII).

Zákaz intervenování – koncepce státní suverenity brání OSN v „zasahování do záležitostí, které ve své podstatě patří do vnitřní působnosti států“ (čl. 2).

Rovnost států – Organizace spojených národů předpokládá „suverénní rovnost svých členů“ a každý členský stát má ve Valném shromáždění OSN stejnou váhu.

Poslední zásada je přitom už v samotné Chartě zpochybněna. V reakci na výsledky druhé světové války získalo pět vítězných mocností výsadní postavení a disponují v Radě bezpečnosti právem veta, což je rozpor, který vyžaduje změnu. Stejně tak ale platí, že už v minulosti existovala na straně jedné rozhodnutí o použití síly jednotlivými státy anebo skupinami států, která byla z hlediska mezinárodního práva diskutabilní a nebyla

schválena Radou bezpečnosti (Kosovo 1999). Na straně druhé byly případy, kdy sice bylo ze strany OSN schváleno nasazení vojenských jednotek ad hoc, ale zároveň chybělo jednoznačné krytí příslušnými články Charty (Somálsko 1993). Mezinárodní právo zahrnuje rovněž prvky zvykového a precedenčního práva a jak ukazují konkrétní příklady, tak v různých politických konstelacích se ukázalo být pružné.

Německo by se proto mělo aktivně účastnit diskuse, jak je možné do budoucna sladit normativně-právní zásady na straně jedné a politické zájmy na straně druhé, a to v situaci silně změněného kontextu současného světa s jeho novými krizovými scénáři. K těmto výzvám patří nové hrozby, jako jsou mezinárodní terorismus, problém tzv. *odložených států*, stejně jako otázka, do jaké míry jsou oprávněně preventivní úder. Jedná se přitom o fenomény, které nejsou v Chartě zahrnuty, pro jejichž řešení tudíž neexistuje žádné zajištěné mezinárodněprávní východisko, ačkoli právě toto přednostně multilaterální řešení je potřebné.

V případě systému Spojených národů se jedná z amerického pohledu o instituci na smluvní bázi tvořenou suverénními státy, takže nikoli o autonomního aktéra, ale o nástroj všech členských států. Proměnlivé dějiny OSN vyvolávají dojem, jako kdyby se v nich zrcadlily vždy aktuální fáze a poměry uvnitř společenství států, a že mechanismy OSN byly v případě potřeby aktivovány pouze případ od případu a nebyly považovány za jediný nástroj na řešení konfliktů a krizí. Tato představa se ovšem liší diametrálně od evropského pohledu. Zatímco Organizace spojených národů se v okamžiku svého vzniku omezila především na úkoly související se zajištěním bezpečnosti a míru a starala se o dodržování a naplňování lidských práv, rozšířila se každou následující dekádu – v důsledku procesů, jako byly dekolonizace, překonání blokového dělení světa anebo globalizace – kontinuálně její působnost až směrem k podpoře strategického managementu v globálních záležitostech, jakou jsou ochrana životního prostředí, rozvojová, sociální, obchodní a hospodářská politika. Bez ohledu na zmíněné rozšíření působnosti do oblastí, které nebyly v zakládajícím dokumentu vzpomenuty, je systém rozhodování a kontroly stále ještě založen na původních strukturách, jež jsou důsledkem druhé světové války, a odráží v jeho nejdůležitějším grémiu mocenské poměry z dob dávno minulých.

Dosavadní blokáda reformy světové organizace musí být překonána a její řídicí a rozhodovací mechanismy musejí být přizpůsobeny poměrům, které se od roku 1945 drastiicky změnil. U současně probíhající diskuse o smyslu a významu Spojených národů je navíc patrné zúžení celé debaty na budoucí složení Rady bezpečnosti a zároveň na úkol „udržení míru a bezpečnosti“. Z pohledu německé zahraniční politiky z toho vyplývají následující závěry:

Za prvé: Reforma Rady bezpečnosti je nezbytná, přičemž adekvátní a spravedlivé zastoupení světového společenství, zejména Asie, Afriky a Latinské Ameriky, je stejně nutné jako diskuse o úpravě rigidního práva na veto. Přesto, že v současné době vzhledem k postoji Spojených států není možné očekávat

souhlas Washingtonu se zásadní reformou, je důležité, aby Německo ve spolupráci s ostatními zeměmi dané téma znovu nastolilo.

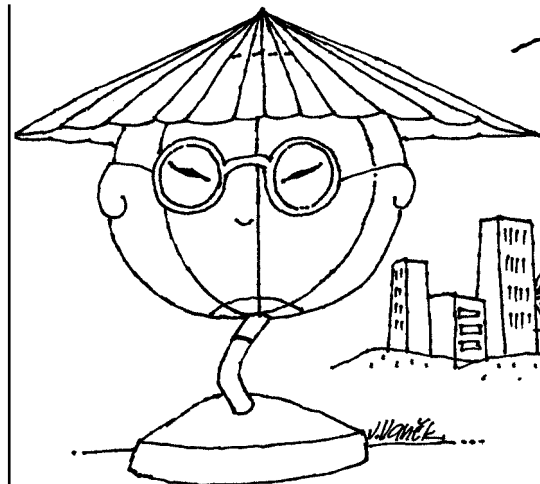
Za druhé: V žádné jiné oblasti nezaznamenaly Spojené národy tolik neúspěchů jako při misích na udržení či prosazení míru. Seznam neúspěchů (Afgánistán, Angola, Somálsko, Rwanda, bývalá Jugoslávie) je přitom podstatně delší než seznam úspěchů (Namibie). Výrazná zlepšení východisek pro mírové operace, tak jak je požadovala Brahimiho zpráva z roku 2000, tzn. silnější mandáty, jednotky rychlého nasazení členských států a personální a finanční posílení *Úřadu pro mírové operace* v New Yorku, nebyla až dosud uskutečněna. Zde se nabízí otázka, zda mají mírové operace, které by sice byly nadále schvalovány OSN, být i do budoucna operativně zaštiťovány světovou organizací. Možná, že jiné instituce, jako Severoatlantická aliance, či nově vznikající jednotky rychlého nasazení Evropské unie by to dokázaly lépe. Namísto toho by se mohla světová organizace soustředit na jiné oblasti, jako například pomoc uprchlíkům, lidská práva, úsilí o stejné standardy v sociální a kulturní oblasti, oblasti techniky, životního prostředí a rozvoji, či světového obchodu, neboť v těchto sférách má v porovnání k bilaterálně vyjednaným úpravám jednoznačnou výhodu.

Bushova administrativa od počátku nenechala nikoho na pochybách, že OSN pro ni sice představuje jeden z možných nástrojů pro politické jednání, že ale důležitá rozhodnutí světového významu bude uskutečňovat spíše na bázi unilaterálního přístupu. Jedině bezprostředně po událostech z 11. září dávali Američané přednost multilaterálnímu přístupu. Intervence do Afgánistánu byla ze strany světového společenství téměř bezvýhradně podporována.

Nejenom kvůli aktuální situaci v Iráku, ale i vzhledem k množství dalších eskalujících problémů globálních rozměrů (terorismus, slabé státní struktury v rozvojových zemích, proliferace zbraní hromadného ničení, pandemie HIV/AIDS atd.) se brzy ukáže, že USA budou potřebovat světovou organizaci, stejně jako dobrou vůli většiny států. Humanitární, hospodářská a administrativní pomoc při znovuobnovení Iráku a jiných podobných států, svolání dárcovských konferencí, stabilizace celého blízkovýchodního regionu a velkých částí Afriky a Asie, další soustředěná opatření v boji proti mezinárodnímu terorismu – to vše nebude možné bez účasti ostatních zemí uskutečnit.

Organizace spojených národů procházela ve svých dějinách opakovaně obdobími, kdy byla na vzestupu. I teď se dá očekávat, že Brazílie, Čína, Francie, Indie, Japonsko, Německo, Rusko a některé africké země se budou angažovat ve věci posílení multilateralismu, principu kolektivní akce a dlouhodobého posílení významu Spojených národů. Zde se pro Německo otevírají nové možnosti. Jakkoli byla předčasná fixace definitivního postoje německé vlády ve věci Iráku málo prozíravá, má nyní Německo pevné místo ve skupině států podporujících OSN, což může znamenat, že v rámci jednání o budoucí podobě systému multilaterální spolupráce by mohlo získat významnější roli.

andreas.rechkemmer@swp-berlin.org

Japonsko bylo první zemí v Asii, která se dokázala s využitím západních civilizačních vymožeností sama reformovat a stát se moderní velmocí. Toto exkluzivní prvenství rozvojového modelu pro ostatní asijské země mu nadále patří, mezinárodní postavení Japonska však zaostalo za jeho ambicemi.

Pod svou úroveň

Pokus Japonska o dominanci ve východní a jihovýchodní Asii ztroskotal za druhé světové války na vojenské síle západních spojenců. V asijském měřítku však Japonci stále představují intelektuální a technologickou elitu a ztělesňují prvek modernity. Ve srovnání s obrovskou Čínou, která má zásoby nerostných surovin, přebytek levné pracovní síly a obrovský vnitřní trh, Japonsko svou ekonomickou efektivitou stále reprezentuje nejvyšší hodnotu HDP na obyvatele v Asii (28 700 USD ročně) a 13. místo na světě. Ve srovnání s tím – ČLR, která představuje v absolutní hodnotě HDP na světě druhé místo, v HDP na hlavu není ani v první stovce.¹⁾

Japonci mohou mít oprávněné důvody k domněnce, že v mezinárodním prostředí nezastávají odpovídající roli. Jako ekonomická supervelmoc a největší poskytovatel úvěrů v Asii – jeho měna nebyla internacionalizována a nedosáhla postavení amerického dolaru nebo eura. Pokus o zřízení Asijského měnového fondu (AMF), jakési alternativy Mezinárodního měnového fondu (MMF) – navržené japonskou vládou na konci 90. let, kterou podporovaly i jiné asijské země (např. země ASEAN a Jižní Korea), narazil na nevíli MMF, USA a Evropské unie. Měnové kurzy na Dálném východě a v jihovýchodní Asii jsou běžně fixovány na americký dolar, a nikoli japonský jen. Většina mezinárodních úvěrů je poskytována v amerických dolarech, což platí i o úvěrech japonských věřitelů.

Pod dojmem *asijské ekonomické krize* (1997–1998), která poodhalila některé slabiny do té doby rychle rostoucích ekonomik „asijských tygrů“, se Japonsko přestalo jevit

Japonsko nabírá dech

jako ústřední hybatel hospodářství v Asii, neboť jeho ekonomika sama uvízla ve svých strukturálních problémech na více než celé desetiletí (od začátku 90. let), a zraky zahraničních pozorovatelů se upřely spíše k možnostem Číny. Nic na tom nezměnily ani spektakulární úvěrové aktivity Japonska, které se podílelo na výpomoci MMF při stabilizaci krizí postižených asijských zemí (viz 30 mld. USD, iniciativa japonského ministra financí Mijazavy, 1998). Vzhledem k úvěrovým, investičním a obchodním aktivitám Japonska v Asii, zejména v členských zemích ASEAN, se kterými je tolik ekonomicky provázáno, přišla asijská krize právě v nepříznivé době, kdy Japonsko samo potřebovalo nabrat síly k nepopulárním strukturálním změnám, jejichž zavedení se zadrhlo ve vnitropolitickém labyrintu a v apatii voličů.

Úbytek pacifismu

Poválečné Japonsko bylo demilitarizováno a otrés z válečných útrap a účinku jaderných bomb vystačil u většiny obyvatel na dlouhá desetiletí nepředstíraného pacifismu. V porovnání s bezpečnostními zárukami bohatých západních států je Japonsko vystaveno bezprostředním vojenským hrozbám. Na Dálném východě neexistuje pevná bezpečnostní architektura, současné provizorium stojí na bilaterálních vojenských svazcích USA s Japonskem, Jižní Koreou a Tchajwanem, a dále na předpokladu, že giganti USA a Čína mají racionální zájem na vzájemném neútočení. Z daného rámce se však vymyká nevladatelný a obtížně předvídatelný severokorejský režim, posledý protijaponskou animozitou.

Jako strategická hrozba je v Japonsku spatřována také ČLR, která modernizuje svůj zbrojní arsenál, čítající mj. balistické rakety a jaderné zbraně. Japonským voličům přijde čím dál obtížnější pochopit, že sousední Čína nakupuje *high-tech* zbraně, zatímco Japonsko je jejím štědrým poskytovatelem rozvojové pomoci. I když se čínsko-japonský konflikt nezdá být bezprostřední hrozbou, posilující Čína svou vojenskou mocí získává mezinárodněpolitický vliv, zatímco Japonsko se prezentuje jen především svou *soft power*, tj. platí, co se dá – viz rozvojové a humanitární projekty v Asii a také například dávky potravin a topných a pohonných hmot do Severní Koreje. Také neurované politické a bezpečnostní vztahy ČLR s Tchaj-wanem nebudí v Tokiu nadšení, jako nevíтанé řešení se jeví

i případné připojení RUDOLF FÜRST Tchaj-wanu k pevninské Číně včetně k němu příslušejících souostroví, představující v důsledku rozšíření teritoriálních vod ČLR, stojících v cestě obchodním námořním trasám do Japonska.

Hlavním problémem pro Japonsko je stále Severní Korea. Za celou dobu studené války nebudily sovětské rakety samy o sobě v Tokiu takové pozdvižení jako v roce 1998 jeden severokorejský demonstrativní test balistické rakety *Tepodong*, která přeletěla teritorium Japonska a zapadla do Pacifiku. Japonsko odpovědělo vypuštěním špiónážní družice, posílením pobřežní patroly, potopením severokorejského špiónážního člunu a finanční injekcí do výstavby protiraketového systému okolo hlavního města.²⁾ Pozornost japonské veřejnosti, uvyklé na drobné námořní šarvátky s KILDR, severokorejským státem řízené zásobování drogového trhu v Japonsku a opakované výhrůžky z Pchjongjangu, letos opět kromě kauzy obnovení jaderného programu v Severní Koreji (resp. již od roku 2002) zjiřily zprávy o osudu unesených osob pro potřeby severokorejské tajné služby v průběhu 70. a 80. let.

Není divu, že japonské veřejnosti přestává znít rétorika o aktivnější obraně a větším spoléhání na své síly nepatřičně. Pacifismus v poválečném Japonsku nebyl jen spontánním následkem psychologické deprese, ale také státotvorným postojem, který vycházel z ústavy vytvořené Američany, jež omezila rozsah japonské armády jen na nejnütnější obranu státního teritoria a postavila účast japonských vojáků v zahraničí mimo zákon. Jestliže jen pomyšlení na pořízení vlastních jaderných zbraní v minulé dekádě ještě znělo extremisticky, názor veřejnosti na jaderné dozbrojení se v současné době již posouvá směrem k souhlasu.

Vedle trvajících severokorejských provokací se situace proměnila také po 11. září 2001, kdy Japonsko po zařazení Severní Koreje prezidentem Bushem na tzv. „osu zla“ neváhalo také přitvrdit svou rétoriku vůči Pchjongjangu.

Japonsko se aktivně postavilo na stranu západní aliance během invaze do Afghánistánu (2003), kdy jeho námořnictvo poprvé po druhé světové válce vyslalo do Indického oceánu své zástupce na podporu spojenců. Konkrétnějším projevem prozápadní politiky premiéra Koizumiho byl tisícčlenný kontingent vojáků do okupovaného

ŠEDESÁTÉ VÝROČÍ OSN

Iráku. Nešlo jen o sporný akt vojenské akce bez posvěcení OSN, ale také v podstatě protiústavní čin. Vláda za tím účelem, podobně jako v případě akce v Afghánistánu, vydala *ad hoc* zvláštní legislativní úpravy. Veřejná odezva však byla převážně negativní, zvláště po prvních obětech na lidských životech v Iráku (dva japonští diplomaté, dva novináři³⁾) a po nervy drásající mediální show stanice Al-Džazíra s unesenými japonskými civilisty, vzatými iráckými radikály jako rukojmí s ultimátem ke stažení japonského kontingentu (z rukojmích byl nakonec zabit jeden, ostatní byli propuštěni).

Japonské jednotky byly ovšem rozmístěny v relativně klidných oblastech (Samaváh) na jihu země se zaměřením na údržbu infrastruktury a humanitární asistenci (provoz škol, zajištění pitné vody, vybavení irácké policie japonskými automobily). Podle posledních tiskových zpráv japonský kontingent v Iráku má v roce 2005 čítat šest set osob.⁴⁾ Pro japonskou armádu znamenající nasazení v Iráku první účast v bojové akci v zahraničí od druhé světové války, nelze přitom přehlédnout logický zájem Tokia o poválečnou rekonstrukci Iráku a o dodávky ropy. Účast Jižní Koreje na straně západních spojenců v Iráku (též např. Thajska) naznačuje obdobný záměr dalších prozápadních asijských států – viz též i překvapivé gesto ČLR, která vyslala do Afghánistánu symbolicky jednoho policistu.

Oživující nacionalismus

Japonský nacionalismus má negativní konotace díky svým imperiálním sklonům od konce 19. století a podílu na druhé světové válce, zejména v kontinentální Číně. Japonskou hrdost a ambicióznost však nelze obecně zavrhnout, neboť v neagresivní podobě představují pozitivní a legitimní součást národní identity – v moderních národních státech běžně. Navíc – zmiňovat na Dálném východě nacionalismus Japonců – a pomlčet o nacionalismu Korejců a Číňanů by bylo zavádějící.

Současné Japonsko je moderní parlamentní demokracií. Od konce 90. let se ovšem pozvolna mění obsah společenského diskurzu o otázkách zahraniční politiky, bezpečnosti a domácí ekonomiky. K pacifismu se hlásí tradičně demokratická levice i některé menší středové subjekty, na nacionalistickou notu reflektuje konzervativní část Liberálně demokratické strany (LDS), která postupně přebírá rétoriku některých politických solitérů, zejména Šintara Išihary, v současné době primátora v Tokiu a nejpopulárnějšího japonského politika, v zahraničí označovaného za nacionalistu (autor známého titulu „*Japonsko říká ne*“).

Japonský nacionalismus byl po konci druhé světové války uměle utlumen – jednak zvenčí – americkou okupační správou a jí obnovenými či nově zavedenými demokratickými institucemi a zákony. Druhý protinacionalistický trend vycházel z Japonců samých zevnitř, z jejich vlastního strachu ze sebe a ze špatné zkušenosti z militarismu, vymknutého z kontroly.⁵⁾

Postupnou změnu v myšlení a postojích veřejnosti lze vysvětlit prostou generační proměnou – pamětníci války a ponižující porážky již vymírají, střední a mladší generace je vůči Západu, a zejména USA kritická, ale nikoliv zásadně odmítavá. Z návratu militarismu již také mladší generace strach nemá. Veřejné mínění akceptuje japonsko-americké partnerství jako přirozené, v otázkách mezinárodní politiky vyznívá názor respondentů v jednotlivých případech vůči současné americké politice obdobně kriticky jako například v Evropě. Ve srovnání s evropským kulturním antiamerikanismem se zdají postoje Japonců dokonce méně zaujaté, například odpor vůči šíření amerických názorů a zvyků pociťuje 35 procent lidí v Japonsku, ale například 71 procent ve Francii, 67 procent v Německu a 50 procent v Británii, sr. ale se 73 procenty v Indonésii a 84 procenty v Egyptě.⁶⁾

Japonská veřejnost se více zajímá o domácí záležitosti – o stagnující životní úroveň, nebyvalý nárůst nezaměstnanosti, nepříznivý demografický vývoj (stárnutí populace) a z něj plynoucí krizi penzijního systému, o korupční skandály politiků a strach vlády i opozice z uskutečnění strukturálních reforem, na jejichž nutnosti se odborné kruhy shodují. Ekonomický vývoj Japonska narazil na své hranice, perspektivy středních a nižších vrstev nejsou nijak vábivé. Tlak okolností pak vede k věcnosti – například dříve těžko přijatelná idea větší míry pracovní imigrace ze zahraničí je shledána jako nezbytnost, únavná kritika ze strany anglosaského prostředí o nutnosti větší konkurence a omezení státních zásahů do ekonomiky se již více uznává. Společnost se po celá 90. léta až do současnosti k nepopulárním reformám stavěla apaticky až odmítavě, leč v nacionalistickém hávu v podání LDS by mohl pravicový styl být stravitelnější.

Opotřebovaná a klientelistická LDS může větší mezinárodní asertivitou doma vzbudit zájem něčím novým, například rétorikou typu – nebudeme už více ustupovat, nenecháme se vydírat, chceme hrát významnější roli, musíme se bránit sami, proč nemít také jaderné zbraně atd. Pravicový proud tak získává novou energii, aniž by musel příliš riskovat – protože náladu většiny testují buď „nezávislí“, nebo jen ostřejší individuality z řad LDS, jejichž hlasy vyzývají k návratu časů, kdy Japonsko bylo v Asii vůdčí silou.

Koaliční vláda vedená nejsilnější LDS podniká konkrétní opatření – vysílá vojáky do Iráku, nakupuje radioaktivní materiál, zvyšuje vojenské výdaje, debatuje o změně článku č. 9 ústavy omezujícím nasazení armády, nezdráhá se použít ostrá slova na adresu Kim Čong-ila a Severní Koreje. Ostřejší kurs doprava symbolizovala také návštěva premiéra Koizumiho v šintoistické svatyni *Jasukuni* v hlavním městě, zasvěcené padlým válečným hrdinům, mezi nimiž se vyskytují i osoby považované za válečné zločince. Vzhledem k tomu, že minulí předsedové vlád tento pietní akt nepodstupovali, Koizumiho opakované (2003, 2004) vzdání pocty zemřelým hrdinům způsobilo diplomatický skandál

a obecně pobouření nejen v ČLR, ale také v Jižní Koreji a na Tchaj-wanu.

Nárok Japonska na zastoupení v Radě bezpečnosti OSN

Současný nárůst japonského nacionalismu však nelze přirovnávat k excesům dvacátých a třicátých let minulého století. Rozměr japonské armády a její vliv na politiku je ve srovnání s minulostí nepatrný. Japonsko je moderní a demokratické, nemající důvod k pocitu deprivace, jeho vztahy vůči Západu v současné éře globalizace nejsou antagonistické. Tokio však staví do protikladu vlastní ekonomické postavení a finanční účast v mezinárodních organizacích a úroveň svého zastoupení v jejich řídicích orgánech. Japonsko údajně pokrývá 20 procent ročního rozpočtu OSN a spolu s USA hradí téměř polovinu celého rozpočtu – při počtu 189 dalších zemí. Japonsko například dále hradí každoročně 32 procenta rozpočtu UNESCO, zatímco USA vstoupily do UNESCO po osmnáctileté absenci v roce 2002 a hradí 22 procent.⁷⁾ Japonsko mělo doposud ve vrcholných funkcích OSN jen jedno zastoupení v osobě vysokého komisaře OSN pro uprchlíky (Sadako Ogatová).

V rámci Reformy OSN se Japonsko spolu s Německem, Indií a Brazílií uchází o účast v rozšířené Radě bezpečnosti. Japonsko spolu s Německem v prosinci 2004 oznámily nárok na právo veta, se kterým se původně u nových členů RB nepočítalo. Situaci komplikuje neochota Číny vydat souhlas k přijetí Japonska do Rady bezpečnosti. Vzhledem k zvýšené mezinárodní aktivitě Tokia a jeho tendenci k posílení zbrojního arsenálu a v souvislosti s čínskými ambicemi obdobného druhu, a dále s ohledem na další jadernou krizi v Severní Koreji a tchajwanský nezáměr o náruč Pekingů, zdá se atmosféra na Dálném východě poněkud zatemňovat. Posílení mezinárodní pozice Japonska a vzrůst jeho vojenského potenciálu – zejména s přihlédnutím k jeho technickým možnostem – je přesně pravý opak toho, co by si Peking přál.

furst@iir.cz

¹⁾ Údaj www.nationmaster.com, 2003, přístup 2004.

²⁾ Takamoto, Masaru, *A Nationalist's Lament: The Slippery Slope of Koizumi's Foreign Policy*, in: *The People vs. Koizumi? Japan – U.S. Relations and Japan's Struggle for National Identity*, Asia Program Special Report, No. 119, February 2004, Woodrow Wilson International Center for Scholars, www.wilsoncenter.org

³⁾ *V Iráku zabít už páry Japonce*, Právo s odvoláním na ČTK, 1. 11. 2004.

⁴⁾ BBC News, www.bbc.co.uk, dále např. Beranová, Lucie, Sklenář, Marek, *Japonci nestáhnou své vojáky*, Hospodářské noviny, 10.–12. 12. 2004.

⁵⁾ Viz Matthews, Eugene A., *Japan's New Nationalism*, Foreign Affairs, No. 6, Nov/Dec. 2003, str. 76.

⁶⁾ Agawa, Naoyuki, *Japan – U.S. Relations and the Japanese Public*, Asia Program Special Report, No. 119, tamtéž, str. 8.

⁷⁾ Nishi, Toshio, *Japan's Last Stand in the 21st Century*, Asia Program Special Report, No. 119, tamtéž, str. 17.

Organizace spojených národů je od svého samotného vzniku jedním z klíčových aktérů dění na Blízkém východě. Krátce po svém vzniku se totiž vložila do řešení židovsko-arabského konfliktu a rozhodnutí Valného shromáždění OSN o rozdělení Palestiny z roku 1947 předznamenalo vývoj na Blízkém východě na dlouhý čas dopředu. Blízký východ se stal také jednou z prvních zatěžkávacích zkoušek OSN a poukázal na její schopnosti i její limity a slabiny.

Oblast izraelsko-palestinského konfliktu není jedinou oblastí Blízkého východu, kde se největší světová organizace angažovala. Dnes můžeme sledovat například působení OSN v další výbušné oblasti Blízkého východu – v Iráku.

OSN a židovsko-arabský konflikt

V období vzniku OSN, tedy na sklonku druhé světové války a těsně po ní nabíral moderní židovsko-arabský konflikt na obrátkách. Byl to konflikt relativně moderní, ačkoliv měl za sebou již několik desetiletí své existence. Až do přelomu 19. a 20. století totiž nebyly vztahy mezi Židy a Araby zdaleka tak konfliktní jako po vzniku židovského nacionalismu (sionismu) a arabského nacionalismu. Sionismus usiloval o návrat Židů do biblické domoviny a arabský nacionalismus na masové židovské přístěhovalectví reagoval odporem. Turecké impérium 400 let jakékoliv nacionální tendence tlumilo, o to víc jeho porážka posílila národnostní touhy obou stran. Samostatný stát Židů ani arabský stát však na Blízkém východě po válce nevznikly. Namísto nich vytvořila předchůdkyně OSN – Společnost národů – na Blízkém východě mandáty, které připadly Velké Británii a Francii. De facto šlo o pokračování koloniální správy, což hlavně Arabové, kteří Britům za války pomohli porazit Turky, chápali jako zradu. Proto právě v období britského mandátu Palestina vypukly první skutečně vážné a krvavé konflikty sionistů a arabských nacionalistů, stejně jako boje obou skupin s Brity. Po vleklých nepokojích ve 20. a 30. letech se sama Británie několikrát pokusila navrhnout rozdělení Palestiny na židovský a arabský stát. Nikdy však neuspěla.

Po ekonomických problémech způsobených druhou světovou válkou se Britové rozhodli 25. února 1947 předložit otázku Palestiny nedávno vzniklé OSN. Ta vytvořila zvláštní komisi – **The United Nations Special Committee on Palestine (UNSCOP)**. Měla doporučit Valnému shromáždění OSN, jak v otázce budoucnosti Palestiny rozhodnout. Reálné možnosti byly prakticky jen dvě – buď zachování Palestiny jako společného státu Arabů a Židů, nebo rozdělení na dva státy. Jedenáctičlenná komise předsedalo Švédsko a jedním z jejích členů bylo i Československo, jež zastupoval

síly byly vytlačeny z Kuvajtu a spojenecký postup se následně zastavil a nepokračoval dál v postupu na Bagdád. Rada bezpečnosti vydala také důležitou rezoluci č. 687, která se týkala podmínek příměří, respektování irácko-kuvajtských hranic (vznikla demarkační komise), rozmístění pozorovatelů OSN, válečných kompenzací a likvidace iráckých zbraní hromadného ničení a balistických raket. Rada bezpečnosti vytvořila zvláštní komisi UNSCOM, která měla provádět neohlášené inspekce. Irák však často bránil komisi v činnosti. V roce 1999 vytvořila Rada bezpečnosti nový systém monitorování iráckých zbraní a novou komisi – UNMOVIC, avšak irácká spolupráce s ní se nezlepšila. Irák zbrojní inspektory OSN nakonec vyhostil a rovněž zneužíval program „Ropa za potraviny“, který od srpna 1991 Iráku umožňoval vyvážet omezené množství ropy za podmínek, že bude získán pro nákup humanitární pomoci a léků. V roce 1991 vznikl i **Humanitární program OSN pro Irák**, který podporoval návrat vysídlených osob a poskytování humanitární pomoci obyvatelstvu. Tyto programy však jen lehce zmírňovaly skutečnost, že protiirácké sankce nepostihovaly vládnoucí režim, ale spíš prosté občany.

V rámci „Války proti teroru“ zahájily v roce 2003 Spojené státy spolu s několika dalšími spojenci druhou protiiráckou válku. Administrativa prezidenta Bushe ml. argumentovala napojením Iráku na teroristickou síť al-Káidy a stálým přechováváním jaderných zbraní. Po porážce a pádu iráckého režimu Saddáma Husajna se však do dnešních dnů nepodařilo ani jedno spolehlivě potvrdit. Válka tak vyvolala ve světě mnohé kontroverze, mimo jiné i proto, že se nekonala ve spolupráci s OSN.

Závěr

Role hlavního zprostředkovatele mírových jednání i jednoho z ústředních meziná-

rodních aktérů se na Blízkém východě od 70. let zhostily Spojené státy. Po jomkipurské válce začaly USA pod vedením Henryho Kissingera s tzv. „shuttle diplomacy“. Ta v roce 1979 vyústila v podepsání mírové smlouvy mezi Izraelem a Egyptem v Camp Davidu. Všichni ostatní mezinárodněpolitici hráči, (včetně OSN) ustoupili oproti USA svým vlivem výrazně do pozadí.

Role ústředního mediátora na Blízkém východě usnadnil Spojeným státům i konec studené války. Tehdy se jediná supervelmoc mohla začít plně soustředit na izraelsko-palestinský mírový proces a na situaci v Iráku. I OSN zůstala na Blízkém východě v 90. letech aktivní a pokračovala v mírových a humanitárních misích, monitorovala zdejší situaci či se k ní vyjadřovala. Podporovala také mírový proces a snažila se odvrátit válečný konflikt v Iráku. Její role na Blízkém východě však nebyla srovnatelná s úlohou Spojených států, i když prezident Bush st. a Clinton OSN alespoň virtuálně ostrakizovat nechtěli.

Oproti svým předchůdcům současný americký prezident marginalizaci činnosti OSN ani příliš neskryvá. Úloha USA jako rozhodujícího hráče na dnešním Blízkém východě se ještě zvýraznila porážkou iráckého režimu v roce 2003. V současné době tak Spojené národy nadále nemají na izraelsko-palestinský konflikt ani na dění v Iráku výraznější vliv. Jejich působení je nadále omezeno prakticky jen na monitorovací a humanitární operace. Podobně jako současná americká zahraniční politika nepřeje přílišným aktivitám OSN na Blízkém východě ani klíčový americký spojencem na Blízkém východě – Izrael. Ten vytrvale odmítá řešit izraelsko-palestinský konflikt pomocí rozmístění mezinárodních jednotek pod záštitou OSN.⁵⁾ Židovský stát už tradičně OSN kritizuje za rezoluce napadající jeho vojenské akce či politiku osadnictví. Největší izraelské rozhořčení ale vyvolala rezoluce Valného shro-

máždění OSN z roku 1975, která srovnávala sionismus s rasismem⁶⁾ a konference OSN proti rasismu v Durbanu (2001), kde se vyskytly podobné tendence. Současný postoj Izraele k OSN je tak možné ilustrovat (s trochou nadsázky) nápisy na nálepkách, které se v současnosti objevují na některých úřadovnách OSN v Izraeli: „UN – Unwanted Nobodies, Go Home!“⁷⁾. Takový přístup se ale může jevit i jako mírně paradoxní, když si uvědomíme, že to byla právě OSN, která v roce 1947 dodala židovskému státu mezinárodní legitimitu.

Výsledky téměř šedesátiletého působení OSN na Blízkém východě nejsou jednoznačné. Světová organizace se prosadila v menších monitorovacích akcích či humanitárních misích. V zabezpečení zdejšího míru však zklamala. Rovněž vyváženost a nestrannost některých jejích kroků je sporná. Budiž OSN ke cti, že neúspěchy na Blízkém východě nejsou jen její vina. Desetiletí studené války se na její činnosti nutně musela negativně podepsat i v souvislosti s touto strategickou oblastí. Dnes se zase OSN netěší přízni jediné světové supervelmoci a jejího největšího spojence na Blízkém východě. Navíc není stále jasné, zdali může organizace tak globálního charakteru a zastupující tak široké spektrum rozličných a často protichůdných zájmů jako OSN skutečně efektivně řešit tak složité otázky, jaké přinesl Blízký východ 20. století.

chunky1805@yahoo.com

¹⁾ Kromě předsedajícího Švédska byly členy komise Nizozemí, Československo, Jugoslávie, Austrálie, Kanada, Indie, Irán, Guatemala, Mexiko a Peru. Předsedou komise byl švédský soudce Emil Sandström. Karel Lisický byl československý diplomat, přítel Jana Masaryka a za války ministr československé exilové vlády v Londýně.

²⁾ Menšina komise (Jugoslávie, Indie, Irán) zastávala myšlenku federálního židovsko-arabského státu.

³⁾ V lednu 1948 byla v souladu s hlasováním vytvořena další, tentokrát pětičlenná Komise pro Palestinu (United Nations Commission on Palestine), v jejímž čele stanul Karel Lisický. Úkolem komise mělo být převzetí správy Palestiny v době, kdy bude zemi opouštět britská správa a vytvoření prozatímních vlád v obou státech. Předsedající Lisický se snažil především vybudovat mezinárodní vojenské jednotky, které by dočasně nahradily odcházející britskou armádu. Jeho práce však neměla dlouhého trvání. O výsledku pře se nakonec nerozhodlo v OSN, ale na bitevním poli. Činnost této komise ztratila význam, když byl v květnu 1948 vyhlášen Stát Izrael a naplno vypukla první arabsko-izraelská válka.

⁴⁾ Viz oficiální stránky UNRWA: <http://www.un.org/unrwa>

⁵⁾ Jistěho kompromisu bylo dosaženo ve městě Hebron, kde byly na základě rezoluce OSN č. 904 rozmístěny jednotky mezinárodních pozorovatelů TIPH (Temporary International Presence in the City of Hebron). Ty sice pod OSN oficiálně nespádají, ale se světovou organizací spolupracují (viz www.tiph.org).

⁶⁾ Šlo částečně o projev studené války na půdě OSN, neboť pro hlasovaly arabské země, sovětský blok a část afrických a asijských zemí. Všechny západní země hlasovaly proti rezoluci.

Informační politika OSN a perspektivy její reformy*

Podle výzkumů, jejichž výsledky zveřejnily v roce 2003 společnosti USA Today, CNN a Gallup,¹⁾ se 60 procent obyvatel USA domnívá, že OSN nevykonává své úkoly dobře. Opak si myslí 37 procent, zbylá tři procenta nemají na věc jasný názor. Statistika přitom ukazuje, že se nejedná pouze o momentální stav: popularita OSN mezi občany nejmocnějšího státu světa (a nejen jeho) v posledních letech stagnuje a pohybuje se na úrovni mnohdy nedosahující ani 50 procent.

VERONIKA BÍLKOVÁ

Kdo je za tuto situaci zodpovědný? Organizace spojených národů, která nedokáže dostatečně prezentovat své úspěchy a uspokojivě vysvětlit své neúspěchy? Státy, jež na světovou organizaci svalují vinu za vlastní neschopnost a nerozhodnost? Nebo média, která v rámci honu za senzací informují o OSN zkreseně a neúplně? Každé z navrhovaných vysvětlení v sobě nepochybně skrývá část pravdy, tento příspěvek se však vzhledem ke svému limitovanému rozsahu soustřeďuje pouze na první z nich, tj. na nedostatky vlastní informační politiky OSN. Při hodnocení závěrů je třeba mít toto omezení na paměti a brát v úvahu, že na formování konečného obrazu světové organizace se kromě OSN podílejí i jiné subjekty (státy, média).

Informační politika OSN a její hlavní nedostatky

Informační politika tvoří součást aktivit OSN od počátků její existence. Již v roce 1946 vznikl v Sekretariátu světové organizace specializovaný *Odbor pro poskytování informací veřejnosti* (Department of Public Information, DPI), v jehož čele stanul jeden z osmi tehdejších zástupců generálního tajemníka, zástupce pro poskytování informací veřejnosti. Původně tuto funkci zastával B. Cohem z Chile, později se v ní vystřídal více než deset osob z různých zemí světa, nejčastěji z Asie a Latinské Ameriky.²⁾ Hlavní úkoly a cíle DPI byly vymezeny ve zřizovací rezoluci Valného shromáždění OSN 13 (I) z 13. února 1946 a dále specifikovány v následných rezolucích téhož orgánu a některých jiných dokumentech (např. závěrech Konference OSN o svobodě informací z dubna 1948). Činnost DPI nebyla nikdy prosta nedostatků, které negativně ovlivňovaly efektivitu jeho působení. Mezi hlavní z nich se řadily: absence jednoznačné definice podstaty a cílů informační politiky, neurčení cílové skupiny, nejasnosti týkající se nakládání s finančními prostředky a institucionální roztržitost informačních aktivit v rámci OSN.

Absence jednoznačné definice podstaty a cílů informační politiky

Rezoluce 13 (I) ve své příloze I DPI uložila, aby „v největší možné míře prosazoval informované pochopení práce a cílů OSN“ (odst. 2), současně mu však nakázala, aby „nevyvíjel ‚propagandu‘“ (odst. 2). Dilema ohledně toho, co všechno zahrnuje ‚propaganda‘, provázelo DPI po celou dobu jeho fungování a zapříčiňovalo nejednoznačnost a rozpačitost jeho přístupu. V prvním období se odbor zabýval problémem, zda má vystupovat jako pouhý pasivní poskytovatel objektivních a neutrálních informací, který „lidem říká nikoli, co si mají myslet, ale o čem mají přemýšlet (not what to think, but what to think about)“³⁾ nebo se má aktivně zapojit do prosazování hodnot a principů OSN. Poté, kdy se první přístup ukázal jako dlouhodobě neefektivní a převážil přístup druhý, vyvstala před DPI otázka, jak daleko může při vyvíjení aktivní osvětové činnosti zajít, aniž by riskoval obvinění z propagandy. Východiskem se nakonec stalo poněkud nešťastné omezení informačního programu na prosazování několika málo „univerzálně schválených témat a hnutí“⁴⁾ mezi něž spadala například lidská práva nebo boj proti rasismu. V dalších oblastech se DPI angažoval jen opatrně a nesměle, a informační politika OSN tak většinou působila nevýrazně a neprůbojně.

Neurčení cílové skupiny

Druhý problém spočíval v neurčení cílové skupiny, vůči které by měly informační aktivity směřovat. Příloha rezoluce 13 (I) v tomto kontextu zmiňovala „lid celého světa“ (peoples of the world, odst. 2), a zdá se tedy, že Valné shromáždění původně zamýšlelo pojmout okruh adresátů dosti široce. Vzhledem k obtížnosti komunikace s takto rozsáhlým a vnitřně diferenciováním souborem však byla počáteční představa opuštěna a v OSN se postupně prosadil model dvoustupňového toku komunikace, který v 50. letech teoreticky zdůvodnil E. Katz v návaznosti na výzkumy realizované o de-

setiletí dříve P. F. Lazarsfeldem, B. Berelsonem a H. Gaudetem. Model vychází z teze, že informace se k většině lidí nedostávají přímo, z masmédií či jiných zdrojů, ale prostřednictvím názorových vůdců disponujících osobním vlivem v určité skupině. Názoroví vůdci informace třídí, vybírají z nich ty, jež mají být předány dále, a následně je, často ve vlastním výkladu, ‚distribují‘ ve své skupině. Přijetí modelu dvoustupňového toku komunikace vedlo DPI k tomu, že se ve své činnosti orientoval hlavně na politické elity (ztotožňované s názorovými vůdci), zatímco obyvatelstvu prakticky nevěnoval pozornost. Takový přístup sice vzbuzoval kritiku, z důvodů omezené dostupnosti alternativních scénářů a neschopnosti DPI a států shodnout se na lepším vymezení cílové skupiny nicméně zůstal v OSN zachován přes půl století.

Nejasnosti týkající se nakládání s finančními prostředky

Odbor pro poskytování informací veřejnosti, stejně jako jiné odbory Sekretariátu, byl během let periodicky vystavován tlaku na snižování výdajů, který byl často paradoxně provázen výzvami k rozšíření sféry aktivit. Informační politika průměrně odčerpávala kolem pěti procent rozpočtu světové organizace, což někteří aktéři včetně Valného shromáždění hodnotili jako neúměrně vysoký podíl. Základní problém, jenž se v této oblasti projevoval, přitom spočíval v neexistenci kritérií a metodologie, jež by umožňovaly zhodnotit míru návratnosti vstupů a účelnost vynaložených prostředků. Finanční situace DPI se v minulosti stala předmětem zájmu mnoha *ad hoc* expertních výborů a tématem několika odborných zpráv, žádná však nepodnítila výraznější změny systému.

Institucionální roztržitost informačních aktivit v rámci OSN

Ke třem uvedeným problémům, které DPI provázely od jeho vzniku, přibyl během let problém čtvrtý, a to institucionální roztržitost informačních aktivit v rámci OSN. Ačkoli podle původních představ měly být informační programy koncentrovány v DPI, řada orgánů OSN a prakticky všechny přidružené odborné organizace si časem vytvořily vlastní informační oddělení či odbor. Například v roce 1995 disponovalo informační jednotkou hned 38 z 53 orgánů a organizací systému OSN. Tento vývoj vedl, vzhledem k problémům ve vzájemné komunikaci a koordinaci aktivit mezi jednotkami, k oslabení vlivu DPI, který ztratil kontrolu nad podstatnou částí informačních programů. Periodicky se opět objevovaly iniciativy směřující ke změně daného stavu, ani jedna však nevedla k výraznému zlepšení.

DPI a prezentace obrazu OSN

Zmíněné nedostatky informační politiky OSN oslabily schopnost DPI prezentovat světovou organizaci a její aktivity důstojným a přesvědčivým způsobem. Skutečnost,

že si odbor nedokázal vyjasnit, jaké čle svou činností sleduje a ke komu promlouvá, neuměl odhadnout a odůvodnit finanční náročnost svých projektů a postrádal přehled a kontrolu nad částí informačních aktivit OSN, se negativně odrazila v jeho výkonnosti a účinnosti jeho akcí. To se plně projeвило během tří velkých skandálů, kterými OSN v minulosti prošla. První z nich vyvolalo v roce 1981 odhalení toho, že Sekretariát OSN ve snaze vyhnout se obvinění z propagandy zaplatil několika předním světovým novinám (francouzský *Le Monde*, španělský *El País* aj.), aby vlastním jménem uveřejnily zvláštní přílohu (*World Newspaper Supplement*) vysvětlující a obhajující přístup OSN k problematice rozvoje. Druhý skandál zažila OSN v roce 1986, kdy vyšla najevo nacistická minulost Kurta Waldheima, jenž v letech 1972–1981 zastával funkci generálního tajemníka OSN. Konečně do třetice, v devadesátých letech vrhl na OSN špatné světlo nepřilíš úspěšný průběh mírových operací v Bosně a Hercegovině, ve Rwandě a v Somálsku. Ani v jednom z uvedených případů nedokázal DPI přiměřeným způsobem reagovat na kampaň světových médií, která o situaci mnohdy informovala zjednodušeně až zkráceně, a postavit proti ní vlastní antikampaň, jež by obraz světové organizace v očích veřejnosti očistila.

REFORMA INFORMAČNÍ POLITIKY OSN V MINULOSTI

Nedostatky informační politiky si představitelé OSN i mnohé státy uvědomovali již dříve, proto také návrhy na dílčí nebo komplexnější reformu dané sféry vznikaly v podstatě po celé uplynulé půlstoletí. Tato kapitola se zaměřuje na návrhy předložené v letech 1946–1996 (před nástupem K. Annana do funkce generálního tajemníka OSN), které lze v závislosti na jejich zaměření rozdělit do tří skupin.

První zahrnuje iniciativy **organizačního** charakteru, usilující o institucionální přebudování informačního aparátu světové organizace. Doporučení v tomto směru často předkládaly orgány a odbory OSN (včetně DPI) a mnohá se dočkala praktické realizace. Například v roce 1946 vznikl z podnětu DPI a odborných organizací *Poradní výbor pro poskytování informací veřejnosti*, který měl zajišťovat výměnu informací mezi jednotlivými složkami systému OSN. Výbor se v roce 1974 transformoval ve *Společný informační výbor OSN (JUNIC)*, který existuje dodnes a pravidelně podává zprávy *Informačnímu výboru OSN* zřízenému v roce 1978 Valným shromážděním. Dílčí změny se během let dotkly také samotného DPI, který byl po určité dobu přejmenován na *Úřad pro poskytování informací veřejnosti* (1958–1978) a několikrát v něm došlo k vnitřní reorganizaci.

Druhá skupina návrhů měla **funkční** charakter a směřovala k proměně podstaty a zaměření informačních aktivit OSN. Asi nejvýznamnější iniciativa tohoto typu je spojena s tzv. *Novým světovým informačním a komunikačním pořádkem* (*New World*

Information and Communication Order, NWICO), jehož vytvoření začaly v 70. letech prosazovat státy třetího světa. Činily tak v souvislosti se snahou o zavedení tzv. *Nového mezinárodního ekonomického pořádku*, který měl spočívat na principech mezinárodní spravedlnosti a solidarity a zahrnovat např. celosvětovou redistribuci bohatství nebo posílení rovné mezinárodní spolupráce. NWICO vycházel z obdobných postulatů a primárně usiloval o odstranění nerovností při přijímání a šíření informací. Jeho zásady byly zformulovány v několika rezolucích Valného shromáždění, např. rezoluci 34/182 z roku 1979, která mimo jiné vyzvala DPI k tomu, aby využíval pozitivní propagandy. Vzhledem k citlivosti tématu a celkové nepřijatelnosti NWICO pro vlivné státy Západu zůstala nakonec většina doporučení pouze na papíře.

Poslední skupina reformních návrhů sdužuje iniciativy **smíšeného** charakteru, které byly často výsledkem práce odborných komisí a výborů vytvořených – v zásadě na *ad hoc* základě – některým z orgánů OSN. Část těchto komisí a výborů se zaměřovala pouze na oblast informační politiky OSN nebo její dílčí aspekty (např. Expertní výbor zřízený v roce 1953 k posouzení financování informačních programů), jiné se věnovaly reformě OSN v širším pojetí (např. Expertní skupina ke struktuře systému OSN nebo Nezávislá komise k otázkám mezinárodního rozvoje, vzniklé shodně v roce 1977). Závěry těchto subjektů obsahovaly málo doporučení, která by byla současně inovativní a všeobecně akceptovatelná, proto měly na fungování DPI omezený vliv.

REFORMA INFORMAČNÍ POLITIKY OSN ZA KOFIHO ANNANA

Nejkomplexnější soubor reformních návrhů týkajících se informační politiky OSN předložil nynější generální tajemník OSN Kofi Annan, který si jako první z představitelů světové organizace plně uvědomil význam informací v současném systému mezinárodních vztahů, a pokusil se reflektovat tuto skutečnost ve svém reformním úsilí. Jeho návrhy, předložené v letech 1997–2004, počítají jak s institucionálními úpravami (hlavně na úrovni ústředí), tak s funkčními změnami informačních aktivit (uvnitř OSN i navenek).

Institucionální reforma

V březnu 1997⁵⁾ rozhodl K. Annan o transformaci DPI v *Úřad pro komunikační a mediální služby*, který měl sledovat tři priority: poskytování informací státům, médiím a nevládním subjektům; posílení vazby mezi informačními a jinými aktivitami OSN; a decentralizaci zdrojů a jejich přesun na regionální a národní úroveň. Formulací podrobnějších návrhů byla pověřena *Pracovní skupina k reorientaci aktivit OSN při poskytování informací veřejnosti* (*Task Force on the Reorientation of United Nations Public Information Activities*) v čele s M. M. Brownem ze Světové banky. Skupina předložila svou závěrečnou zprávu *Globální víze,*

*lokální hlas – strategický program komunikace pro OSN*⁶⁾ v létě roku 1997. Za hlavní nedostatky informační politiky OSN označila absenci jasné strategie, nedostatek efektivních implementačních mechanismů a chápání informační politiky jako činnosti administrativní, nikoli programové. Zpráva doporučila vytvořit samostatné Oddělení komunikace, které by udržovalo kontakty se světovými médii a do 24 hodin je informovalo o hlavních událostech v OSN.

Generální tajemník vypracoval na základě zprávy vlastní dokument stejného názvu, v němž upustil od původní představy o transformaci DPI a doporučil zachování stávajícího institucionálního stavu. Odbor nicméně dále zůstal předmětem jeho kritiky, což se odrazilo v reformním dokumentu *Posílení OSN: Agenda pro další změnu*⁷⁾ ze září 2002, ve kterém jej K. Annan označil za fragmentovaný a přetížený příliš mnoha mandáty a úkoly. Návrh na jeho „nápravu“ předpokládal vnitřní restrukturalizaci, v rámci níž mělo dojít k novému vymezení úkolů některých oddělení (např. Oddělení strategické komunikace), posílení Oddělení pro média a přesunu kartografické sekce mimo DPI (Rozhodnutí 6). Současně generální tajemník vyzval DPI, aby za pomoci Úřadu pro vnitřní dohled provedl do roku 2005 důkladné zhodnocení dopadů svých aktivit (Rozhodnutí 7). Valné shromáždění obě rozhodnutí podpořilo rezolucí 57/300 z prosince 2002.⁸⁾ Implementace Rozhodnutí 6 začala již v listopadu 2002, na zhodnocení předvídaném v Rozhodnutí 7 se pracuje od roku 2003.

Funkční reforma

Souběžně s reformou institucionální probíhá od roku 1997 v informačním sektoru OSN reforma funkční, která se zaměřuje na šíření informací jak uvnitř světové organizace, tak navenek. Funkční reforma **uvnitř OSN** má především podobu informatizace OSN, tj. jejího vybavení prostředky moderní informační a komunikační technologie. K tomu došlo v návaznosti na reformní dokument *Obnova OSN: Program reformy*⁹⁾ z července 1997, který vytvoření „elektronické OSN“¹⁰⁾ označil za jednu z priorit. V rámci OSN tak byl zaveden interní komunikační systém Intranet, který umožňuje pružnou výměnu informací mezi jednotlivými složkami světové organizace. Dále proběhla modernizace vnitřních systémů produkce, skladování a distribuce dokumentů, zaměstnanci získali přístup k internetu a byla přijata nová Strategie informační technologie, která zajišťuje vybavení ústředí OSN v New Yorku a jednotlivých úřadů OSN ve světě moderní technikou.

Funkční reforma informační politiky **navenek** se orientuje na čtyři základní nástroje, a to internet, informační centra, knihovny a publikace. Úkol zlepšit *internetové stránky OSN* vyhlásil K. Annan již v roce 1997, dosud však byly v této sféře zaznamenány jen dílčí úspěchy.¹¹⁾ Poněkud paradoxně působí fakt, že samotný DPI na svých stránkách stále informuje jen o zlomku svých ak-

tivit a poměrně špatně internetově pokryta zůstává i reforma OSN. **Informační centra OSN** působí na úrovni jednotlivých států, kde se podílejí na vytváření obrazu světové organizace v místních komunitách. Mezi centry existují značné rozdíly, pokud jde o jejich aktivity a prostředky jim určené (kolem 40 procent zdrojů pohlcují centra v několika vyspělých zemích). Vzhledem k omezenosti zdrojů navrhl v roce 2002 Kofi Annan vytvoření regionálních informačních center, která by koordinovala informační činnost ve vztahu k větším územním celkům. První regionální centrum vzniklo počátkem roku 2004 v Bruselu, zřízení dalších bylo v důsledku nepřilíh pozitivní reakce států odloženo.¹²⁾

OSN spravuje na tři stovky knihoven, jejichž fungování je mnohdy ne pružné a neodpovídá moderním trendům. V roce 2002 proto generální tajemník rozhodl o integraci knihovnických služeb na různých úrovních, zavedení elektronických katalogů a zajištění jednotného řízení knihoven, o němž by se měla starat Knihovna Daga Hammarskjölda v New Yorku. Podrobný plán reformy vypracoval Řídící výbor pro modernizaci a integrované řízení knihoven OSN zřízený v roce 2003. Změny si vyžádala také publikační politika OSN, která by se nově měla řídit heslem „poskytnout správnou publikaci správnému čtenáři ve správný čas“¹³⁾ a měla by více zohledňovat skutečné požadavky trhu. Za tímto účelem doporučil Kofi Annan v roce 2002 zkvalitnit plánování a koordinaci publikační činnosti a postupně doplnit či nahradit tištěné publikace jejich elektronickou verzí. Realizace daných změn již přinesla dílčí výsledky; například množství zno- vydávaných publikací pokleslo o 18 procent, množství nových titulů dokonce o 23 procenta aj.¹⁴⁾

STAV A PERSPEKTIVY REFORMY INFORMAČNÍ POLITIKY OSN

Informační politika OSN prodělala v posledních letech jistě největší reformu za celou dobu své existence. Tato reforma ji, poprvé v historii, posunula do středu zájmu a postavila po bok hlavních aktivit OSN (udržování míru a bezpečnosti, hospodářské a sociální záležitosti, ochrana životního prostředí, rozvoj mezinárodního práva aj.), které jí byly dlouho nadřazovány. Již v tom spočívá velký význam současných změn, jejichž celkový přínos ale především závisí na míře, v jaké přispívají k odstranění čtyř hlavních nedostatků popsanych v první kapitole.

Zřejmě nejvýraznější, byť nikoli revoluční posun nastal v oblasti cílové skupiny, kde se Kofi Annan pokusil opustit model dvou- stupňového toku informací a zaměřit se přímo na „lid OSN“ (preambule Charty OSN). Tomu odpovídá snaha o zkvalitnění práce knihoven, lepší výběr vydávaných publikací a rozšíření internetové databáze důležitých dokumentů. O postupném obrácení pozornosti „od elit k masám“ svědčí i posilování kontaktů s hromadnými sdělovacími prostředky a slibně se rozvíjející projekt spolupráce s nevládními organizacemi, který zajišťuje DPI. Určitý pokrok bylo v uplynulém období možno zaznamenat také v organizační oblasti (ve vztahu k institucionální rozřízenosti informačních aktivit), kde DPI dosáhl zlepšení vzájemné výměny informací a koordinace programů mezi různými složkami systému OSN.

Finanční zabezpečení informační politiky zůstává nadále problematické, v této

sféře se dostavily jen dílčí úspěchy (došlo k redukci výdajů na některé programy, započal proces zhodnocení dopadů aktivit DPI apod.). Asi největší „dluh“ nicméně stále existuje v otázce vymezení podstaty a cílů informační politiky, včetně určení hranice mezi osvětou a propagandou. Ačkoli období po skončení studené války přineslo jisté rozšíření okruhu „*univerzálně schválených témat a hnutí*“, které DPI umožnilo prosazovat hodnoty a principy OSN aktivnějším způsobem, zásadnější redefinování staršího přístupu se zatím neuskutečnilo. V nejbližší budoucnosti bude nepochybně nutné se k tomuto aspektu i k jiným stále otevřeným problémům vrátit a pokusit se je dořešit. Pouze tehdy, pokud OSN (a DPI) dokáže jasně definovat své informační poslání, vymežit cílovou skupinu, ke které se chce obracet, posoudit návratnost vstupů a kvalitu výstupů a zajistit vnitřní informační koherenci, může totiž účinně čelit výzvám, které před ní staví současný informační věk.

bilkova@iir.cz

* Příspěvek vychází z poznatků získaných během zpracování vědeckého projektu MZV na téma Vyhodnocení reformního úsilí Kofiho Annana v OSN a jeho perspektivy (2003–2004). Autorka děkuje M. Brožovi z Informačního centra OSN v Praze za cenné připomínky k textu.

¹⁾ T. DeWeese, *The UN Loses Its Luster in the US*, 25 September 2003, American Policy – <http://www.americanpolicy.org/un/losesluster.htm> (18. listopadu 2004).

²⁾ V současné době (od roku 2001) tuto funkci vykonává Shashi Tharoor, původem z Indie.

³⁾ M. D. Alleyne, *Global Lies?: Propaganda, the UN and World Order*, Palgrave Macmillan, New York, 2003, str. 51.

⁴⁾ Tamtéž, str. 52 a 102.

⁵⁾ *Letter dated 17 March 1997 from the Secretary-General addressed to the President of the General Assembly*, A/51/829 a A/INF/51/6 and Corr.1, 17 March 1997.

⁶⁾ *Global Vision, Local Voice – A strategic communications programme for the United Nations*, A/AC.198/1997/CRP.1, 27 June 1997.

⁷⁾ *Strengthening of the United Nations: an agenda for further change, Report of the Secretary-General*, A/57/387, 9 September 2002, str. 13–17, par. 59–83.

⁸⁾ *Strengthening of the United Nations: an agenda for further change, A/RES/57/300*, 20 December 2002, par. 11–17.

⁹⁾ *Renewing the United Nations: A Programme for Reform, Report of the Secretary-General*, A/51/950, 14 July 1997, par. 244–247 a 251–262.

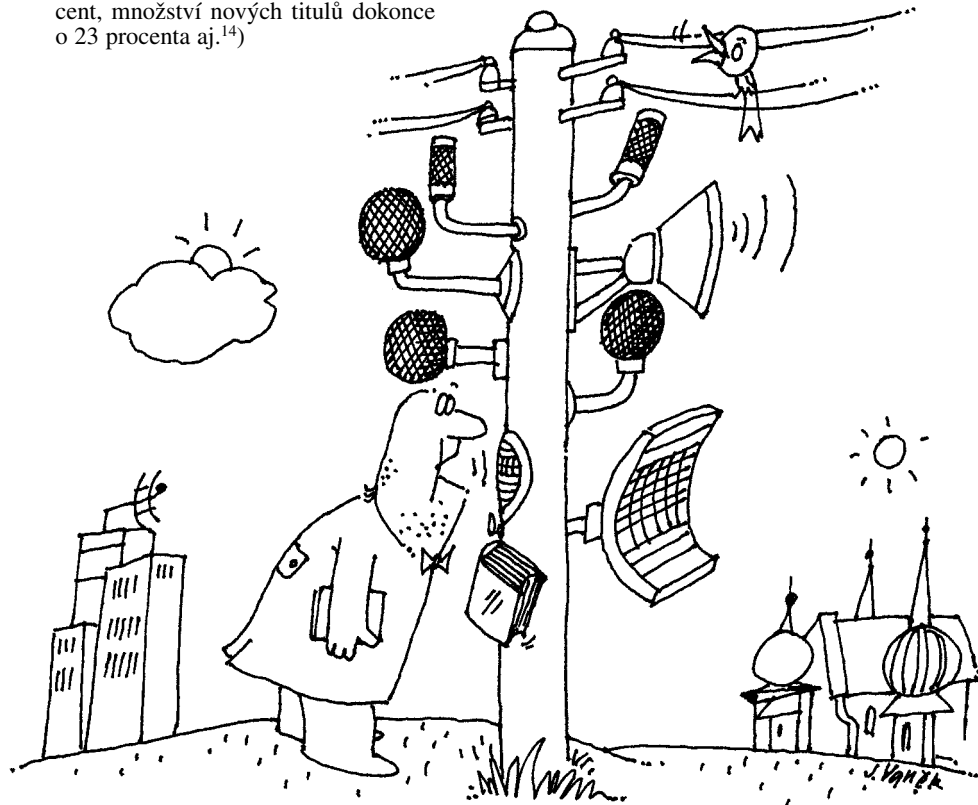
¹⁰⁾ Tamtéž, par. 244.

¹¹⁾ Jako pozitivní příklad může sloužit www.reliefweb.int spravovaný Úřadem pro koordinaci humanitárních záležitostí, který nabízí aktuální informace o humanitárních krizích ve světě.

¹²⁾ V rámci regionalizace informačních center se počítalo rovněž se zánikem Informačního centra OSN v Praze, Česká republika však takový krok nepodpořila.

¹³⁾ *Strengthening of the United Nations*, op. cit. 7, str. 16, par. 77.

¹⁴⁾ *Status of implementation of actions described in the report of the Secretary-General entitled “Strengthening of the United Nations: an agenda for further change”, Report of the Secretary-General*, A/58/351, 3 September 2003, str. 9, par. 29.

Perspektivy vstupu Turecka do Evropské unie:

Viděno z českého úhlu pohledu

Evropská rada přijala na své vrcholné schůzce 17. prosince 2004 dlouho očekávané rozhodnutí: na podzim letošního roku, přesněji 3. října mají být zahájeny rozhovory o vstupu Turecka do Evropské unie. Toto usnesení však ještě zdaleka neznamená, že se rozhovory ve stanoveném termínu skutečně rozběhnou. Nelze ho interpretovat ani jako příslib budoucího členství Turecké republiky v Unii.

EMIL SOULEIMANOV*)

Různě zdůvodňovaná neochota některých vlivných evropských politiků smířit se s představou Turecka jako členského státu EU, spory kolem Kypru, odmítání Ankarý uznat arménskou genocidu (1915) a dlouhá řada dalších faktorů zřejmě přispěje k tomu, že „turecká otázka“ ještě dlouhou dobu nezміzí z unijní politické agendy. Skutečnost vystihl ministr zahraničí Cyril Svoboda, když prohlásil: „Tento proces vyjednávání je proces otevřený. To znamená, že tam není příslib žádného času, do kdy má být tento proces ukončen a samozřejmě, jak to bývá u všech vyjednávacích procesů, není zaručen ani výsledek. Důležité je, že se tento proces otevírá, a s tím vlada vyslovila souhlas.“¹⁾

Česká vlada rozhodla o své pozici ve věci Turecka na svém zasedání 10. listopadu 2004. Na rozdíl od některých jiných členských zemí Unie ovšem rozhodně nepatřila debata o možném členství Turecké republiky v Evropské unii u uplynulých měsíců k žhavým tématům domácí a zahraničněpolitické debaty v rámci České republiky.

Východí pozice pro debatu

Zdá se, že se v současné Evropě utvořila jakási tradice, podle které diskuse o případném vstupu Turecka do EU v konečném souhrnu překračují rámec ekonomických a politických kritérií a soustřeďují se kolem otázky, jestli mohou Turecko a turecká společnost perspektivně patřit do Evropy. To pak bývá doprovázeno výčtem celé řady stereotypů o Turecku a Turcích, které jako všechny stereotypy nemohou být zcela pravdivé ani zcela lživé. I specifika českého pohledu na tuto věc není nikterak výjimečné. Jistá amorfnost je zde ovšem podmíněna na evropské poměry malou znalostí Turecka a nepodstatným zájmem o něj. Tato skutečnost je mj. podmíněna následujícími faktory:

A. Česká země, na rozdíl od některých svých jižních sousedů, nemají historické zkušenosti s tureckou nadvládou, respektive (jako v případě Rakušanů či Poláků) s aktiv-

ním bráněním tureckým výbojům z raněho novověku. Osmanské armády v obdobích kulminace evropských tažení v 16.–17. století obsadily řadu oblastí na území současného jižního Slovenska, do zemí Koruny české se však nedostaly. Skutečnost, že obyvatelé českých zemí (vyjma krátkého období tří tureckých obléhání Vídně v 16. a 17. století a pustošivého vpádu spojenecké jízdy krymskotatarského chána na východní Moravu v polovině 17. století) se v průběhu historie necítili být bezprostředně ohroženi ze strany tureckého státu, není zanedbatelná vzhledem k tomu, že se v českém národním vědomí i ve folkloru nezakořenil nábožensky prodchnutý pocit nejistoty a ohrožení „z jihu“, tedy z Turků. Nedošlo zde tak ani k intenzivním interakcím a vzájemnému obohacování kultur (jako například v balkánských zemích).

B. Česká společnost je ze středoevropských, možná i evropských společností nejvíce ateistická. To pak má za následek, že představy o Evropě jako záštitě (západního) křesťanství, bašty jedinečné křesťansko-evropské civilizace tkvící ve sdílení specifických kulturně-historických hodnot (jako v Polsku), tedy i *a priori* dané nepřijetí Turecka coby muslimské země zde jsou spíše vágní.

C. V České republice je málo migrantů z Turecka, mnohem méně než v sousedním Německu či Rakousku. I když je v této souvislosti obtížné pracovat s přesnými čísly, odhady se pohybují mezi 500 až 1000 tureckých občanů dlouhodobě pobývajících na území republiky.²⁾ Čechům je navíc cizí obraz tureckého dělníka-*gastarbeiters* či obchodníka, vžitý např. v Německu. Většina zde usazených obyvatel tureckého původu se sem přestěhovala počátkem 90. let z Německa, Nizozemí a dalších západoevropských států, pořídila si například obchody se suvenýry v centrálních částech Prahy a Karlových Varů a dodnes úspěšně obchoduje. Čechům tedy chybějí prožitě (přímě)

zkušenosti s Turky – dá se tedy říci, že rozhovory o tzv. mezikulturní komunikaci a problémech s integrací „muslimských cizinců“, které jsou na pořadu dne například v Německu či Francii, do české společnosti ještě nedorazily. Představy Čechů o Turcích jsou tedy velmi povrchní. Zpravidla se omezují na sentimentální reminiscence z návštěv oblíbených tureckých letovisek, Istanbulu a dalších tureckých velkoměst. Turecká komunita v České republice je politicky málo aktivní, žije svým vlastním životem, nemá politickou reprezentaci a rovněž její kulturně-vzdělávací činnost v českém prostředí je zanedbatelná.

Ministerstvo zahraničních věcí

K otázce zahájení vstupních rozhovorů s Tureckem dlouhou dobu chybělo oficiální stanovisko českého ministerstva zahraničních věcí, což zřejmě souvisí s tím, že před 1. květnem 2004 se veškeré jeho aktivity, pokud jde o unijní záležitosti, takřka výhradně týkaly vstupu České republiky.

V Konceptu zahraniční politiky České republiky na léta 2003–2007 schválené českou vládou v březnu 2003 byla vytyčena jedna z priorit týkajících se rozvíjení těsných vztahů se všemi kandidátskými zeměmi Evropské unie. Česká republika se zde zavazuje sdílet s těmito zeměmi své zkušenosti z jednání, příprav na přistoupení i zkušenosti po vstupu do EU.³⁾ Přesto zde však jakákoliv konkrétnější zmínka v souvislosti s Tureckem a jeho integračními ambicemi chyběla. V rámci priorit zahraniční politiky ČR pro rok 2004 vycházejících z Konceptu a vztahujících se k Unii, se objevila podpora pro zahájení jednání o přistoupení s Chorvatskem a Tureckem, a to pokud budou splňovat kodaňská kritéria.⁴⁾ Detailnější pozici k turecké otázce se podklad MZV nevěnoval.

Politická spolupráce České republiky s Tureckem je okrajově zmíněna ve Zprávě o zahraniční politice České republiky za rok 2002 a 2003. Obě zprávy poukazují na tuto kandidátskou zemi jakožto na stabilizující prvek v regionu a pouze obecně konstatují rozvoj vzájemného vojensko-politického dialogu, a to nejen v souvislosti s členstvím Turecka v Severoatlantické alianci (NATO).⁵⁾ Přesto je zde však nejvíce pozornosti v rámci vzájemných vztahů věnováno ekonomické, kulturní a vzdělávací sféře. Turecko se na 19. místě v žebříčku řadí mezi nejvýznamnější obchodní partnery ČR.⁶⁾

Názory českých parlamentních stran

Při pohledu na postoj českých politických stran v souvislosti s otázkou zahájení vstupních rozhovorů s Tureckem se omezím pouze na strany, které mají v současné době zastoupení v Poslanecké sněmovně PČR.

Česká strana sociálně demokratická (ČSSD) ústy své tiskové mluvčí Lucie Orgoníkové jednoznačně uvádí, že „sociální demokracie je pro vstup Turecka do EU“. Tento jednoznačný postoj strany dokládá i expremiér ČR a bývalý předseda ČSSD Vladimír Špidla, který při setkání se svým

tureckým protějškem Recepem Tayyipem Erdoganem v Ankaře 2. října 2003 uvedl, že Česká republika podpoří snahy Turecka o vstup do Evropské unie.⁷⁾ Současný ministerský předseda Stanislav Gross se rovněž vyslovuje pro vstup Turecka do EU – ovšemže v případě splnění stanovených kritérií. Vysvětlení tohoto postoje však občanům zatím poskytnuto nebylo.

V případě Komunistické strany Čech a Moravy (KSČM) již stanovisko není tak jednoznačné, a především je v jeho argumentaci patrné odvození postoje z přístupů a názorů KS v Turecku. Co se týče obecného stanoviska, Hana Svobodová z Tiskového oddělení ÚV KSČM uvádí: „Mohu prozatím neoficiálně uvést, že KSČM by uvažovala spíše o podpoře vstupu Turecka do EU.“ Při odůvodnění tohoto postoje Hana Svobodová shrnuje:

- „Za pozitivum považuje KSČM případný vstup Turecka do EU z hlediska práv menšin (kurdské etnikum).

- Jsou oprávněné obavy občanů Turecka z ekonomických a sociálních dopadů členství. Zde vychází KSČM z přístupů a názorů KS v Turecku.

- Za dosud nevyjasněnou lze považovat problematiku bezpečnostní role a vlivu plynoucí ze snah části členských zemí EU (Lucembursko, Belgie, Německo, Francie) o vlastní bezpečnostní a obranné struktury ve vztahu k NATO a k jeho vlivu na Turecko.⁸⁾

Občanská demokratická strana je podle jejího předsedy – Mirka Topolánka – zastáncem „velmi otevřené Evropské unie.“ Ta by měla být utvářena na „kombinovaném principu geografických, historických, politických, ekonomických a náboženských hledisek.“⁹⁾

„Já jsem osobně přesvědčen, že pokud chceme koexistovat s muslimským světem, tak vstup Turecka je nezbytný. Neumím říct, kdy to bude, a nepotěšilo mě referendum na Kypru, které vlastně přistoupení Turecka spíše oddálilo, než přiblížilo,“ dodal Mirek Topolánek ve svém rozhovoru pro českou sekci rozhlasové stanice BBC dne 30. dubna 2004.¹⁰⁾ Již v rozhovoru pro deník Právo z ledna 2004 varuje před uzavřeností Evropy. V té vidí také důvod pro dosavadní neúspěch jednání o Evropské ústavě, která podle jeho slov pojímá „Evropu do značné míry jako jednu provždy uzavřený koncept, jako jakési ‚schengenské ghetto‘.“¹¹⁾

Jan Zahradil, první místopředseda ODS a stínový ministr zahraničí, při formulaci oficiálního stanoviska strany zaujímá shodné stanovisko, když říká, že „Turecko je oficiálním kandidátem na členství v EU, a je tedy logické, že bude přijato, pokud splní předepsaná kritéria. Nemohou tomu bránit žádné politické či ideologické důvody. Je to prakticky otázka času a také otázka vnitřního vývoje v Turecku, jeho ekonomického vzestupu atd.“¹²⁾ Tvrdí, že ODS určitě nebude vystupovat proti zahájení vstupních rozhovorů s Tureckem. V případě zablokování přijetí Turecka do EU jakoukoliv členskou zemí jako možnou alternativu navrhuje „zvláštní preferenční smluvní vztah jak po ekonomicko-obchodní, tak po politické stránce.“¹³⁾

Unie svobody-Demokratická unie zaujímá k věci de facto identický názor. Podle vyjádření předsednictva strany by mělo být Turecko přijato do Evropské unie, jakmile splní kritéria daná všem kandidátským zemím. Navíc se ve svém stanovisku předsednictvo zmiňuje o historickém přínosu samotného Turecka a závazku, který zbytek Evropy vůči této zemi má: „Po několik desetiletí bylo Turecko jedním z pilířů NATO, hlavně v době studené války. Bez této bezpečnostní záruky by také Unie nebyla Evropskou unií, čili věc vnímáme i tak, že Evropa Turecku mnohé dluží.“¹⁴⁾

Postoj Křesťansko-demokratická unie – Československé strany lidové k případnému členství Turecka v EU naznačil už ministr zahraničních věcí Cyril Svoboda v rozhovoru pro časopis Mezinárodní politika z listopadu 2003. Svoboda upozornil na provázanost otázky tureckého členství v EU s navrhovanou zmínkou o židovsko-křesťanských kořenech evropské civilizace v preambuli evropské ústavní smlouvy. „Jsou to právě zmíněné kořeny evropské civilizace, na nichž spočívá naše pojetí oddělení světské a duchovní moci, děla výkonné, zákonodárné a soudní moci, a také naše pojetí mravního kodexu a kultury. S tím souvisí odpověď na otázku, kde je hranice Evropy. Leží tam, kde končí prostor platnosti těchto zásad.... Budou-li třeba země jako Gruzie anebo Turecko schopny uplatňovat tato kritéria, proč ne, ovšem bude-li některé z těchto kritérií chybět, tak potom říkám ‚ano‘ dobrým vztahům, ale ‚ne‘ jejich členství.“¹⁵⁾

V KDU-ČSL se otázkou začlenění Turecka do procesu evropské integrace zabývá také Vilém Holáň. Ve svém článku pro Lidové noviny nazvaném „Turecko není pro Evropu zralé“ z prosince 2002 napsal: „Role křesťanství jako univerzální evropské hodnoty je neopominutelná. Je tedy přirozené, že se křesťanství stalo jedním ze společných východisek evropského integračního procesu. Logicky se tak nabízí pochybnost, že Turecko se svou islámskou tradicí do té evropské nezapadá.“ Islám však nevidí jako nepřekonatelnou překážku členství v EU – v případě Turecka stojí v cestě integraci spíše nedostatek demokracie v zemi. Vilém Holáň varuje, „že jakékoliv změkčení zejména politických kritérií pro vstup do EU by mělo v konečném důsledku zhoubné následky nejen pro Turecko, ale zejména pro EU samotnou.“¹⁶⁾ V úvaze nazvané Odkaz na křesťanské hodnoty v Evropské ústavní smlouvě Vilém Holáň vyjadřuje přesvědčení, že by bylo oboustranně výhodné, kdyby EU a Turecko použily jinou platformu vzájemné spolupráce – strategické partnerství. Přesto „by Turecko mělo mít dveře do EU otevřené. Rozhodne-li se však po splnění všech náročných podmínek do těchto dveří vstoupit, mělo by tak činit s vědomím, že vstupuje do domu stojícího na křesťanských základech.“¹⁷⁾

Názory církví

Nejpracnější složkou průzkumu bylo zjištění stanovisek ze strany tradičně spíše opatrných českých církví, zvláště jedná-li se o problematiku s „muslimskou“ komponentou.

Jedině Církev bratrská slovy svého předsedy a současně místopředsedy Ekumenické rady církví dr. Pavla Černého disponuje v této souvislosti oficiálním stanoviskem: „Zásadně podporujeme vstup Turecka do EU, ovšem za dodržení základních podmínek.“ Černý vidí Turecko „od pádu Cařihradu v roce 1453 jako zemi, kde se stýkaly různé kultury a různá náboženství. Turecko by mohlo být pro budoucnost příkladem soužití lidí různých náboženství a různých kultur“. Jako základní podmínky – např. mimo otázku „politické svobody Kurdů“ – uvádí především přetrvávající diskriminaci protestantských církví v Turecku a naznačuje, že by „každá země musela umožnit život náboženských menšin, včetně vyjadřování jejich víry. V této věci není možné trpět žádné zákony o tzv. proselytismu. Náboženská svoboda se v každé zemi projeví také tím, když dospělí občané mohou beztržně změnit svou náboženskou příslušnost.“¹⁸⁾

Mgr. Martin Horálek z redakce Tiskového střediska České biskupské konference sděluje, že ČBK nezaula k této problematice doposud žádné stanovisko.¹⁹⁾

Patriarcha Církve čs. husitské dr. Jan Schwarz konstatuje, že jelikož „naši předkové v minulosti úspěšně čelili expanzi Osmanů, kteří se jen proto, že za cenu krvavých bojů a osobních obětí zastavili Turky na Dunaji, mohla se i nadále rozvíjet evropská kultura, křesťanské náboženství a vzdělanost“. Vzápětí však upřesňuje: „Jsem si samozřejmě vědom, že dnešní politická situace v Turecku i vzájemné vztahy jsou na zcela jiné úrovni a že Turecko přispívá k uklidnění poměrů na Středním východě a mohlo by tedy vytvořit most důvěry a spolupráce mezi islámským a křesťanským světem.“ Patriarcha „nevnímá Turecko jako nepřítele, ale pro odlišnou tradici a kulturu, která se během staletí vyvíjela na zcela jiných základech, zatím spatřuji bratry Turky v bráně Evropy jako cizorodé těleso s nevypočítatelným dopadem pro obě strany.“²⁰⁾

Pražský světitel biskup msgr. Václav Malý uvádí, že „o případném členství Turecka se ani mezi představiteli ani mezi věřícími římsko-katolické církve dosud nerozvinula věcná diskuse“. Václav Malý se však osobně „nestaví zásadně proti případnému členství Turecka, protože zapojením do struktur EU by se mohlo stát civilizovanou bránou nejen k muslimskému světu, ale i ke křesťanské Gruzii a Arménii.“²¹⁾

Závěr

Jak jsme měli možnost vidět, v české společnosti je patrná absence víceméně ustálených názorů na otázku případného členství Turecka v Evropské unii. V této souvislosti se dají v obecné debatě rozlišit tři hlavní názorové proudy.²²⁾ Nejradikálnější odpůrci vstupu Turecka do EU jsou motivováni hlavně nábožensky a ideologicky. Vedle absence křesťanských hodnot coby základních kamenů evropské integrace v turecké společnosti, vyvzdívají kulturní odlišnosti této země. Poukazují přitom na neúspěšnou integraci muslimských komunit v Evropě a dokazují tak faktickou nezačlenitelnost turecké

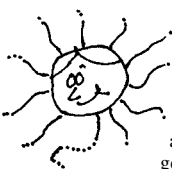
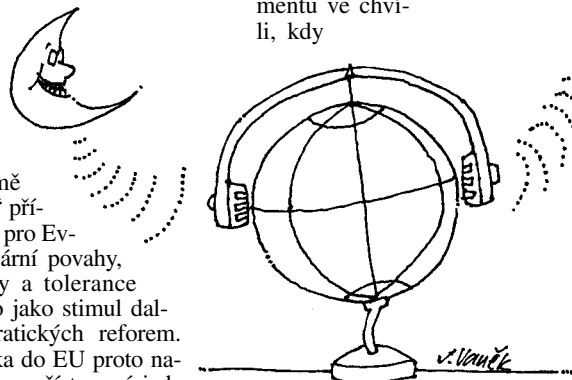
společnosti do evropského kulturního a sociálního prostoru. Na opačném pólu stojí zastánci vstupu Turecka do EU. Ti někdy argumentují možnými výhodami pramenícími z rozšíření celoevropského trhu.

Často také zdůrazňují, že členství významnější muslimské země bude i „geopolitickým“ přínosem pro obě strany – pro Evropu jako důkaz sekulární povahy, mezinárodní solidarity a tolerance Evropanů, pro Turecko jako stimul dalších liberálně demokratických reforem. Zastánci vstupu Turecka do EU proto navrhuji, aby byla zahájena přístupová jednání a aby byl této zemi umožněn vstup do EU po splnění tzv. kodaňských kritérií. Třetí názorový proud je k členství Turecka v EU za současných okolností spíše pesimistický. Jeho zastánci však odmítají klasifikovat náboženství a kulturní specifika země jako apriorní překážky vstupu. Poukazují spíše na faktickou nedemokratičnost Turecka a jeho labilní politický systém. Kodaňská kritéria označují za příliš povrchní a vyzdvihují nutnost výrazných celospolečenských změn v Turecku překračujících „kosmetické“ úpravy činěné v současné době vládou Turecka v zájmu zahájení přístupových negociací. S ohledem na polohu Turecka volají po debatě o hranicích Evropy. Konečně si kladou otázku, jakou úlohu by Turecko hrálo v další integraci Evropy a zda nejsou jeho zájmy o členství čistě ekonomické.

Zaslouží pozornost stanoviska předních politických stran. Pro Evropu je typické, že se levicové strany k perspektivnímu členství Turecka v EU stavějí zpravidla kladně. Je rovněž logické, že české pravicové strany, označované spíše za euroskeptické (např. ODS), plně podporují vstup Turecka, ovšem za splnění základních ekonomických a politických podmínek (kodaňských kritérií), nezatažujícíce přitom ideologickými úvahami. Na české politické scéně rovněž chybí strana se silným religiozním (konzervativním, katolickým) zázemím typu německé CDU.²³⁾ Výsledkem je, že ve většinové české společnosti jsou nábožensko-kulturně podložené úvahy, potažmo úvahy o nepatřičnosti Turecka do Evropy jakožto „cizorodého tělesa“ spíše výjimkou. Zatím.

Jak jsem se zmínil na začátku článku, prosincové rozhodnutí o zahájení vstupních jednání nelze vykládat jako příslib budoucího členství Turecka v EU. V Německu, Francii, Rakousku, Dánsku a dalších členských zemích většinová společnost nahlíží spíše negativně na vstup Turecka. V klíčových zemích Unie Německu (2006) a Francii (2007) se zanedlouho budou konat parlamentní, respektive prezidentské volby, ve kterých se očekává úspěch politických soupeřů – v případě Německa CDU/CSU, v případě Francie pak Nicolase Sarkozy – odmítajících členství Turecka ve prospěch takzvaného strategického/privilegovaného partnerství.

Nelze však zcela přesně předpovídat postoj českého establishmentu ve chvíli, kdy

tato otázka nabude v bruselských kuloárech vskutku aktuální- h o rázu a akti-

vizují se jistě nátlakové (diplomatické) mechanismy ze strany větších a mocnějších partnerů (Německa, Francie, Velké Británie atd.). Již dnes mezi předními argumenty odpůrců tureckého vstupu do EU můžeme zaslechnout odkaz na výrazný demografický růst v Turecku, kde se počet obyvatel do roku 2010 vyšplhá na 80 milionů. Podle některých prognostik by se Turecko kolem r. 2020 mohlo se svými 85 miliony lidí (předně v návaznosti na demografickou stagnaci v Německu a v jiných velkých zemích EU) stát nejlidnatější zemí Evropy.²⁴⁾ To by pak podle současných principů zastoupení v institucích EU učinilo z Turecka nejvlivnější členský stát, což by České republice jako malému státu nevyhovovalo. Viděno z tohoto úhlu pohledu, ani tato skutečnost, ani přistoupení nové lidnaté země, která by si navíc jako země s výraznými regionálními rozdíly a strukturální zaostalostí řady odvětví národního hospodářství nárokovala značné prostředky z betzak přetížených evropských fondů.²⁵⁾

V této souvislosti samozřejmě nelze opomíjet ani důležitý „kulturně-geopolitický“ aspekt. Turecko je po dobu 80 let svého druhu vitrínou islámského světa, příkladem úspěšné sekularizované demokratické země. Když se dveře Evropy před Tureckem zabouchnou, mnozí muslimové žijící jak v zemích EU, tak mimo ni, si to nezbytně vyloží jako důkaz ideologicko-náboženské uzavřenosti Evropy jako „klubu křesťanských států“, do nějž je vstup muslimské zemí apriorně uzavřen. Evropy, která věhlasně deklaruje svou oddanost demokratickým hodnotám, náboženské, rasové a kulturní toleranci atd. Legitimita sekulárních režimů v islámských zemích, vyzdvihujících „evropský“, západní směr vývoje, pro něž – od Maroka po Pákistán – je Turecko svého druhu vzorem a avantgardou, bude v očích veřejnosti zpochybněna. Kdežto vstup Turecka do Evropské unie by byl mocným impulsem pro upevnění sekularismu a demokratických vydobytí. Představovalo by to zanedbatelný přínos i pro evropské státy, pro něž je klíčovou otázkou začínajícího století integrace a multikulturalismus.

emil.souleimanov@amo.cz

²⁰⁾ Toto je aktualizované znění německého originálu s názvem „Die EU-Perspektive der Türkei aus tschechischer Sicht: Ein Versuch, zu einer allgemein gültigen Deutung zu gelangen“, který je zveřejněn ve sborníku „Turci Ante Portas“ je editován Dr. Angelosem Giannakopoulousem z Universität Konstanz a Dr. Konstadinosem Marasem z Universität Tübingen. Tento text se předně věnuje analýze postoje české veřejnosti k otázce případného členství Turecka v Evropské unii. Komplexní rozbor této mnohafaktorové problematiky v domácím i celoevropském kontextu bude pod mým dohledem uskutečněn týmem odborníků v rámci letošního vědeckého grantového projektu Ministerstva zahraničních věcí ČR s názvem „Aspekty začlenění Turecka do Evropské Unie“.

¹⁾ Citováno podle zprávy České redakce BBC z 12. listopadu 2004, http://www.bbc.co.uk/czech/interview/story/2004/11/041112_zahradil.shtml.

²⁾ Podle údajů ředitele odboru azylové a imigrační politiky Ministerstva vnitra ČR Dr. T. Haišmana je na území ČR – s povoleným trvalým a krátkodobým pobytem – zaregistrováno 500 občanů Turecké republiky. Elektronická korespondence autora s Dr. T. Haišmanem ze dne 28. června 2004.

³⁾ Koncepce Zahraniční Politiky České republiky na léta 2003–2006. Praha, 3. března 2003, str. 12.

⁴⁾ Priority zahraniční politiky ČR na rok 2004. Praha, 1. března 2004, dostupné na <http://www.czechembassy.org/www/mzv/default.asp?id=24865&ido=218&idj=1&amb=1&type=>

⁵⁾ Zpráva o zahraniční politice České republiky za rok 2002. Praha, 2003, str. 223.

⁶⁾ Zpráva o zahraniční politice České republiky za rok 2003. Praha 2004, str. 257.

⁷⁾ Lidové noviny, 3. 10. 2003.

⁸⁾ Elektronická korespondence Radka Hokovského s Hanou Svobodovou ze dne 19. 5. 2004.

⁹⁾ Mirek Topolánek: Rozhovor pro BBC; 30.4.2004; <http://www.ods.cz/media/prepis.php?ID=196>

¹⁰⁾ Tamtéž.

¹¹⁾ Mirek Topolánek: Evropa nemůže mít jinou zahraniční politiku než USA; Právo; 17. 1. 2004.

¹²⁾ Elektronická korespondence Václava Prášila s Janem Zahradilem ze dne 18. 5. 2004.

¹³⁾ Tamtéž.

¹⁴⁾ Elektronická korespondence Václava Prášila ze dne 20. 5. 2004 od tiskové mluvčí US-DEU.

¹⁵⁾ Perspektivy české zahraniční politiky; Mezinárodní politika; 28. 1. 2004; <http://www.kdu.cz/default.asp?page=3111&id=132&IDCI=11704>

¹⁶⁾ Turecko není pro Evropu zralé; Lidové noviny; 19. 12. 2002; http://www.kdu.cz/Clanek.asp?typ=3&ID_clanku=2258#

¹⁷⁾ Holář, Vilém. Odkaz na křesťanské hodnoty v Evropské ústavní smlouvě. Zasláno e-mailem dne 7. 6. 2004.

¹⁸⁾ Elektronická korespondence Ing. Zuzany Studničné ze dne 26. 5. 2004.

¹⁹⁾ Elektronická korespondence Ing. Zuzany Studničné s Mgr. Martinem Horálkem ze dne 25. 5. 2004.

²⁰⁾ Elektronická korespondence Ing. Zuzany Studničné s Dr. Janem Schwarzem ze dne 31. 5. 2004.

²¹⁾ Elektronická korespondence Ing. Zuzany Studničné s msgr. Václavem Malým ze dne 27. 5. 2004.

²²⁾ Poziční papír Václava Prášila v rámci výzkumné skupiny ze dne 10. 6. 2004.

²³⁾ Podle názoru mnoha komentátorů se KDU-ČSL této role chopit nedovedla. Svoji roli zde sehrál i již zmíněný sekularizovaný charakter české společnosti.

²⁴⁾ A zde vyvstává společný pro většinu evropských zemí demografický problém: nulový či v řadě zemí – i v ČR – negativní přírůstek obyvatelstva v horizontu několika desetiletí vytvoří nebezpečnou disproporci mezi ekonomicky činnými a nečinnými obyvateli, což ohrozí výkonnost ekonomiky. Jak lze tento problém vyřešit? Podarší se ho vyřešit migrací z východní Evropy a států bývalého SSSR? Potřebuje ČR turecké pracovní síly? Jak vidíme, otázek i u nás je více než odpovědí.

²⁵⁾ Neposlední úlohu v těchto kalkulacích hrají i obavy z příliš obšírného agrárního sektoru v Turecku.

Lisabonská strategie: jak si stojí v poločase

Není sporu o tom, že termíny „Lisabon“ a „lisabonská strategie“ patří již delší dobu mezi nejfrekventovanější výrazy v Evropské unii. Prakticky všechny legislativní návrhy předkládané Komisí se odvolávají na tuto strategii. Většina právních aktů přijatých Radou a Evropským parlamentem má s tímto strategickým cílem souvislost. Nejenže je každoroční zasedání Evropské rady na jaře věnováno výlučně hodnocení pokroku nové strategie a vytyčení dalších kroků, ale také ostatní jednání Evropské rady k tomu zaujímají stanovisko.

LUDEK URBAN

Není divu. Lisabonská strategie přijatá na jaře 2000 s desetiletým časovým horizontem do roku 2010 reagovala na vážné slabiny v ekonomické výkonnosti a konkurenceschopnosti zemí Unie, které jsou dlouhodobé. Patří k nim to, že Evropská unie nevytváří dost nových pracovních příležitostí, takže míra zaměstnanosti je nízká (v roce 1999 dosahovala v EU jen 63,4 procenta, kdežto v USA 81,9 procenta). Evropa nejenže nevyužívá plně svého pracovního potenciálu, ale zaostává v růstu produktivity práce. Až do poloviny 90. let se přibližovala americké úrovni, poté se tento trend zastavil a pokračuje i po roce 2000. Souvisí to s pomalým zaváděním nových technologií, malým objemem výdajů na vědu a jejich rozrůzněností, malou inovační aktivitou a nahromaděnými překážkami v podnikání. A konečně, slabinou evropské ekonomiky je také to, že se v Evropě méně využívá pracovní doba: v roce 2002 odpracoval americký zaměstnanec v průměru 1815 hodin ročně, kdežto nizozemský jen 1340 hodin.

V závěrech lisabonského summitu se proto uvádělo, že Evropská unie jako celek je nedostatečně výkonná, především v nových odvětvích (ICT), konkurenceschopná spíše v tradičních sektorech, že opožděně reagovala na výzvu globalizace a nové, znalostní ekonomiky. Nepřekvapí, že se nejvyšší představitelé Unie shodli na tom, že je situace vážná a vyžaduje „radikální transformaci evropské ekonomiky“. Byla shrnuta do devíti směrů: urychleně přejít k informační společnosti opírající se o nové technologie, vytvořit jednotný evropský výzkumný prostor, odstranit překážky pro podnikání, zejména při zakládání nového podniku, dokončit vnitřní trh včetně finančních trhů, modernizovat evropský sociální model a zajistit udržitelný rozvoj. Tímto směřováním měla být dosažena ekonomická výkonnost a konkurenceschopnost, která by umožnila udržet dosažené evropské sociální a ekologické standardy. Evropská unie tím chtěla odstranit v uvedených oblastech své zaostávání, především vůči Spojeným státům, a stát se jedním z respektovaných aktérů globálního světa.

Jak postupovalo přibližování k tomuto cíli

Přibližování k tomuto cíli se ukázalo jako velmi obtížné. Na adresu evropských institucí a jejich představitelů je třeba po pravdě říci, že to nikdy nezakrývali. Již v březnu 2003 uvedla Komise ve své zprávě, že „rychlost a hloubka pokroku je všeobecně nedostatečná k tomu, aby bylo možno dosáhnout cílů stanovených pro rok 2010 v Lisabonu“. Romano Prodi v březnu 2004 prohlásil, že „dosažený pokrok je zatím hubený a nedává záruku, že vytyčené strategické cíle budou splněny“. Uváděl, že byla sice vytvořena nová pracovní místa, ale je jich méně, než je žádoucí – investice do výzkumu, vzdělání a inovací jsou neuspokojivé, konkurenceschopnost zemí Unie se nezlepšuje a prováděné reformy jsou „nesourodé a izolované“. Pokrok jedné země je znehodnocován pomalým postupem jiné země. Navíc si Romano Prodi stěžoval, že členské země si nevedou odpovědně, protože nezavedly zatím 40 procent směrnic, které se vztahují k lisabonským cílům.

Řada těchto kritických hodnocení byla v listopadu 2004 doplněna poměrně rozsáhlou zprávou, kterou předložila skupina nezávislých odborníků vedených bývalým nizozemským předsedou vlády Wim Kokem. Na žádost Komise měla zhodnotit výsledky prvního „poločasu“, přispět k odhalení příčin skromného pokroku a doporučit, jak dále postupovat ke splnění lisabonských cílů. Má být podkladem pro zasedání Evropské rady na jaře 2005, která se hodnocením první poloviny lisabonského procesu bude zabývat.

Kokova zpráva také neoplyvá superlativy nad stavem lisabonské strategie. Hovoří o „zklamání“ z vývoje evropské ekonomiky v prvních zhruba pěti letech a varuje, že pokračování takového postupu by znamenalo, že se lisabonská strategie stane „synonymem pro promarněné cíle a nesplněné sliby“. Z aktiv se připomíná, že se sice zvýšila míra zaměstnanosti, avšak existuje riziko, že cíl pro rok 2010 (míra zaměstnanosti na úrovni 70 procent) se nepodaří splnit. Většina členských zemí nevykazuje pokrok při zvyšování výdajů na výzkum a vývoj a v inovační aktivitě. Cílové standardy v ochraně

životního prostředí zůstávají vzdáleny. Vyhledky lisabonské strategie se ještě zkomplikovaly rozšířením Unie o nové členy, s mnohem větší nezaměstnaností, nižší produktivitou práce a s menšími výdaji na výzkum. „Příliš mnoho cílů je vážně ohroženo. Evropa ztrácí jak vůči USA, tak vůči Asii“, takže evropská společnost je pod silným tlakem, uvádí zpráva.

Přesto není třeba nad Evropou lámat hůl. Přes nepříznivé výsledky Evropy jako celku je na evropském kontinentu řada zemí, které jsou ekonomicky výkonné a konkurenceschopné. Bohužel to nejsou země, které tvoří „jádro“ Evropské unie. Ve své poslední zprávě, kterou každoročně vydává World Economic Forum, sídlící ve Švýcarsku, o stavu lisabonského procesu a konkurenceschopnosti nejen zemí EU, se dočítáme, že v žebříčku pěti nejúspěšnějších zemí celého světa jsou tři země EU: Finsko, Švédsko a Dánsko (vedle USA a Tchaj-wanu). Nejen první z nich, ale také další dokonce předčí USA (na druhém místě) v ukazatelích ekonomické výkonnosti, a zejména konkurenceschopnosti. To ovšem neodpovídá na otázku, proč cíle lisabonské strategie jako celku zůstávají zatím v nedohlednu.

Proč se Lisabonu nedaří

Jakýkoliv obrat ve směřování lisabonské strategie vyžaduje odpovědět na otázku, proč její výsledky jsou zatím „hubené“. Wim Kokova zpráva tomu věnuje dosti pozornosti a dá se říci, že odhalila příčiny tohoto stavu dosti přesně.

Především ekonomické klima ve světě i v Evropě nebylo vůči lisabonské strategii příliš milosrdné, spíše naopak. Připomeňme, že nová strategie byla budována na předpokladu, že se díky příznivému makroekonomickému prostředí podaří udržovat růst HDP zemí Evropské unie na úrovni kolem tří procent. Skutečný růst obnášel v průměru ročně jen 1,2 procenta. Příčiny byly jak globální, tak evropské. Dvouletá recese postihla všechny vyspělé země. Teroristické útoky proti cílům v USA otřásl očekáváním v celé světové ekonomice. Nejistá situace měla za následek oslabenou investiční činnost, ztížila výdajové programy financované ze státního rozpočtu, včetně výdajů na výzkum, vývoj a inovace, brzdila ochotu členských zemí provádět ekonomické reformy, zejména na pracovním trhu. „Kvůli strukturálním potížím a malé poptávce se výkonnost národních ekonomik oslabila a bylo obtížné realizovat lisabonskou strategii. V prostředí poznamenaném nízkým růstem bylo pro mnohé vlády složitější plnit své závazky,“ říká se k tomu ve Wim Kokově zprávě.

Nelze ovšem všechny nedostatky vysvětlovat odkazem na nepříznivé vnější podmínky. Svou roli také hrálo to, jak byla tato strategie prosazována. Odborníci z Kokovy skupiny hlavní bariéry identifikovali.

Jedna z těchto bariér zvlášť silně postihla lisabonskou strategii, která je sice postavena na třech pilířích (ekonomickém, sociálním a ekologickém), což ulehčuje určitou

orientaci, avšak každý z těchto pilířů obsahuje desítky programů, jež se téměř vždy uvádějí s tím, že představují „vysokou prioritu“. Bylo napočítáno, že existuje na 120 akčních programů a priorit. Zpráva o tom říká, že lisabonská strategie je příliš široká, přetížená (overloaded), což se komentuje slovy, že „Lisabon pojednává o všem, a tudíž o ničem. Odpovědný je každý, a tudíž nikdo“.

Také způsob řízení nové strategie se popepsal na jejich skromných výsledcích. Pro novou strategii nebyl vytvořen žádný nový orgán, pouze existující instituce (především Komise, Rada a Evropská rada) dostaly pověření, aby se do nové strategie zapojily. Hlavním nástrojem k jejímu řízení, monitorování a hodnocení se stala tzv. nová metoda koordinace. Nepoužívá tradičních závazných právních norem (směrnic a nařízení). Místo toho shrnuje, porovnává a šíří nejlepší domácí i světové zkušenosti (americké a japonské) v určitém oboru (např. v inovační činnosti a podpoře výzkumu). Ani Evropská rada, ani jiný orgán Unie nepřikazuje a ani v souladu se zásadou subsidiarity nemůže přikazovat, jak mají jednotlivé členské země postupovat. Způsob otevřené metody koordinace působí na adaptační kroky členských zemí spíše v podobě „morálního tlaku“. Na úrovni Evropské rady se přijímají obecnější cíle (např. v míře zaměstnanosti, v úrovni výdajů na výzkum), zpravidla v kvantitativní podobě, a členským zemím se nechává volnost, jakými nástroji a v jakém termínu tento „závazek“ splní. Je jasné, že tato metoda řízení může dát výsledky pouze tehdy, když členské země přijmou novou strategii za svou a disciplinovaně společně přijaté cíle plní.

Tato metoda zatím podle Wim Kokovy zprávy nedala očekávané výsledky. Nenavrhuje ji ničím jiným nahradit, ale konstatuje, že o osudu a výsledcích strategie se rozhoduje ani ne tak v Bruselu jako v členských zemích. Velká část viny na „promarněné příležitosti“ padá tak na členské země a nedostatek jejich politické vůle vzít strategii skutečně za svou a podle toho jednat. Má-li lisabonská strategie přinést co největší efekt, musí být „prováděna v celé Evropě společně. Členské země musejí převzít svůj díl odpovědnosti a vnímat strategii jako své poslání, které je nutno naplnit“. Jinými slovy, postup lisabonské strategie nemůže být úspěšný, pokud se členské země dělí na „hvězdy“ a opozdilce.

Vážná překážka souvisí také s tím, že mezi mnoha cíli a prioritami lisabonské strategie existuje konflikt. Platí to všeobecně mezi ekonomickými prioritami na jedné straně a prioritami sociálními a ekologickými na straně druhé. Pokud mezi nimi není nalezena potřebná rovnováha, opomíjí se to, oč v lisabonské strategii jde v první řadě: ekonomickou výkonnost a konkurenceschopnost.

Skromné výsledky nové strategie jsou také výsledkem toho, že evropská veřejnost vlastně neví, o čem lisabonská strategie pojednává a jak se dotýká životních podmínek,

jejich kvality a vyhlídek každého Evropana. Novou strategii evropským občanům nikdo nevysvětlil a Komise produkující spoustu publikací nevydala ani jednu, která by ji kloudně představila. Ani evropská veřejnost nevěděla tak novou strategii za svou a netlačila na své vlády, aby rétorika byla nahrazena skutky.

Čtenářovi Wim Kokovy zprávy neujde, že se v ní zdůrazňuje, že naléhavost lisabonské strategie a potřeba zásadního obratu k jejímu prosazování je v roce 2004–2005 mnohem větší, než byla v roce 2000. Minimálně ze dvou důvodů: Evropa rychle stárne, počet obyvatel klesá, počet seniorů závislých na důstojném důchodu a funkčním zdravotním systému roste. Uvádí se, že v roce 2050 budou senioři tvořit polovinu populace. Vedle dopadů na rozpočet klesne kvůli menšímu počtu ekonomicky aktivního obyvatelstva potenciální růst zemí EU. Druhou výzvu představuje to, že vedle USA a Japonska se objevují noví asijské konkurenti, především Čína a také Indie. Evropa nemůže konkurovat nižšími mzdami a nižšími sociálními standardy. „Radikální transformace evropské ekonomiky“ se jeví jako absolutně nezbytná z dalších důvodů.

Co se navrhuje do roku 2010

Od Wim Kokovy zprávy se očekávalo, že půjde dál a bude formulovat doporučení ve formě priorit na druhý poločas do roku 2010. Tento úkol splnila a velká část zprávy je věnována právě tomu. Aby byly odstraněny dosavadní překážky realizace lisabonského programu a aby byl využit plně potenciál zemí Unie, doporučuje se soustředit pozornost na priority v pěti oblastech.

• **Vytvářet znalostní společnost:** zejména podpořit šíření ICT, a přispět tak k vytváření sektorů s vysokou přidanou hodnotou a k růstu produktivity práce, formulovat strategii, která by otevřela novým technologiím vstup do všech oborů, učinit z podpory výzkumu skutečně nejvyšší prioritu, přilákat do Evropy vědce světové úrovně a také je udržet, dosáhnout konečně dohody o komunitárním patentu.

• **Dokončení vnitřního trhu a podpora soutěže:** dotáhnout vnitřní trh a odstranit zbývající překážky volného pohybu zboží, a zejména služeb, dokončit integraci finančních trhů, dokončit otevření trhů energie, propojit moderní infrastrukturou členské země, také s ohledem na rozšíření.

• **Příznivý klima pro podniky:** učinit Evropu atraktivnější pro podnikatele, zredukovat administrativní břemeno při zakládání nových podniků (dobu, náklady), posuzovat nové přijímané právní předpisy, aby nebyly překážkou konkurenceschopnosti a udržitelného rozvoje, podpořit rozšíření rizikového kapitálu.

• **Pružný a integrovaný trh práce:** využít doporučení zprávy odborníků z roku 2004 pro růst zaměstnanosti, nalézt správnou rovnováhu mezi pružností a sociální ochranou, přijmout národní strategie celoživotního vzdělávání, a tím zlepšit přizpůsobivost zaměstnanců i firem, vypracovat ucelenou

strategii aktivního stárnutí a navrhnout systém pobídek, aby lidé pracovali déle.

• **Ochrana životního prostředí a udržitelný rozvoj:** ekologické inovace a jejich šíření jsou šancí pro investice (doprava, energetika), vyvážený vztah mezi podporou růstu a zaměstnaností a ekologickými cíli.

Pokud budeme srovnávat původní lisabonské cíle z roku 2000 s prioritami Wim Kokovy zprávy, dojdeme k závěru, že s výjimkou jednotlivostí spočívá rozdíl jen v tom, že devět směrů z Lisabonu bylo zredukováno a přeskupeno na pět priorit, jejichž obsah je však shodný. Jinými slovy: Skupina odborníků dospěla k závěru, že není nutné cokoli měnit na základních směrech lisabonské strategie, a považuje je za stejně relevantní jako před pěti lety.

Ostatně o tom, že směřování lisabonské strategie obstálo ve zkoušce času, potvrzuje doporučení citované zprávy World Economic Forum z tohoto roku, kterou můžeme považovat za nezávislou „oponenturu“ priorit stanovených v Lisabonu. Přesto, že hodnocení nevychází lichoťově pro Evropskou unii, doporučuje, aby se v dalším pozornost soustředila do tří oblastí:

– zlepšit prostředí pro inovace a výzkum a vývoj,

– podporovat rozvoj informační společnosti,

– vytvářet podnikatelské prostředí, které bude příznivěji ovlivňovat ekonomickou aktivitu soukromého sektoru. Snad s výjimkou udržitelného rozvoje jsou to priority zcela shodné s Lisabonem.

Co nového navrhuje Wim Kok

Zatímco v prioritách lisabonské strategie nenajdeme ve Wim Kokově zprávě žádné převratné novinky, nalezneme je v návrzích na její provádění.

• Navrhuje se odstranit přebujelost celého programu a jeho početných priorit. Konkrétně se navrhuje, aby výsledky programu byly sledovány a hodnoceny pouze pomocí 14 ukazatelů.

• Několikrát se zdůrazňuje, že je žádoucí nalézt odpovídající rovnováhu mezi třemi pilíři lisabonské strategie. Konkrétně se uvádí, že cílem lisabonské strategie je zvýšit růst a zaměstnanost v Evropě a „zakotvit sociální soudržnost a ochranu životního prostředí“ v tomto růstovém procesu. K tomu se však ihned dodává, že radikální úsilí Evropy o vybudování znalostní ekonomiky, dokončení vnitřního trhu a vytvoření prostředí, které bude příznivé pro obchod a podnikání, hrají „pro dosažení tohoto cíle hlavní roli“. A upozorňuje se, že se to neobejde bez strukturálních opatření a „tvrdých opatření“. Na adresu těch, kteří to považují za ohrožení sociálních a ekologických vymožeností, se říká, že je možné je „udržet a dokonce zlepšit pouze ochotou k zásadní změně“. To je dosti důležitý a závažný posun proti až dosud převládajícímu přístupu k lisabonskému procesu. Dává se najevo, že sociální soudržnost a vysoké ekologické standardy lze s úspěchem udržovat a rozvíjet pouze v prosperující ekonomice.

- Hlavním kolbištěm, na němž se rozhoduje o úspěších lisabonské strategie, jsou členské země: všechny členské země by měly přijmout národní akční plány k realizaci Lisabonu, v každé vládě by měl být jeden člen pověřen dohledem nad každodenním „prováděním“ strategie, národní parlamenty by měly být více vtaženy do tohoto procesu, vysvětlovat veřejnosti cíle programu, zapojit do procesu sociální partnery a další zainteresované účastníky a vytvořit „národní partnerství pro růst a zaměstnanost“.

- Také Evropský parlament by měl být výrazněji do tohoto procesu zapojen.

- Komise by měla každoročně nejvyšším představitelům Unie, ale i veřejnosti předkládat tabulku, jak si jednotlivé členské země vedou, oceňovat dobré výsledky a oznamovat, kdo se opoždíuje.

S využitím nejmodernějších způsobů komunikace osvětlovat veřejnosti celou strategii a dosažený pokrok.

Cena za „Ne-Lisabon“

I když zřejmě nelze dohnat zpoždění lisabonské strategie, skupina odborníků v tom nevidí důvod, aby byla tato strategie opuštěna. Nejde totiž o jednorázový cíl, ale dlouhodobý proces a dlouhodobou vizi, která nekončí nějakým datem a v níž jde o budoucnost Evropy. Termín 2010 je spíše zapotřebí k tomu, aby podnítil členské státy k větší angažovanosti. Lisabonský proces je evropská vize odpovídající na globální soutěž, stárnutí populace a rozšíření. Není to pokus, jak napodobit USA. Žádná členská země také nezpochybnila záměry této strategie. Diskuse, k níž přispěla také Wim Kokova zpráva, se vede o tom, proč se dosavadní směřování nedaří, nikoli o jeho cílech a záměrech. Stojí také za připomenutí, že lisabonskou strategii podporují také všechny evropské instituce, střeškové organizace evropských podnikatelů, evropské odbory i občanské organizace.

Wim Kokova zpráva však poprvé nastoluje novou otázku: Jakou cenu by musela Evropská unie zaplatit za to, kdyby byla tato strategie opuštěna nebo kdyby se z nejrůznějších důvodů nepodařilo pohnout s dosavadním přešlapováním na místě?

Ve hře není nic menšího než „budoucnost zavedeného modelu evropské společnosti“, který se opírá o prosperitu, sociální soudržnost a vysoké ekologické standardy. Pokud se Evropě nepodaří svůj systém modernizovat rychle a dostatečně, říká se ve zprávě, „nebudou tyto hodnoty dále udržitelné“. Krátce řečeno, Evropa musí dosáhnout obratu ve svém růstu a zaměstnanosti, pokud chce splnit své ambiciózní cíle. Evropa nemá příliš na vybranou.

Lze souhlasit s tvrzením zprávy, že „lisabonská strategie byla a je jedinou správnou odpovědí Evropy“ na početné výzvy, jimž musí čelit. Je také zásluhou Wim Kokovy zprávy, že Evropanům vůbec vysvětlila, co lisabonská strategie je, a že jim s veškerou náležitostí znovu připomněla její aktuálnost.

Thajské království – Česká republika

Předivo jemných vztahů

V souvislosti s demokratickými změnami po roce 1989 a se vstupem České republiky do Evropské unie se objevila potřeba nově definovat naše vztahy s řadou zemí doposud stojících mimo hlavní ohniska zájmu české zahraniční politiky. Na tuto potřebu reagoval i výzkumný projekt Ministerstva zahraničních věcí ČR: „Česko-thajské partnerství 2004. Historie spolupráce a vzájemných vztahů“, realizovaný na půdě Ústavu mezinárodních vztahů, Praha. Projekt prokázal, že i s tak vzdálenou zemí, jako je Thajsko, si České země v průběhu staletí vytvořily síť vzájemných vazeb, na něž dnes může naše diplomacie úspěšně navazovat.

MIROSLAV NOŽINA

Počátky česko-thajských vztahů

Obraz Thajska se v očích Čechů vytvářel po staletí. Nepřímé údaje o této vzdálené zemi se sporadicky objevovaly v nejrůznějších geografických spisech a zprávách, jako byla například německá Münsterova *Cosmographia* (1541–1628).¹⁾ První dochovanou zprávu o Siamském království sestavenou Čechem zaslal do českých zemí jezuitský misionář P. Matthias Cuculinus (Matyáš Kukulín) v roce 1679. Tento misionář, pocházející z moravské Mohelnice (*1641 nebo 1645), byl v roce 1678 spolu s dalšími šesti spolubratry z české provincie Tovaryšstva Ježíšova vybrán pro misijní činnost ve španělských zámořských državách v Mexiku a na Filipínách. Při svém čekání na flotilu byli přesunuti do jezuitské koleje v Seville, kde se kromě běžných řádových činností věnovali také shromažďování zpráv o zámořských misiích, jež v opisech či přepracováních posílali rovněž do své domovské české provincie.

Další zmínky o Siamu se s největší pravděpodobností vyskytují v dochovaných listech českých, moravských a slezských jezuitských misionářů, kteří působili v Kočincině a Tonkinu v 18. století (Joannes Gruber: 1739–41; Joannes Koffler: 1742–55; Wenceslaus Paleček: 1739–58; Johannes Siebert: 1737–45; Carolus Slamensky: 1746–47; Joannes Hoppe aj.) Jejich dopisy byly zčásti publikovány (v upravené podobě) v německém překladu ve *Welt-Bottu*,²⁾ zčásti jsou uloženy v archivech.³⁾

Většina jezuitských misionářů, kteří v Thajsku působili, pocházela z Portugalska, Španělska a Francie. Objevuje se však mezi nimi i jméno Josefa Neugebauera, jezuita původem ze Slezska, který v té době bylo součástí Zemí Koruny české. Neugebauer v letech 1740–1750 působil v Kočincině jako královský astronom a mechanik. Počátkem roku 1751 odešel do Thajska, kde zamýšlel zřídit jezuitskou misi a kolegium pro výchovu jezuitských kněží. V Thajsku

prožil celý rok 1751, jeho relace z tohoto období však do Evropy nedošla. Jisté je, že 1. července 1752 opustil Thajsko, aniž by dosáhl významnějšího úspěchu, a odcestoval do Macaa.

V následujících 150 letech přiváděl osud z Čech do Thajska nejrůznější obchodníky, poutníky za prací, dobrodruhy a cestovatele. Zprávy o těchto lidech jsou zpravidla pouze útržkovité. Víme například, že několik Čechů bylo na palubě rakouské fregaty *Novara*, která v rámci své cesty kolem světa (1857–1859) navštívila rovněž Thajsko. Nejvýznamnější rakouskou návštěvou v Thajsku v tomto období byla zastávka rakouského následníka trůnu Františka Ferdinanda d'Este během jeho cesty kolem světa na palubě rakouské válečné lodi *Císařovna Alžběta* v letech 1892–1893. Vedle rozsáhlého a důkladného *Deníku*,⁴⁾ který následník o své cestě vydal, tuto událost zaznamenal ve svých pamětech i český člen posádky, vojenský hudebník Václav Havelka. Optikou prostého člena posádky se krátce zmiňuje o dvou návštěvách Thajska – o návštěvě siamského prince na lodi a rovněž o povstání v Bangkoku.⁵⁾

Koncem století začalo rakousko-uherských usedlíků v Thajsku přibývat, přičemž většinu přistěhovalců tvořili příchozí z Čech a Moravy. Bylo to dáno hospodářskou situací v tehdejší Rakousko-Uhersku, kdy právě z regionů Čech a Moravy odcházelo mnoho lidí za obživou jak do jiných částí monarchie, tak i do zahraničí – to zejména od roku 1867, kdy mohli rakouští občané svobodně vycestovat. Zachovalo se několik dopisů, které vystěhovalci z Čech a Moravy psali na c. a k. rakouský konzulát v Bangkoku a v nichž se zajímali o zprostředkování kontaktu se státními či soukromými subjekty. Další si hledali práci přímo v Thajsku. Bohužel mezi nimi bylo jen málo žádaných řemeslníků a stavařů. Mezi německy psanými jmény na hřbitově v Bangkoku se objevují například Augustin Bradáč z Lovosic v Čechách, Wenzel Moritz Hüttner z Vyso-

ké Pece v Čechách, Julius Mühlberger ze Slunečné v Čechách či Josef Rázek z Pardubic v Čechách. K rozvoji Siamského království významně přispěl zejména Eduard Bock, stavitel hlavní siamské železnice.

Mezi zbožím dováženým v dobách Rakousko-Uherska z Českých zemí do Thajska se objevovalo zejména české sklo, porcelán, nábytek, boty a rovněž pivo. České provenience byla i část strojnických výrobků, elektrických zařízení a rovněž palných zbraní exportovaných rakouskými firmami.

České veřejnosti zprostředkovali v tomto období nejvíce znalostí o „Zemi bílého slona“ dva známí čeští cestovatelé – Enrique Stanko Vráz (1897) a Josef Kořenský (1901). Vedle četných zážitků, jež zpracovali v knihách, časopiseckých článcích a prezentovali v přednáškách, si s sebou ze Siamu přivezli i bohatý fotografický materiál. Cenné jsou zejména dobové fotografie královské rodiny a rovněž fotografie starého, dnes už neexistujícího Bangkoku. Pozůstalosti obou cestovatelů jsou dnes uloženy v Náprstkově muzeu v Praze. V roce 2004 uspořádalo české velvyslanectví v Bangkoku ve spolupráci s Ministerstvem kultury Thajského království putovní výstavu „Siam očima cestovatelů E. St. Vráze a J. Kořenského“, která byla s velkým ohlasem v médiích prezentována v mnoha thajských městech.

Vztahy mezi dvěma světovými válkami (1918–1938)

V roce 1918 skončila 1. světová válka a 28. října téhož roku byla vyhlášena samostatná Československá republika. Mladý stát záhy navázal styky i s Thajskem, tehdejším Siamem. Výměna diplomatických zástupců se však neuskutečnila. Česká veřejnost získávala kusé informace o Siamu prostřednictvím příležitostných zpráv v denním tisku a článků cestovatelů, jako byli například Bohumil Pospíšil, Jan Havlasa či Pavel Šebesta. K většímu povědomí o Thajsku přispěla návštěva krále Prajadhipoka (Ramy VII.) a královny Rambai v Československu v roce 1934, při níž klíčovou úlohu sehrál Jan Masaryk, tehdejší československý vyslanec v Londýně.

Držitelem Řádu bílého lva I. třídy se v roce 1938 stal siamský královský princ Chula.⁶⁾ V září 1937 se velkou atrakcí závodů na automobilovém okruhu v Brně stal thajský princ Bira na anglickém voze ERA 1500 ccm, jenž po slibném startu skončil na čtvrtém místě.

V roce 1938 byla otázka československého zastoupení v Thajsku upravena v tom smyslu, že ochranu československých zájmů vykonávalo francouzské velvyslanectví v Bangkoku. Konzulární agendu týkající se Thajska zajišťoval konzulát ČSR v Singapuru.

Před 2. světovou válkou byl Siam dobrým odbytištěm československých výrobků; v Bangkoku měly zastoupení například československé společnosti Škoda a Baťa a do Siamu se vyvážely československé stroje, nářadí, papír, smaltované zboží, sklo, porcelán, textil a obuv. Siam za ně nabízel

rýži, surový kaučuk, cín, tropická dřeva pro nábytkářský průmysl, koření, některé druhy olejnatých rostlin a textilních surovin. Největším úspěchem bylo vybudování cukrovaru v Lampangu společností Škoda.

V roce 1937 činil československý vývoz do Thajska 12 milionů korun a dovoz 6 milionů korun. Druhá světová válka a politické změny v Československu po roce 1948 slibně se rozvíjející politické i hospodářské styky mezi Československem a Thajskem na dlouhou dobu přerušily. Dokonce se objevily diskuse, zda je československá exilová vláda s tehdejšími projaponským režimem v Bangkoku ve válečném stavu. Nakonec bylo rozhodnuto, že tomu tak není a Thajsko bude nadále považováno za přátelskou zemi.⁷⁾

Thajsko a Československo po 2. světové válce (1945–1989)

Po skončení 2. světové války se Thajsko a Československo pokusily navázat na tradici předcházejících vztahů. V roce 1947 došlo v tomto smyslu k jednáním prostřednictvím československého velvyslance v Nankingu. V listopadu 1947 však v Thajsku provedl úspěšný vojenský převrat prozápadně orientovaný maršál Phibun Songkhram a o tři měsíce později se v Československu naopak dostali k moci komunisté. I když došlo k jednáním v letech 1951, 1953 a 1956, diplomatické styky mezi Thajskem a Československem nebyly obnoveny. Vzájemné vztahy zůstávaly po dlouhá léta na nízké úrovni a zaměřovaly se především na obchod.

K prolomení existující diplomatické bariéry mezi Thajskem a Československem mělo napomoci pozvání delegace thajského parlamentu do Československa. Tato návštěva se uskutečnila ve dnech 26. září až 2. října 1958. Výraznější výsledky však pobyt thajské delegace v ČSR nepřinesl.⁸⁾

Hlavním kamenem úrazu po léta zůstávala otázka přístupu k válce v Indočíně. Zatímco Thajsko jednoznačně podporovalo Američany a jejich spojence, československá vláda se postavila na stranu vietnamských komunistů. Oživení nastalo až s koncem války ve Vietnamu. V březnu 1974 se podařilo obnovit regulérní diplomatické vztahy a ve stejném roce začal v Bangkoku fungovat československý zastupitelský úřad. Pro první období bylo československé velvyslanectví vytvořeno z pracovníků obchodního oddělení a nahradilo dosavadní misi československých podniků zahraniční obchodu v Bangkoku. Vedli je *chargé d'affaires ad interim*, kteří byli jmenováni z řad pracovníků ministerstva zahraničního obchodu, a zároveň působili jako vedoucí obchodního oddělení zastupitelského úřadu. Na úrovni velvyslanců pokrývala Thajsko ambasáda v barském Rangúnu. Prvním československým velvyslancem v Thajsku, se sídlem v Rangúnu, byl Ladislav Jetmar (1975–1978) a prvním *čs. chargé d'affaires* v Bangkoku Miloslav Lukáš (1975–1981).⁹⁾ Na navázání diplomatických styků navazovala smluvní úprava obchodních vztahů. Až do demokratických změn v Československu

v roce 1989 zůstávaly však československo-thajské styky na nízké úrovni a byly poznamenány vzájemnou opatrností.

Nová éra vztahů po roce 1989

Dramatické změny přinesl až pád komunismu po roce 1989. Již počátkem roku 1991 byla otevřena v Praze a v Bangkoku velvyslanectví a obě země si vyměnily velvyslance. Prvním československým velvyslancem se sídlem v Thajsku byl jmenován H. E. Karel Stehno (1991–1992) a prvním thajským velvyslancem v Praze H. E. Mr. Kobsak Chuttikul (1993–1994).¹⁰⁾ Českou republiku jako jeden z nástupnických států bývalého Československa Thajsko oficiálně uznalo 1. 1. 1993 a navázalo s ním diplomatické styky na úrovni velvyslanectví. Došlo k značnému rozvoji vzájemných kontaktů především s cílem nalézt neefektivnější formy hospodářské spolupráce. Po téměř stočlenné delegaci vedené předsedou vlády ČSFR Mariánem Čalfou navštívili Thajsko i tehdejší ministr financí a současný prezident ČR Václav Klaus se zástupci České národní banky, předseda vlády ČSFR Petr Pithart s osmdesátičlennou delegací složenou ze zástupců obchodních a politických kruhů a novinářů, náčelník Generálního štábu Československé armády generál Pezl, předseda parlamentu, ministři zahraničních věcí Jiří Dienstbier a Jan Kavan a někteří další ministři. Nejvýznamnější politickou událostí 90. let se pak stala státní návštěva prezidenta České republiky Václava Havla a jeho manželky Olgy v Thajsku v čele více než stočlenné delegace představitelů československého politického, hospodářského a kulturního života uskutečněná ve dnech 11.–14. února 1994. Během návštěvy došlo k podepsání vzájemné obchodní dohody, jejímž cílem je usnadnit přístup podnikatelů na trhy obou států, dohody o zamezení dvojhoj zdanění, dohody o ochraně investic a protokolu o spolupráci mezi ministerstvy zahraničních věcí ČR a Thajska.

Z Thajska přicestovala do ČSFR a později do České republiky od roku 1990 také řada významných návštěv. Vedle hospodářských delegací, několika ministrů, včetně ministra zahraničí Surakiarta Sathirathai, a členů thajského parlamentu navštívila Českou republiku i delegace thajské armády vedená jejím velitelem generálem Suchindou Kraprayoonem, který byl později jmenován předsedou vlády Thajského království. Českou republiku navštívily postupně všechny tři dcery thajského krále a rovněž královna Sirikit.¹¹⁾

V roce 1998 byla v České republice založena Česko-thajská společnost. V thajském parlamentu funguje skupina česko-thajského přátelství, *Czech-Thai Friendship Group*. Zatímco na počátku 90. let vyjždělo ročně do Thajska jen několik stovek českých turistů, dnes je to asi 10 tisíc. Přibližně stejné množství víz pro thajské občany ročně vydá i české velvyslanectví v Bangkoku.¹²⁾

Obrat česko-thajské obchodní výměny dynamicky roste. Podle českých statistik

činil obrat v roce 2002 192 mil. USD, což je o 22 procenta více než v roce 2001. Český vývoz do Thajska vzrostl za toto období o 33 procenta na 58.7 mil. USD, thajský vývoz do ČR o 17 procent na 133.1 mil. USD. Podle thajských statistik činil dovoz z ČR do Thajska v roce 2002 54 mil. USD, což téměř odpovídá českým statistikám. Velký rozdíl je však mezi objemem thajského vývozu do České republiky, který podle thajských statistik činil v minulém roce jen 69 mil. USD. To by znamenalo, že thajské zboží za více než 60 mil. USD proudí do České republiky přes třetí země.¹³⁾

Thajsko dnes patří mezi nejdůležitější obchodní a politické partnery České republiky v Asii. V budoucnu je možné nadále očekávat zvyšování obratu česko-thajského obchodu a intenzifikaci vztahů v politické i kulturní oblasti. Proto je třeba věnovat mu odpovídající pozornost. Novou výzvou v této oblasti jsou i aktivity ČR v rámci členských států Evropské unie, jež se dnes snaží vůči regionu jihovýchodní Asie zformulovat nové přístupy.

nozina@iir.cz

¹⁾ Sebastianum Munsterum: Cosmographia. Das ist Beschreibung der ganzen Welt, Darinnen Alter Monarchien Basel (1541–1628).

²⁾ Der neue Welt-Bott. Mit allerhand Nachrichten deren Missionarum Societas Jesus verteutscht und zusammen getragen von Joseph Stöcklein. Augspurg und Gräth 1728–61.

³⁾ Kroupa, Jiří: Siam a jezuitští misionáři. Analýza pro výzkumný projekt MZV ČR „Česko-thajské partnerství 2004. Historie spolupráce vzájemných vztahů“, řešený na půdě Ústavu mezinárodních vztahů Praha 2004, (nepublikováno).

⁴⁾ D'Este, Franz Ferdinand: Tagebuch meiner Reise um die Erde 1892–1893. 2 Bd. Wien 1895.

⁵⁾ Deník Václava Havelky. Nový, neznámý pramen o cestě Františka Ferdinanda kolem světa. Historie a vojenství. Časopis Historického ústavu Armády České republiky, 3/2001, Praha, (s. 586–643), s. 609, 619.

⁶⁾ Siamský princ Chula: propůjčení Řádu bílého lva, Kancelář prezidenta republiky Ministerstvu zahraničních věcí (protokol) v Praze, 13. ledna 1938, dokument č. B 23/38, kopie z archivu MZV ČR.

⁷⁾ Pro domo. dokument z 8. ledna 1943, č. 2632/42. Kopie z archivu MZV ČR. Fond LA-O, kr. 196.

⁸⁾ Zpráva o návštěvě skupiny poslanců Thajského království v ČSR. Tajné. 35 výtisků. Výtisk č. 10, dok. č. 022226. 0415/58 taj. Došlo 10. 10. 1958. Kopie z archivu MZV ČR.

⁹⁾ Zpráva k návrhu na zahájení jednání mezi Československou socialistickou republikou a Thajským královstvím o smluvní úpravě obchodních vztahů mezi oběma zeměmi. Archiv MZV. Kopie dokumentu č.j. 011667/74 (1970–1974).

¹⁰⁾ Zdroj: Ambasáda ČR, Bangkok a Ambasáda Thajského království, Praha.

¹¹⁾ Srv.: Velvyslanectví České republiky v Thajsku. Thajsko. Vzájemné vztahy. Internet: <http://www.czechembassy.org/www/default.asp?ido=3001&idj=1&amb=13>; Ministerstvo zahraničních věcí ČR; Stehno, K.: Meziostatní vztahy Thajsko – Česká republika. Internet: <http://www.thajsko.com/zajimavosti/meziostatnivztahy.htm>.

¹²⁾ Informace ZÚ Bangkok.

¹³⁾ Zdroj: MPO ČR, Internet: http://www.export.cz/territory/087/087_7.htm; Department of Export Promotion. Internet: http://www.export.cz/territory/087/087_7.htm.

Saúdská Arábie: Oprávnění vládnout

V tomto kmenově-monarchistickém státu bez institutu voleb kontroluje veškerou výkonnou moc vládnoucí rodina Saúdů a realizuje ji prostřednictvím krále a rady ministrů. Svou legitimitu vlada primárně odvozuje z propojení saúdské dynastie se specifickou odnoží islámu – wahhábismu.¹⁾ Kořeny tohoto spojení se datují do roku 1749, kdy v oáze Daríja přijal vůdce kmene Anaza, Muhammad ibn Saúd (? 1765) náboženského reformátora a teologa Muhammada ibn Abdal Wahhába (1703–1787) a s ním i jeho učení. Právě wahhábismus pomohl ibn Saúdu a poté jeho synovi Abdalu Azízovi sjednotit dosud roztržštěné kmeny na Arabském poloostrově a dodal jim ideovou oporu k stále silnější rezistenci vůči osmanské říši.

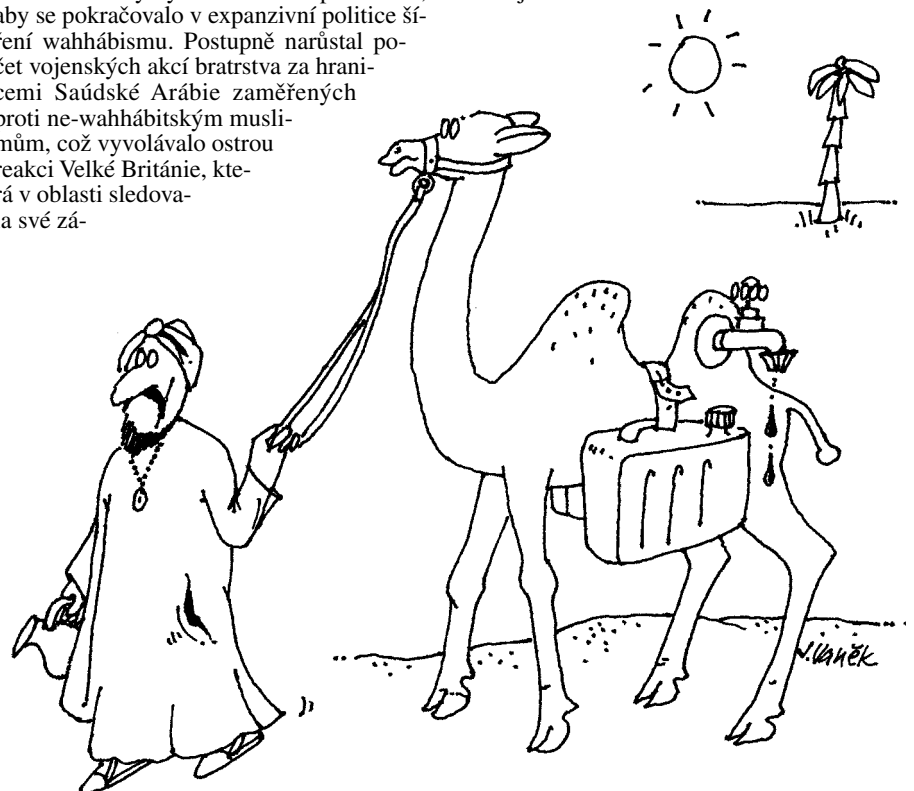
FILIP ČERNOCH

Potenciál tohoto proudu islámu pak na přelomu 19. a 20. století plně využil Abdal Azíz ibn Saúd, který s pomocí wahhábických duchovních (uláma) proměnil příslušníky beduínských kmenů v militantní bratrstvo Ichwán. Tyto vojáky vřy poté ibn Saúd využil během první světové války k rozšíření svého území na velkou část Arabského poloostrova a posléze i k ovládnutí dnešního území Saúdské Arábie, kde wahhábismus vyhlásil státním náboženstvím.

Právě Ichwán, jenž nesouhlasil s relativně umírněnou politikou ibn Saúda se však koncem 20. let stal jeho hlavním kritikem. Stále více se vymykal kontrole a požadoval, aby se pokračovalo v expanzivní politice šíření wahhábismu. Postupně narůstal počet vojenských akcí bratrstva za hranicemi Saúdské Arábie zaměřených proti ne-wahhábickým muslimům, což vyvolávalo ostrou reakci Velké Británie, která v oblasti sledovala své zá-

jmy. K rozporům docházelo také v souvislosti s rozsáhlou modernizací, kterou toto bratrstvo zásadně odmítalo. Neposlušnost Ichwánu ukončil až vojenský zásah vlády v roce 1929, který skončil jejich porážkou (místní tradicí je tato událost vnímána jako „poslední bitva beduíňů“).

De facto tak došlo na přelomu 20. a 30. let dvacátého století k rozdělení islámského učení v zemi na dva proudy. První a převládající reprezentuje loajální wahhábické duchovenstvo – postavení tohoto kléru nejlépe vystihuje komentář: „Wahhábický islám tak zůstává morálním kodexem, sjednocujícím

faktorem a ideologickým motivátorem společnosti, ale pouze ve shodě se státním zájmem a jako prostředek legitimizace vlády dynastie Saúdu².)

Druhý opoziční proud tvoří rezistentní zbytek Ichwánu, který po porážce vytvořil antisystémovou opozici, preferující striktně zájmy islámu před zájmem státu.

Propojenost vlády a náboženství v Saúdské Arábii dobře prezentuje fakt, že po smrti Muhammada ibn Abdal Wahhába (1792) přijal ibn Saúd titul imám (označení s více významy, obecně ale náboženský vůdce). Saúdství panovníci tak od této doby disponují nejen vůdcovskou, ale i religiozní autoritou.

Druhým pilířem státní moci je pak obecná víra veřejnosti ve schopnosti rodiny Saúdu spravovat zemi, jakási forma vůdcovské legitimacy. Právě vládnoucí dynastie dokázala kdysi sjednotit do té doby roztržité beduínské kmeny do efektivního celku, který si získal rozsáhlé autonomní území. V novodobé státní historii si pak monarchie pomáhá zajišťovat loajalitu obyvatelstva velkorysími státními sociálními programy financovanými příjmy z ropy.³)

Konsolidace státní monopol versus narůstající opozice

Prakticky až do války v Zálivu nevznikla v Saúdské Arábii účinná opozice, schopná zaujmout širší část obyvatelstva. Ichvánské snahy o svržení vlády a nastolení svého pojetí islámského státu selhávalo právě na spokojenosti drtivě většiny Saúdu s vládní politikou.⁴) V 50. letech se objevila první koordinovaná konstruktivní opozice, v jejímž čele stál princ Tallul. Jistý čas se neúspěšně snažil o ustavení konstituční monarchie, založené na liberálních a socialistických principech, v roce 1962 ale musel odejít do exilu v Libanonu.

Počátek 90. let znamenal zásadní posun v postavení dynastie Saúdu v očích veřejnosti k horšímu. Ekonomická recese, odstartovaná poklesem cen ropy v polovině 80. let dostala další mocný impuls v podobě obrovských výdajů spojených s válkou v Zálivu, které dosáhly 80 mld. USD. Hrubý domácí produkt se následkem těchto událostí propadl z asi 17 000 USD na hlavu na počátku 80. let na zhruba 7 000 USD v roce 1995. Podobný trend sledovaly i statistiky zaměstnanosti, kdy počet vysokoškolsky vzdělaných osob bez práce dosáhl 25 procent. Zhoršující se ekonomická situace donutila vládu k nepopulárním škrtům ve zdravotní a sociální oblasti a vzdělávání, což se vzhledem k vysoké porodnosti (3,6 procenta) pochopitelně setkalo s nepříznivou reakcí. Respekt k vládě snižovala i skutečnost, že její hlavní představitel, tedy král Fahd, korunní princ Abdallah a ministr obrany Sultan věkově patřili mezi sedmdesátníky, král Fahd navíc trpěl řadou nemocí, od roku 1995⁵) jej pak ze zdravotních důvodů musí zastupovat korunní princ.

V této době se tedy začíná formovat organizovaná opozice, tvořená vzdělanými jezdci z řad akademické obce nebo adminis-

trativy, pocházejícími převážně ze střední třídy. Na rozdíl od dřívějších fanatických odpůrců vlády si tato víceméně liberální opozice získává veřejnou podporu. Z těchto kruhů pochází petice z dubna 1991, požadující ustavení Poradní rady (Majlis al-Shura) a formální zakotvení občanských práv. Na ni navázala petice ze září 1992, zaměřená už spíše na kritiku vládních praktik. Požadovala určení postů ve státní správě na základě kvalifikace, nikoli příbuzenských vztahů či přátelských vazeb. Kriticky se stavěla i proti vysokým rentám rozvětvené královské rodiny a k špatnému hospodaření v zemi. Reakce vlády byla poměrně nekompromisní. Král Fahd přinutil nejvyšší duchovenstvo (Supreme Authority of Senior Scholars) k vyjádření nesouhlasu s touto peticí a sedm kleriků, kteří odmítli uposlechnout, propustil.

V současné době se druhý pilíř vlády, občanské vnímání rodiny Saúdu jako vůdce kvalitně a efektivně spravující zemi zmítá ve stále větší bouři kritiky. Velmi negativně jsou vnímány výhody, které přísluší členům zhruba pětitisícové vládní rodiny, ať už jde o vysoké finanční odměny⁶), či jiné výhody. Zcela nekontrolovaná moc pak přispívá k obrovské korupci, úřady jsou přidělovány pouze podle rozhodnutí vládnoucí dynastie. Zisky z ropy jsou distribuovány pouze do vybraných regionů, zatímco periferní oblasti na hranicích s Jemenem, Jordánskem a Irákem dostávají pouze malý podíl. Stále více obyvatel je nespokojeno se situací v oblasti dodržování lidských práv.

Fungující opozice se v současnosti dá rozdělit zhruba do tří proudů.

Prvním z nich jsou jednotlivě působící intelektuálové z náboženské obce, jde například o ultrakonzervativního učence Safar al-Hawaliho, jehož rétorika je založena na antiamerických a antiizraelských prohlášeních a na nepřímém obviňování vlády z napomáhání USA v neokolonizaci země. Poněkud hůře čitelným odpůrcem vlády je umírněněji vystupující Salman al-Audu. Faktická možnost těchto jednotlivců ohrozit vládu je značně omezena tím, že působí přímo na území Saúdské Arábie. Vláda má tak možnost přímo proti nim zasáhnout, oba byli v minulosti ve vězení.

Druhý proud představují organizovaná uskupení, působící ze zahraničí a oproti předchozím značně smířlivější k použití násilí, jako například Výbor pro obranu legitimních práv (Committee for the Defense of Legitimate Rights – CDLR) působící z londýnského exilu. Výhoda zahraničního zájmu, kde CDLR není přímo ohrožován ze strany saúdské dynastie, je vyvážena radikálním omezením možnosti aktivně a efektivně působit proti režimu – situaci v zemi se snaží ovlivnit primárně pomocí audionahrávek a textů.⁷) Často využívá veřejné mínění Západu jako svůj nástroj k tlaku na vládu Saúdské Arábie, obzvláště v oblasti porušování lidských práv. Kvazinásilný charakter tohoto sdružení je zapříčiněn ochotou hnutí poskytnout morální podporu

a souhlas násilným akcím jiných skupin proti establishmentu, spíše než vlastními akcemi.

Čistě násilná opozice, představovaná řadou více méně teroristicky se projevujících organizací v posledních letech svou činnost v zemi stupňuje. Narůstající počet atentátů a bombových útoků však ohrožuje vládu spíše dopady těchto akcí na veřejné mínění než přímými škodami. Tím, že aktivitám těchto skupin na území Saúdské Arábie není vláda schopna zabránit, ztrácí svou prestiž u obyvatel. Pokud se navíc tyto teroristé zaměří na americké cíle v oblasti, dostává se vláda i do rozporů se Spojenými státy. Saúdská vláda se samozřejmě snaží na tuto situaci reagovat. Zásadním krokem bylo omezení finančních zdrojů opozičních skupin a extrémních hnutí působících v zahraničí. Situace, kdy přes financování charit a muslimských hnutí docházelo k dotaci extrémních hnutí sídlících v Alžírě, Egyptě, Jordánsku, Tunisku či Súdánu, byla ovlivněna výnosem z dubna 1993, zavádějícím povinnost soukromých osob žádat vládu o souhlas s financováním skupin, které islám využívají jako prostředek k získání politické moci. Stále častěji také dochází k zatýkání osob podezřelých ze spolupráce s teroristickými skupinami.

Ve vnitrostátní politice země hrají roli také další faktory, které v souhrnu přispívají k destabilizaci situace v zemi. Fakt, že wahábismus je šířící náboženství, znamená zásadní omezení zhruba pětiprocentní sunnitské minority ve východních provinciích Nadžrán a Asír (ve kterých tvoří zhruba 40 procent obyvatel). Státní náboženství je v rozporu s druhem islámu, který tato menšina vyznává, což vede k setrvalému tlaku, který sunnitě vnímají velmi citlivě. Největší hrozbou, kterou uznávají i samotné saúdské elity, je však demografický vývoj společnosti, spjatý s negativními tendencemi v oblasti zaměstnanosti. Vysokoškolské vzdělání je zaměřeno primárně na studium islámské filosofie (třetina absolventů), arabských studií (další třetina) a pouze zbytek Saúdu studuje ekonomii, lékařství či technické vědy. To vyúsťuje ve stav, kdy míra nezaměstnanosti činí 25 procent a 50,3 procenta zaměstnanců, převážně ve službách a v odborných zaměstnáních, tvoří cizinci. Tato situace se i přes politický program vlády, který má pomoci nahradit až 60 procent cizinců saúdskými pracovníky, nelepší. V zemi také takřka nevznikají nová pracovní místa a zvyšující se nezaměstnanost, obzvláště mezi mladými, kteří tvoří 60 procent populace, pak přispívá k nespokojenosti s vládou a s ochotou naslouchat jejím kritikům.

Reformy?

Rodina Saúdu si samozřejmě uvědomuje tlak, který je na ni vyvíjen, a snaží se na něj alespoň v minimální míře, jež neohroží její výsadní postavení, reagovat. Krokem, který vzbudil nadšený ohlas, bylo ustavení Poradní rady (Majlis as-Shura) v roce 1993. Přes

fakt, že neoplývá žádnou skutečnou mocí a její členové mohou být kdykoliv králem odvoláni, jde o přelomový krok z hlediska jejího složení. Ze 120 členů má totiž jen 12 osob vysokoškolský titul z náboženských oborů, zatímco 77 jich disponuje doktorátem či medicínským titulem a 87 absolvovalo západoevropské univerzity. Optimisté v této instituci vidí zárodek budoucího zákonodárného sboru. Významnou změnou, která může napomoci oslabení kritiky vlády, je stahování jednotek Spojených států, které zde byly přítomny od války v Zálivu do sousedního Kataru. Právě americká přítomnost v zemi, která se považuje za duchovní domov všech muslimů a na jejímž území leží dvě nejsvatější islámská města – Mekka a Medína – vyvolávala velmi negativní reakce mezi obyvatelstvem a sloužila jako rétorická munice pro většinu protivládních skupin.

Posledním krokem, který pravděpodobně do značné míry poruší stávající rovnováhu politického systému, jsou připravované komunální volby (únor 2005), v nichž by měli být zvoleni zástupci do poloviny postů místní správy – druhou polovinu jmenuje tak jako dříve vláda. Jsou to první volby v zemi za posledních čtyřicet let.

Přestože se tomu vládnoucí dynastie brání, lze vysledovat v dění v zemi postupnou korozi její pozice. Stále větší část obyvatelstva přestává pocíťovat nutnou loajalitu vůči vládě a ve společnosti se rozmáhají hlasy požadující zásadní politické a ekonomické reformy. Na tom, do jaké míry dokáže těmto hlasům rodina Saúdů úspěšně odolávat, závisí i její budoucí postavení v zemi, která nese její jméno.

cernochf@post.cz

¹⁾ Sami následovníci tohoto učení si říkají muwahhidun (jednotní), termín wahhábismus má spíše pejorativní nádech a pochází od odpůrců tohoto směru islámu. Wahhábistické učení je rigidní a přísné, mezi jednotlivými islámskými proudy je považováno za velmi konzervativní.

²⁾ Kostiner, J.: *State, Islam and Opposition in Saudi Arabia*, s. 78.

³⁾ Saúdská Arábie kontroluje asi čtvrtinu světových zásob ropy, příjmy z ní činí zhruba 75 procent rozpočtu.

⁴⁾ Právě Ichwán tvořil hlavní část jednotky studentů Islámské university v Medíně, která pod vedením Juhaymana Al-Utaybiho v roce 1979 násilně obsadila Velkou mešitu v Mekce. Proti této izolované a ojedinělé protistátní akci se však zvedlo veřejné mínění, také zástupci náboženské obce vyjádřili ostrý nesouhlas, a následná úspěšná vojenská protiakce se tedy setkala s pozitivním přijetím ve společnosti.

⁵⁾ V tomto roce utrpěl král Fahd mozkovou mrtvici, není od té doby schopen zastávat svůj úřad, má dokonce potíže poznávat lidi kolem sebe. Přesto není oficiálně nahrazen, neboť panuje obecná obava z bojů o nástupnictví uvnitř dynastie.

⁶⁾ Vládnoucí dynastie ukrajuje z rozpočtu státu zhruba 10 procent.

⁷⁾ Média v zemi jsou značně omezena a pod částečnou státní kontrolou. Zákonem z roku 1982 je jim také zakázána kritika vlády. Jsou vynakládány velké částky i na zablokování některých internetových stránek.

Nový směr reformy německé armády

Stručná chronologie reformy

Reforma německé armády představuje velmi složitý, komplexní a rozporuplný proces, zahájený v roce 2000 vládou rudo-zelené koalice. Tomuto tématu byla také na stránkách Mezinárodní politiky věnována průběžně pozornost. Tato stať se proto po naznačení celkových souvislostí reformy zaměří na deskripci a analýzu nejnovějších posunů v těchto procesech, které nastaly v období druhé koaliční vlády sociální demokracie a Bündnis90/Grünen.

Sjednocení Německa postavilo před německou společností mnohé problémy, kterým se nevyhnula ani německá armáda. Zásadní otázkou se stalo sjednocení dvou německých armád, totiž Bundeswehru a Nationale Volkarmee (NVA). Jádrem německé branné moci se stal celkem pochopitelně Bundeswehr. Německá armáda se postupně adaptovala na nové mezinárodní bezpečnostní prostředí, což kromě jiného obnášelo redukci ze 700 000 (1990) na 340 000 vojáků v době zahájení reformy (2000). Spolu s redukcí početních stavů se snižovaly i obranné výdaje, které postupně dosáhly 1,5 procenta ročního HDP. Přestože postupně proběhly v 90. letech minulého století dílčí reformy Bundeswehru, nadále se německá armáda nacházela na pomezí mezi armádou druhé a třetí vlny.¹⁾ Bundeswehr byl v první řadě budován zejména k obraně teritoria země a až následně k provádění široké škály vojenských operací při řešení krizí ať již v rámci Severoatlantické aliance, a nebo výhledově i Evropské unie. Struktura a vojenské kapacity německé armády nadále nevyhovovaly potřebám země a jejím zahraničněpolitickým závazkům v novém mezinárodním bezpečnostním prostředí, což se projevilo ve volebních programech v roce 1998, v nichž všechny rozhodující německé politické strany požadovaly zahájení zásadní reformy německé branné moci.

Úvodní etapy reformy již byly na stránkách tohoto časopisu popsány, proto se jim budeme věnovat pouze okrajově. Německá vláda svolala expertní komisi složenou z odborníků různých oborů (zejména na vojenské záležitosti, bezpečnostní politiku, mezinárodní vztahy, demografii ap.) i politiků v čele s Richardem von Weizsäckerem. Výsledný návrh předpokládal redukci počtů na 240 000 vojáků. Pouze 25 000 tabulkových míst mělo být vyčleněno pro výkon vojenské základní služby. Tím by se de facto jednalo o zavedení selektivní vojenské služby, neboť Bundeswehr by mohl povolávat pouze přibližně 20 procent občanů

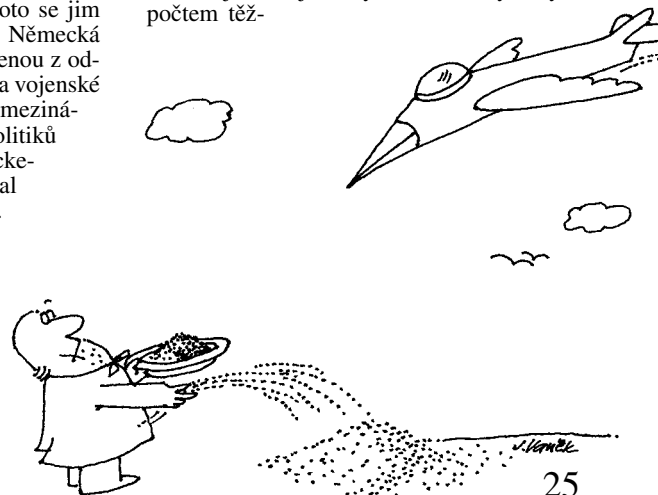
schopných a ochotných

ZDENĚK KRÍŽ

sloužit v armádě. Délka „povinné“ vojenské služby měla být dle návrhu komise zkrácena na 10 měsíců. Dalším revolučním návrhem komise bylo de facto primární budování Bundeswehru k provádění různých typů vojenských operací při řešení krizí mimo teritorium státu, a teprve v druhé řadě k obraně teritoria Německa a jeho spojenců. V neposlední řadě návrh komise předpokládal mírné navýšení obranných výdajů, jakkoli se jakýmkoli autoritativním doporučením v této oblasti obezřetně vyhýbal.

Podkladem pro rozhodnutí vlády se ale nakonec stala koncepce zpracovaná na ministerstvu obrany vedoucím plánovacího oddělení generálem Haraldem Kujatem, který byl záhy jmenován generálním inspektorem Bundeswehru a v roce 2000 začal tuto koncepci realizovat. Po určitých dalších dílčích korekcích původní vládní návrh předpokládal redukci Bundeswehru na 282 000 vojáků, při zachování 77 000 služebních míst pro vojáky základní služby vykonávající devítiměsíční vojenskou službu. Bundeswehr měl být nadále primárně orientován na obranu teritoria státu, přičemž schopnosti k provádění celého spektra vojenských operací mimo teritorium země měly být výrazně posíleny. Proto měl reformovaný Bundeswehr disponovat 150 000 vojáků v silách krizové reakce. Podle této koncepce měly být redukovány počty těžkých zbraňových systémů a odstraněny největší vojenské slabiny německé armády (strategický transport, logistická podpora, schopnost jednotek přežít na moderním válčišti, přesně naváděná munice, systémy spojení a velení, průzkumné systémy). Reforma armády měla být podle původních plánů dokončena v roce 2006.

Bundeswehr se – přes reformy zahájené v roce 2000 – nenachází ve stabilizované situaci umožňující mu plnit všechny úkoly dané politickou reprezentací. Dnešní německá armáda je stále ještě vybavena nadbytečným počtem těž-

kých zbraňových systémů a orientovaná k vedení pozemního manévrového boje na středoevropském válčišti. Naopak Bundeswehr nedisponuje dostatečnými prostředky k provádění širokého spektra vojenských operací při řešení krizí mimo teritorium SRN. Bundeswehr pouze s vypětím všech sil plní své dnešní úkoly v zahraničním nasazení. Vojenská slabost Německa se projevila faktickou neúčastí na operaci Evropské unie „Artemis“ v Kongu, což vzhledem k prioritám německé politiky při rozvoji evropské bezpečnostní spolupráce bylo pro současný německý establishment velmi bolestivé. Odmítání německého angažmá v Iráku není způsobeno pouze politickým odmítáním násilného a mezinárodnímu právu odporujícímu svržení zločinného režimu Saddáma Husajna (ze západních zemí v minulosti daleko nejvíce podporovaného Francií a v menší míře i Německem), nýbrž i faktickou vojenskou slabostí.²⁾ Reforma německé armády byla prováděna s nedostatečnými obrannými výdaji ve výši kolem 1,5 procenta HDP, přičemž i tato výše obranných výdajů byla častokrát zpochybňována ministrem financí Eichelem.

Nové politické směrnice v oblasti obrany a důsledky pro reformu armády

V květnu 2003 byly přijaty nové politické směrnice v oblasti obrany, které zcela zásadně mění některé přístupy nejenom k reformě německé armády.³⁾ Jde totiž o velmi významný obrat v celé poválečné německé bezpečnostní politice. Nové směrnice zcela zásadně redefinují pojem „obrana Německa“. V novém pojetí již není obrana Německa chápána pouze jako obrana na německém teritoriu, nýbrž všude (!), kde je ohrožena bezpečnost SRN.⁴⁾ Pojem „obrana Německa“ je rozšířen o tlumení konfliktů, zvládání krizí a postkonfliktní asistenci mimo německé výsostné území. Z německého vnitropolitického hlediska je důležité, že tyto směrnice veřejně označují faktickou politiku postupně se zvětšujícího využívání armády jako nástroje zahraniční politiky státu za oficiálně platnou v oblasti obrany. Tato redefinice odstraňuje poslední zbytky německého poválečného přístupu k bezpečnosti, který na základě historické zkušenosti třetí říše vylučoval německé vojenské angažmá mimo teritorium státu a který erodoval od počátku devadesátých let.

Z takového politického konceptu obrany přirozeně vyplývají odlišné nároky na armádu než v minulosti. V popředí zájmu Bundeswehru má nadále stát zvyšování schopnosti k provádění různých typů vojenských operací při řešení krizí, a pro vojenské kapacity využitelné výhradně k teritoriální obraně by podle těchto směrnic nemělo být v reformovaném Bundeswehru místo, protože „tradiční obrana teritoria proti konvenčnímu útoku jako element určující strukturu Bundeswehru již neodpovídá aktuálním bezpečnostněpolitickým potřebám.“⁵⁾ V dokumentu se dále uvádí: „mezinárodní tlumení a zvládání krizí – včetně boje s mezinárodním terorismem – jsou pro německé ozbrojené síly v nejbližším výhledu nejpřevládajícími“.

*nejší úkoly“.*⁶⁾ **Proti začátku reformy dochází podle mého soudu k výrazné změně akcentů, protože původní rudo-zelená koncepce reformy armády sice předpokládala zvýšení schopností k provádění různých typů vojenských operací při řešení krizí, avšak stále byla silně ovlivněna tradičním konceptem obrany na vlastním teritoriu.**

Na tyto směrnice v oblasti obranné politiky navázaly změny v reformě Bundeswehru. V říjnu 2003 ministr obrany Peter Struck avizoval revizi reformy německé armády do konce roku 2003.⁷⁾ V „Instrukcích pro další rozvoj Bundeswehru“ (*Weisung für die Weiterentwicklung der Bundeswehr*) z října roku 2003 byly německým vojenským elitám a aparátu ministerstva obrany zadány konkrétní úkoly pro další reformu německé branné moci. V první polovině roku 2004 došlo ke zcela zásadním změnám v mnoha aspektech reformy německé armády. Reformovaný Bundeswehr by měl mít 252 500 vojáků (místo dosud předpokládaných 282 tisíc), přestože ještě v únoru 2003 se o další redukci neuvažovalo.⁸⁾ Cílový stav by měl být dosažen v roce 2010.⁹⁾ Podle nové koncepce by Bundeswehr měl být rozčleněn do tří velkých kategorií: síly krizové reakce (*Einsatzkräften*) v síle 35 000 vojáků, stabilizační síly (*Stabilisierungskräften*) se 75 000 vojáků a 140 000 vojáků v takzvaných podpůrných silách (*Uterstützungskräften*). Z těchto kategorií se pouze s prvními dvěma počítá při provádění různých typů vojenských operací v zahraničí při řešení krizí, z čehož vyplývá, že Německo bude mít pro tento účel k dispozici pouze 110 000 vojáků. Proti současnému stavu má být dále navýšen početní stav jednotek zvláštního určení (*Kommando Spezialkräfte*) z 900 na 1200 vojáků.¹⁰⁾

Nadále se počítá se zachováním povinné vojenské služby a všeobecné branné povinnosti, jakkoli se vedou diskuse o jejich zrušení a koaliční partner sociálních demokratů Bündnis90/Grünen velmi vehementně požaduje zavedení dobrovolného způsobu rekrutace německé armády.¹¹⁾ V roce 2004 se předpokládá povolání 73 500 vojáků základní služby. Délka základní vojenské služby by měla zůstat na původně předpokládaných devíti měsících. V nové struktuře by pro tyto účely mělo být vyčleněno 55 000 tabulkových míst, což proti původním záměrům znamená relativní mírné posílení dobrovolně rekrutované části německé armády. V absolutních číslech ale o žádné posílení nejde, protože většina omezení celkového početního stavu byla dosažena redukcí vojáků rekrutovaných na základě principů všeobecné branné povinnosti a povinné vojenské služby. Zachování branné povinnosti a povinné vojenské služby i v reformované verzi reformy Bundeswehru odůvodňují její zastánci vyššími personálními náklady na vojáky, kteří by museli zastávat funkce dnes obsazované vojáky základní služby. Také nové směrnice pro povolávání branců, na základě kterých bude německá armáda přednostně povolávat brance s jí vyhovujícím civilním kvalifikačním profilem, naznačují, že účelem povinné vojenské služby v Německu již

nebude připravit povolance k obraně země, nýbrž získat relativně levnou pracovní sílu. Snížení počtu posádek má doprovázet další redukce posádek. Již v létě 2003 spekuloval list die Welt o možném uzavření až 100 posádek z původně plánovaného konečného počtu 530.¹²⁾ Politické elity v tomto období tyto úvahy odmítaly jako neopodstatněné, avšak plány ministerstva obrany zveřejněné v roce 2004 na uzavření 100 posádek daly novinářům za pravdu.¹³⁾

Bundeswehr se má rychleji zbavovat nepotřebné těžké techniky, a naopak se nadále počítá s odstraňováním největších německých vojenských slabin s důrazem na schopnost velet jednotkám, na průzkum a získávání zpráv, mobilitu, účinnost v nasazení, přesně naváděnou municí, schopnost logistické podpory nasazených jednotek a schopnost přežít na moderním válčišti. V nejbližších dvou letech by mělo být z provozu vyřazeno až 90 bojových letadel Tornádo. Stejný osud mají mít také PLRK Hawk a Roland. Bundeswehr má v budoucnu disponovat menším počtem tanků, houfnic, bojových vozidel pěchoty a obrněných transportérů, protitankových vrtulníků atp. Na straně druhé se plánuje a připravuje nákup nových moderních zbraňových systémů té nejvyšší technologické úrovně (180 supersoniků Eurofighter, 60 transportních letounů Airbus 410M, fregaty třídy 125, nejméně 4 ponorky typu 212A, 80 transportních vrtulníků NH 90, PLRK Patriot, nové obrněné transportéry Puma v počtu 410 kusů, 3800 lehkých obrněných vozidel, 80 vrtulníků Tiger a další.¹⁴⁾

Výdaje v kapitole ministerstva obrany se mají do roku 2006 držet na stávající výši zhruba 24 mld. eur s tím, že od roku 2007 by měly být navýšeny o 1 mld. eur. Návrh výdajů v kapitole ministerstva obrany na rok 2005 předpokládá, že německá armáda bude mít k dispozici 23,9 mld. eur. Na investiční výdaje má být alokováno 25,6 procenta (24,6 procenta v roce 2004), zatímco na provoz 73,2 procenta (75 procent v roce 2004). V roce 2008 se předpokládá, že investiční výdaje budou činit 28,9 procenta, zatímco provozní výdaje 69,4 procenta. Německé výdaje na obranu by tedy podle těchto záměrů měly oscilovat kolem 1,4–1,5 ročního HDP.¹⁵⁾

Pokud tedy shrneme nejzávažnější změny v reformě německé armády, patří mezi ně: preference budování vojenských kapacit k provádění různých typů operací při řešení krizí mimo německé teritorium, zmenšení cílového početního stavu, větší než původně plánovaná redukce posádek a definitivní odsunutí ukončení reformy v roce 2006 na léta 2010–2012. Zejména vzhledem ke změně priorit cílových vojenských schopností ve prospěch schopnosti provádět celou škálu typů vojenských operací při řešení krizí jde nyní podle mého soudu o zcela odlišnou koncepci reformy než v roce 2000.

Přinese „reforma reformy“ zlepšení vojenské výkonnosti německé armády?

Vojenská výkonnost armády je závislá na výdajích na obranu. **Jako kritérium, na základě kterého budeme zkoumat, zda lze**

v daném finančním rámci dosáhnout výše uvedeného politického cíle reformy (zlepšení vojenské výkonnosti), nám proto poslouží výdaje na obranu vztažené na jednoho vojáka. Situaci Německa budeme komparovat se stavem v USA, Velké Británii a Francii. Z hlediska ekonomické vyspělosti se jedná o srovnatelné státy s Německem. V případě Velké Británie a Francie jde i o země srovnatelné z hlediska velikosti, počtu obyvatel i zahraničněpolitických ambicí. V této souvislosti je důležité, že „dolar“ nevykoná v těchto státech řádově více nebo méně práce než v Německu, protože jde o státy s relativně podobnou ekonomickou úrovní a cenovou hladinou. Srovnání Německa například s Ruskem by bylo nekorektní, protože vzhledem k tamní cenové úrovni je možno (nejen) ve vojenské oblasti za jeden dolar pořídit řádově více zboží a služeb. Situaci ve výše uvedených státech tedy podle údajů Military Balance 2002/2003 naznačuje tabulka:

Srovnání výdajů na obranu USA, Velké Británie, Francie a Německa v roce 2001

	USA	Velká Británie	Francie	Německo
A	3,23	2,53	2,58	1,53
B	329	35,4	33,6	27,5
C	1367,7	211,4	273,7	308,4
D	240 550	167 455	122 762	89 170

Legenda: A – výdaje na obranu v % z HDP
B – celkové výdaje na obranu v mld. USD
C – počet vojáků v tisících
D – výdaje na jednoho vojáka v USD

Tabulka ukazuje, že Německo ve výdajích na jednoho vojáka zaostává nejenom za USA, což by nemělo být žádným překvapením, nýbrž i za Francií a Velkou Británií, což jsou země, s nimiž chce být Německo v blízké budoucnosti ve vojenské oblasti srovnatelné. Redukce německé armády na 250 000 vojáků při obranných výdajích zhruba 24 mld. eur (přibližně 28,5 mld. USD) bude znamenat se 114 000 USD výdajů na jednoho vojáka pouze přiblížení situaci ve Francii, avšak nikoli dosažení její úrovně. Dostížení Velké Británie by bylo možno za dnes navrhovaného početního stavu Bundeswehru dosáhnout pouze navýšením výdajů na obranu na 42,75 mld. USD, tedy o 50 procent vzhledem k současnému stavu. Při těchto výdajích na obranu Bundeswehru s 250 000 vojáky by výdaje na vojáka dosahovaly 171 000 USD.

Pokud by Německo chtělo kvalitou (přirozeně nikoli velikostí) své armády dohnat Spojené státy, muselo by nynější výdaje na obranu zdvojnásobit. Vzhledem k ekonomické situaci Německa, k neočekávaně velkým nákladům na znovusjednocení a prioritám německé společnosti je ale jakékoli (již vůbec ne výše vypočtené) navýšování výdajů na obranu politicky obtížně průchodné. Bundeswehr bude muset naopak čelit politickým tlakům na jejich další snižování. Pokud by ale Bundeswehr byl redukován na 200 000 vojáků, mohla by se kvalita německé armády velmi srovnat s armádou britskou nebo francouzskou při stávající výši výdajů na obranu.

Ani kdyby se po ukončení reformy podařilo dosáhnout stavu, že 30 procent výdajů na obranu se alokuje ve prospěch investic, výzkumu a vývoje (dnes je to v Německu necelých 26 procent), neřešilo by to problém vojenské slabosti Německa a klesající kvality Bundeswehru, protože tyto jevy jsou zapříčiněny neadekvátní absolutní výší německých obranných výdajů vzhledem k plánovaným početním stavům. Protože navýšování výdajů na obranu reforma Bundeswehru nepředpokládá, je nutné do budoucnosti počítat spíše s relativní (vzhledem k Velké Británii a Francii) vojenskou slabostí Německa než s jeho silou. Německá armáda se při schválených početních stavech a výši výdajů na obranu z hlediska své vojenské výkonnosti nebude moci ani po ukončení reformy srovnávat s armádou britskou nebo francouzskou a již vůbec ne s armádou USA.

Závěr

Pravděpodobně nejzávažnější změnou původní koncepce reformy je skutečnost, že obrana teritoria státu je v budoucnosti až druhým nejdůležitějším úkolem německé armády, po provádění operací při řešení krizí v zahraničí. Reforma Bundeswehru měla být původně dokončena v roce 2006, později se jako s termínem ukončení začalo uvažovat o létech 2010–2012. S prvními efekty revize reformy německé armády se počítá v letech 2007–2008, přičemž pokrok v reformě by měla dokumentovat Blá kniha o obraně v roce 2005. Vzhledem k průběhu reformy je ale více než sporné, zda se tento časový rámec podaří dodržet a zda nastíněná revize reformy německé armády je revizí poslední. Celkově nezbyvá než konstatovat, že **reforma reformy armády není jen českou specialitou.** Také němečtí vojáci plánují proto, aby mohli improvizovat, přestože se o našich západních sousedech obecně v naší zemi soudí, že improvizaci příliš nemilují.

V Německu je ale dle mého soudu hlavním zdrojem improvizace zejména nerealisticky stanovená původní koncepce reformy zpracovaná týmem kolem generála Haralda Kujata pod politickým vedením Rudolfa Scharpinga (SPD), protože na rozdíl od České republiky finanční rámec reformy nebyl příliš změněn. **Německá zkušenost jasně ukazuje, jak obtížné je podrobně plánovat složité a komplexní procesy reformy armády, které zahrnují mnoho těžko kvantifikovatelných a ještě hůře prediko-**

vatelných proměnných. Na straně druhé ale výsledky expertní komise Richarda von Weizsäckera ve srovnání s následným vývojem ukazují, že i takto složité procesy lze s uspokojivou úspěšností naplánovat. Německé vládní garnituře se tehdy tyto výsledky nehodily a proto rudo-zelená vláda realizovala reformu dle vlastní a jak se ukázalo chybné koncepce zpracované týmem kolem generála Haralda Kujata. Cenu za tento omyl vojenských plánovačů a sociálnědemokratických politiků zaplatí celá německá společnost.

Kriz.Zdenek@seznam.cz

Literatura

- Bahr, Egon (2000): Deutsche Interessen. Streitschrift zu Macht, Sicherheit und Außenpolitik. München.
- Bald, Dieter (1997): Sechs Legenden über der Wehrpflicht. Blätter für deutsche und internationale Politik, č. 6.
- Bartels, Henning (2000): Eine neue Bundeswehr. Europäische Sicherheit, č. 9.
- Blätter-Gespräch mit Egon Bahr (1999): Ein Deutschland, das Nein sagen kann. Blätter für deutsche und internationale Politik, č. 11.
- Bredow, Wilfried (1995): Die Zukunft der Bundeswehr. Gesellschaft und Streitkräfte im Wandel. Opladen.
- Breuer, Paul (2002): Die Bundeswehr auf Reformkurs. Eine Kritische Analyse. Europäische Sicherheit, č. 7.
- Clement, Rolf (2002): Bundesverteidigungsminister Peter Struck - erste Schritte im neuen Amt. Europäische Sicherheit, č. 9.
- Fleckenstein, Bernard (2000): Bedingt einsatzfähig: Der lange Weg zur Neugestaltung der Bundeswehr. Aus Politik und Zeitgeschichte, č. B43.
- Handl, Vladimír (2000): Německá prioritá: Akceschopná Evropa. Mezinárodní politika, č. 3.
- Handl, Vladimír (2001): Reforma bundeswehru: obtížné zadání pro německou politiku. Mezinárodní politika, č. 2.
- Hellmann, Gunther (1999): Nationale Normalität als Zukunft? Zur Außenpolitik der Berliner Republik. Blätter für deutsche und internationale Politik, č. 7.
- Heinrich, Arthur (1996): Der Normalisierter geht. Blätter für deutsche und internationale Politik, č. 3.
- Huber, Reiner K. - Schmidt, Bernhard (2000): Auf der Suche nach einem neuen Gleichgewicht. Europäische Sicherheit, č. 2.
- Huber, Reiner K. (2000): Überlegungen zur Weiterentwicklung der Bundeswehr. Trends der Einsatzfähigkeit und Stand der Technik. Vortrag beim Montagsgespräch der Rheinmetall DeTec AG am 15. Mai 2000 in Berlin
- Joffe, Josef (1999): Ein Wunderwerk der Kontinuität. Parameter rot-grüner Außenpolitik. Blätter für deutsche und internationale Politik, č. 11.
- Kamp, Karel Heinz (2000): Die Zukunft der Bundeswehr: Die Diskussion in der CDU/CSU. Aus Politik und Zeitgeschichte, č. B43.
- Kirchbach, Hans-Peter (2000): Die Bundeswehr an der Schwelle zum 21. Jahrhundert. Europäische Sicherheit, č. 1.
- Krč, Miroslav – Zipfel, Tomáš (2001): Výdaje na obranu vyspělých průmyslových zemí v letech 1950–2000. Vojenská akademie v Brně.
- Kříž, Zdeněk (2001): Armáda v demokracii. Civiltátní řízení a demokratická kontrola armády. Vojenská akademie v Brně.
- Kříž, Zdeněk (2003): Německá bezpečnostní politika v militární dimenzi. Vojenská akademie v Brně.
- Kuebart, Jean (1999): Bundessicherheitsrat und Bundessicherheitsbüro. Europäische Sicherheit, č. 5.
- Kujat, Harald (2001): Die Bundeswehr auf ihrem Weg der Erneuerung von Grund auf. Europäische Sicherheit, č. 1.
- Lambsdorf, Hagen Graf (2001): Jedno Německo a jeho zahraniční politika. Mezinárodní politika, č. 2.

Lange, Manfred (2000): Die Bundeswehr auf dem Weg ins 21. Jahrhundert. Europäische Sicherheit, č. 10.

Longhurstová, Katrin (2001): Na prahu úspěšlosti? Reforma německých ozbrojených sil. Mezinárodní vztahy, č. 2.

Meyer, Bertold (2000): Wehrpflicht und Bundeswehr-Reform. Aus Politik und Zeitgeschichte, č. B43.

Reichardt, Jürgen (2001): Die neue Bundeswehr braucht Vertrauen. Jeder Reform trägt den Keim ihrer Revision in sich. Europäische Sicherheit, č. 2.

Robertson, George (2000): Wir brauchen Streitkräften des 21. Jahrhunderts. Europäische Sicherheit, č. 3.

Rühe, Volke (1995): Deutsche Sicherheitspolitik. Die Rolle der Bundeswehr. Internationale Politik, č. 4.

Rühl, Lothar (1998): Deutsche Interessen auf dem Prüfstand. Neue Aufgaben für die europäische Sicherheitsarchitektur. Internationale Politik, č. 7.

Rühl Lothar (2000): Die Bundeswehr-Reform aus bündnispolitischer Sicht. Aus Politik und Zeitgeschichte, č. B43.

Scharping, Rudolf (2000): Die Europäische Sicherheit und Verteidigungsidentität und die transatlantischen Beziehungen. Europäische Sicherheit, č. 3.

Toffler, Alvin – Tofflerová, Heidi (2002): Válka a antiválka. Jak porozumět dnešnímu globálnímu chaosu. Praha.

Thränert, Oliver (2000): Die Reform der Bundeswehr: Die Debatte bei den Regierungsparteien SPD und Bündnis 90/Grünen. Die Zukunft der Bundeswehr: Die Diskussion in der CDU/CSU. Aus Politik und Zeitgeschichte, č. B43.

Varwick, Johannes (2000): Die Bundeswehr reformieren. Internationale Politik, č. 7.

Varwick, Johannes (2000): Die Reform der Bundeswehr. Konturen und Defizite einer geführten Debatte. Gegenwartskunde, č. 3.

Weise, Hans-Heinrich (2000): Erfahrungen aus dem Einsatz der Bundeswehr auf dem Balkan. Europäische Sicherheit, č. 11.

¹⁾ Blíže Toffler, Alvin – Tofflerová, Heidi (2002): Válka a antiválka. Jak porozumět dnešnímu globálnímu chaosu. Praha.

²⁾ Francie je po SSSR druhý největší dodavatel zbraní do Iráku (třetí je Čína), v době vlády strany Baas se německé soukromé firmy v 80. letech velmi výrazně angažovaly v rozvoji iráckého zbrojního průmyslu, zejména v oblasti chemických zbraní a zdokonalování jejich nosičů.

³⁾ Verteidigungspolitische Richtlinien erlassen. 21.05.2003 <http://bundesregierung.de>

⁴⁾ Verteidigungspolitische Richtlinien für den Geschäftsbereich des Bundesministers der Verteidigung. Berlin 2003, s. 18.

⁵⁾ Verteidigungspolitische Richtlinien für den Geschäftsbereich des Bundesministers der Verteidigung. Berlin 2003, s. 19.

⁶⁾ Verteidigungspolitische Richtlinien für den Geschäftsbereich des Bundesministers der Verteidigung. Berlin 2003, s. 28.

⁷⁾ Bundeswehr: Neue Aufgaben, neuer Kurs – Klasse statt Masse. <http://www.bundesregierung.de>

⁸⁾ Bundeswehrreform: Schwerpunkt multinationale Einsätze. <http://www.bundesregierung.de>

⁹⁾ Anpassung der Personalstruktur in den Jahren 2004 bis 2010. <http://www.bundeswehr.de>

¹⁰⁾ Friedmann Wecbach-Mara: Bundeswehr soll bis 2010 zur Einsatzarmee umgebaut werden. Die Welt 11. Januar 2004.

¹¹⁾ Leersch, H. J. – Haselberger, S.: Klares Bekenntnis der SPD zur Wehrpflicht. Die Welt 4. Juni 2003.

¹²⁾ Bundeswehr: Spekulationen um Standort-schließungen. Die Welt 29. September 2003.

¹³⁾ Leersch, H. J.: Verteidigungsminister Dr. Peter Struck im Interview mit der Welt. Die Welt 6. März 2004.

¹⁴⁾ Leersch, H. J.: Struck will Bundeswehr besser ausrüsten. Die Welt 31. März 2004.

¹⁵⁾ Einzelplan 14/2005 im Vergleich zum Haushalt 2004. <http://www.bmvg.de>

Ekonomická situace v Hongkongu

Hongkong (SAR) je jednou ze zemí, kterým se podařilo v poválečném období vykonat mimořádný hospodářský pokrok a prakticky dohnat (a v řadě případů i předejít) vyspělé země. Ostrovní země zaznamenala průměrný růst reálného HDP mezi lety 1960 a 2000 přesahující 7 procent ročně.¹⁾ Přesto statistiky některých institucí tuto zemi stále řadí mezi rozvojové. Je však těžko představitelné, že země s HDP na osobu dle směnného kurzu 22 700 \$ (dle parity kupní síly dokonce téměř 28 000 dolarů)²⁾ by neměla být zařazena do kategorie vyspělých.

LIBOR ŽÍDEK

Hongkong má 6,8 milionu obyvatel, kteří žijí na 1098 čtverečních kilometrech. Pro zemi je tradiční nízká míra zdanění i přerozdělování (a z toho plynoucí relativně malá úloha státu) a také relativně nízká míra korupce (například v Transparency International Corruption Perceptions Indexu byl Hongkong v roce 2003 na 15. místě).³⁾ Politický systém je považován za otevřený a transparentní, nicméně v poslední době jsou patrné jisté nedemokratické tendence.⁴⁾

Historický vývoj

Hongkong byl od roku 1842 po více než 150 let britskou korunní kolonií. V roce 1994 podepsaly Velká Británie a Čína deklaraci o navrácení území Číně k 1. červenci 1997. Předáním vznikla „Speciální administrativní oblast“ (SAR – Special Administrative Region). Čína v rámci deklarace přislíbila Hongkongu vysokou úroveň autonomie nejméně po dobu 50 let – populárně vyjádřenou zásadou: „jedna země, dva systémy“. Tento stav garantuje hongkongský právní řád, a zejména mini-ústava – Základní zákon. Podle Základního zákona jsou otázky obrany a zahraničních záležitostí věcí Pekingu, ale místní vláda má vnější pravomoci týkající se zahraničního obchodu (země je například samostatně členem Světové obchodní organizace). Hongkong má také vlastní legislativu, právní a soudní systém a plnou ekonomickou autonomii. Základní zákon garantuje všechny základní svobody, včetně svobody slova, shromažďování, tisku, vyznání a práva stávkovat a cestovat. Soukromé vlastnictví, dědické právo a zahraniční investice jsou také právně chráněny.

S ekonomickým rozvojem se země stala mezinárodním finančním centrem s volným pohybem kapitálu. Například příliv přímých zahraničních investic ku HDP dosahoval mezi lety 1999 a 2003 v průměru vysokých 16,4 procenta. Hongkong je také úzce integrován do světového hospodářství i v oblasti zahraničního obchodu – ukazatel exportu ku HDP dosahuje zcela mimořádných 140 procent.⁵⁾ Domácí exporty ovšem tvoří jen 6 procent celkového objemu exportů a zbytek jsou reexporty. Tradiční výhodou země v ekonomické oblasti jsou flexibilní trhy a silná legislativní a institucionální struktura. Země byla například zařazena na první místo v Indexu ekonomické svobody

z roku 2003, který každoročně vydává Fraser Institute.⁶⁾

Specifický je hongkongský systém směnného kurzu – měnový výbor. Tento systém byl zaveden již v roce 1983. Hongkongská centrální banka udržuje fixní poměr k americkému dolaru – 7,8 HK\$ za jeden dolar a objem domácí měny odpovídá devizovým rezervám centrální banky. Zmíněný směnný poměr již přestál několik spekulací o jeho ukončení – například v období asijské krize a nebo v době propuknutí epidemie SARS (v češtině těžký akutní respirační syndrom).

Politická situace

Hongkong má v současnosti v čele Tung Chee-hwa, což je bývalý loďařský magnát. Guvernér je jmenován 800-člennou volební komisí na maximálně dvě volební období. Na jeho jmenování má výrazný vliv vláda v Číně. Tung Chee-hwa začal svoje druhé volební období v červenci 2002. Jeho popularita nebyla nikdy příliš vysoká a byla dále oslabena po jeho snaze zavést kontroverzní bezpečnostní legislativu v polovině roku 2003. Tato legislativa byla vnímána jako pokus o omezení svobod. Obavy o svobodu vedly i k protestům a 1. srpna letošního roku (stejně tak jako v roce minulém) vyšlo do ulic na půl milionu obyvatel země.⁷⁾

Přesto však v zářijových volbách do parlamentu (Legco) nedosáhly demokratické síly takového úspěchu, jak předpokládaly. A přesto se jejich pozice zlepšila – demokratické strany volilo 60 procent voličů – ale vzhledem k hongkongskému volebnímu systému se toto vysoké procento nepřeměnilo na křesla v parlamentu, kde demokraté získali jen 25 ze 60 poslanceckých míst. Vliv parlamentu na chod země je navíc problematický – Legco schvaluje legislativu, ale v praxi je exekutiva schopná v parlamentu získat podporu téměř pro všechny zákony – výjimkou byla právě zmíněná bezpečnostní legislativa v roce 2003. Hlavní pročínská politická strana – Demokratická aliance pro zlepšení Hongkongu – šla do voleb s tím, že provokovat Čínu neprospěje stabilitě a ekonomické situaci ostrova, a tato hesla zjevně mnoho obyvatel oslovila. Vládní síly v čele s Tung Chee-hwa se proto po volbách udržely u moci a zůstaly poměrně silné, a tak by podle pozorovatelů mělo dojít ke snížení tření s vlád-

dou v Pekingu.⁸⁾ Tung Chee-hwa si z tohoto důvodu také pravděpodobně udrží svou pozici až do řádného výběru guvernéra v roce 2007. Přesto volání po prohloubení demokratických reforem zůstává mezi obyvateli silné. A i Čína po volbách přikročila ke smírnému gestu a na oslavy Národního dne 1. 10. pozvala deset demokratických zákonodárců. Čína doufá, že udrží v zemi klid, a to i tím, že tato bude moci více těžit z ekonomického vzestupu na pevnině – zajistila proto preferenční přístup hongkongského zboží na čínské trhy i snadnější cestování kontinentálních Číňanů na ostrov.

Současná ekonomická situace

Ekonomický růst v posledních dekádách byl mimořádný a země byla zcela po právu zařazena mezi „asijské tygry“. Za posledních pět let (1999–2003) však dosahovala hongkongská ekonomika v průměru růstu (jen) 3,8 procenta. V letech 1997 a 1998 byl Hongkong silně zasažen ekonomickou krizí v jihovýchodní Asii, i když on sám neprodělal měnovou krizi jako jiné země této oblasti. Další rány dopadly na ekonomiku země v následujících letech – bylo to zpomalení světového hospodářství v letech 2001 a 2002 v reakci na americké hospodářské problémy a také propuknutí epidemie SARS v roce 2003. Epidemie SARS se v hospodářství negativně projevila zejména v oblasti turistického ruchu. V jejím důsledku se zvýšila nezaměstnanost a také zbrzdil ekonomický růst. Základní ekonomické výsledky poslední doby jsou zobrazeny v tabulce.

Tabulka: Základní ekonomické ukazatele

	1999	2000	2001	2002	2003
změny HDP v %	3,4	10,2	0,5	1,9	3,2
index spotřebitelských cen v %	-4,0	-3,7	-1,6	-3,0	-2,6
nezaměstnanost v %	6,2	4,9	5,1	7,3	7,9

Zdroj: Economist Intelligence Unit, 2004

Hongkong se z epidemie SARS rychle vzpamatoval a ekonomika opět zvýšila tempo růstu. Ve druhém čtvrtletí roku 2004 dosáhla meziročního růstu HDP 12,1 procenta – prognóza růstu pro celý rok 2004 dosahuje 7,4 procenta.⁹⁾ Jednou z hlavních příčin boomu je stále poměrně silná ekonomika pevninské Číny. Jiná příčina je vnitřní ekonomická – růst cen nemovitostí přispívá k růstu důvěry v ekonomiku, a tím i k vzestupu spotřeby. Ceny nemovitostí poklesly mezi lety 1997 a 2003 o 65 procent a mají tak dostatek prostoru k opětovnému růstu. Podstatné je, že tento pokles cen nemovitostí nevyvolal žádný významný problém v bankovním sektoru, a to i přesto, že do této oblasti směřovala velká část předchozích bankovních půjček. Tato skutečnost svědčí o zdraví celého finančního sektoru. Jedním z důvodů je, že hongkongské banky byly (a jsou) vystaveny mezinárodní konkurenci, která je nutila udržovat vysoké mezinárodní standardy i přísné regulace.¹⁰⁾ K vzestupu spotřeby od července 2004 přispívá i pozitivní inflace, která následuje po období šesti let, kdy ceny klesaly (viz tabulka). Například v září 2004 dosáhl meziroční růst cen 0,7 procenta¹¹⁾ – výrazným faktorem je

vzestup cen v kontinentální Číně. Deflace vedla spotřebitele k odkládání spotřeby na dobu, kdy ceny dále poklesnou. Kladná inflace z tohoto pohledu působí proti odkládání spotřeby obyvateli země, čímž přispívá k posílení ekonomického růstu.

Nezaměstnanost zůstává stále poměrně vysoká (zejména vzhledem k historickým údajům) – 6,8 procenta pracovní síly v září 2004 (sezónně upraveno). Tento výsledek je však výrazně lepší než v polovině roku 2003, kdy po propuknutí SARS dosáhl tento ukazatel 8,6 procenta. V poměrně krátké době tak došlo k podstatnému snížení počtu lidí bez práce. Zaměstnanost dosahuje necelých 50 procent populace země.

Zajímavá je i struktura hongkongské ekonomiky. Podíl sektoru průmyslu na HDP se snížil z 22 procent v roce 1980 na méně než 5 procent v současnosti. Což v mezidobí vyvolalo jistý problém s absorpcí uvolněné pracovní síly a přispívá k dnešní vyšší nezaměstnanosti. Zemědělství a rybolov vytváří jen zanedbatelné procento HDP – asi 0,1 procenta. Je tedy zřejmé, že zcela dominantním sektorem současné hongkongské ekonomiky jsou služby.

Vzhledem ke své velikosti i zapojení do světového hospodářství mají na ekonomiku mimořádný vliv změny exportu. Hlavní obchodní partner je pochopitelně pevninská Čína. Obchod s ní tvoří více než 40 procent exportů i importů. Na druhém místě jsou Spojené státy s téměř 20procentním podílem. Vazby na kontinentální Čínu dále posílily v lednu 2004, kdy

byla podepsána dohoda o Bližším ekonomickém partnerství (CEPA), která zajišťuje Hongkongu preferenční (bezcelní) přístup na čínské trhy.

Pro poslední období je charakteristický velký růst zahraničního obchodu v důsledku silné poptávky ve východní Asii i zemích OECD. Vývoz vzrostl meziročně do srpna 2003 o 20,9 procenta a dovozy byly ve stejném období vyšší o 21,6 procenta. Silný růst domácí poptávky však vede k prohlubování schodku obchodního deficitu. Obchodní deficit již v roce 2003 dosáhl 5,8 miliardy dolarů, ale byl výše než vyvážení přebytkem služeb, takže celý běžný účet platební bilance dosáhl velkého přebytku 16,2 miliardy dolarů. Na prohlubování schodku obchodní bilance se projevuje také růst cen ropy a určité ochlazení hospodářství pevninské Číny. Z tohoto důvodu ani nedošlo po podepsání CEPA k výraznému nárůstu exportu na kontinent.

Posledním uvažovaným trendem je zvětšující se podíl vlády v ekonomice. Hongkong měl tradičně malou vládu, která však poskytovala vysoce kvalitní veřejné služby. Pokud byl v roce 1997 podíl vládních výdajů na HDP

14 procent, pak dnes tento ukazatel dosahuje již 20 procent. Cílem současné vlády je opětovné (postupné) obrácení tohoto trendu a snížení vládních výdajů jako podílu na HPD. Úroveň zdanění však zůstává (i přes růst výdajů) stále nízká – 17,5 procenta na zisky korporací a 16 procent daň ze mzdy. Důsledkem je růst rozpočtové nerovnováhy. Ještě v letech 1997–98 měla země přebytekové rozpočty, ale od té doby se situace v důsledku ekonomických problémů zhoršila a rozpočty jsou nyní trvale deficitní.

Výhled

Economist Intelligence Unit očekává zpomalení tempa růstu ekonomiky v následujících letech (na 4,5 procenta v roce 2005), a to zejména ve spojitosti s předpokládaným ochlazením hospodářského růstu v Číně. Zejména „tvrdé přistání“ se může projevit na hongkongské ekonomice velmi negativně. Očekává se také, že bude pokračovat trend stěhování podniků za levnější pracovní silou přes hranice na pevninu. A změny se dotknou i vzájemného obchodu. Hongkong byl historicky významným prostředníkem pro obchod mezi Čínou a zbytkem světa. V současnosti se tento trend mění a Čína získává samostatný přímý přístup na světové trhy (zejména po vstupu do Světové obchodní organizace – WTO). V důsledku tak dochází k omezení obchodu, který je zprostředkováván hongkongskými firmami. To jsou jen další důkazy, že rychle rostoucí Čína je pro Hongkong jak příležitost, tak i zdrojem určitého napětí. Pokud má země udržet své postavení, pak bude zejména zapotřebí, aby byly zachovány flexibilní trhy. Zejména potom trh práce, aby dokázal realokovat pracovní sílu v důsledku změn vyvolaných ekonomickými kontakty s kontinentální oblastí.¹²⁾ Vedle ekonomických obav mají po posledních volbách někteří pozorovatelé obavy i o osud demokracie na ostrově.¹³⁾ Jenom čas ukáže, zda a v jaké míře se podaří Hongkongu zachovat politické svobody v těsném sousedství komunistické velmoci.

l-zidek@seznam.cz

¹⁾ Census and Statistics Department Hong Kong SAR – <http://www.info.gov.hk/censtatd/home.html>

²⁾ Economist Intelligence Unit – www.viewswire.com

³⁾ Transparency International: Corruption Perceptions Indexes 1995–2003 ... <http://www.transparency.org/surveys/> (2nd of February, 2004)

⁴⁾ Economist Intelligence Unit – www.viewswire.com

⁵⁾ Census and Statistics Department Hong Kong SAR – <http://www.info.gov.hk/censtatd/home.html>

⁶⁾ Gwartney, J., Lawson, R., Emerick, N.: Economic Freedom of the World 2003 Annual Report, The Fraser Institute, 2003. ISBN 0-88975-205-2.

⁷⁾ Economist: Suffrage on sufferance 18. 9. 2004

⁸⁾ Economist Intelligence Unit – www.viewswire.com

⁹⁾ Census and Statistics Department Hong Kong SAR – <http://www.info.gov.hk/censtatd/home.html>

¹⁰⁾ IMF Survey: Hong Kong SAR looks to rebound, číslo 4, 1. 3. 2004, ročník 33.

¹¹⁾ The Economist: Emerging market indicators, 6. 11. 2004.

¹²⁾ IMF Survey: Hong Kong SAR looks to rebound, číslo 4, 1. 3. 2004, ročník 33.

¹³⁾ Economist: Suffrage on sufferance 18. 9. 2004.

Turecké hospodářství aktuálně

Jak Turecko plní ekonomická kritéria?

Po 40 letech se Turecká republika dočkala vstřícného rozhodnutí ze strany Evropské unie. Představní rozhovory budou zahájeny již letos v říjnu. Vyjednávání se očekává složité a dlouhodobé. Navíc půjde o jednání s otevřeným koncem, při kterém závěr vyjednávání nemusí končit vstupem Turecka do Evropské unie. Zhorší-li se politická či ekonomická situace v Turecku, má EU právo přerušit vyjednávání podle vlastního uvážení. Evropská unie sice neodhlasovala jinou variantu turecko-unijních vztahů než plnoprávné členství, ale nechala si otevřena zadní vrátka pro případ, že se situace v Turecku zvrtně.

ZUZANA STUDNIČNÁ

Co musí Turecko splňovat?

Kapitola přistoupení Turecka k Evropské unii se stala velmi kontroverzní nejen pro zúčastněné, ale i pro vnější aktéry. Představitelé mnohých zemí se netají tím, že z různých důvodů Turecko v EU nechťejí. Často upozorňují na geografickou polohu země, vysokou populaci, nízkou ekonomickou a sociální vyspělost, legislativní nedostatky a nebo na náboženskou a kulturní odlišnost. Oficiálně stanovená kritéria, podmiňující přijetí kandidátské země za člena Evropské unie jsou však rozhodující.

Země ucházející se o členství v Evropské unii by měla splňovat ekonomická a politická kritéria, souhrnně tzv. kodaňská kritéria, která byla přijata na zasedání Evropské rady v Kodani již v červnu 1993. Kodaňská kritéria dále zahrnují schopnost převzít závazky vyplývající z členství, včetně plnění cílů politické, ekonomické a měnové unie.

V oblasti politické jsou to: právní stát s garancí dodržování zákonů, pluralitní systém politických stran, stabilita demokracie a jejích institucí, dodržování lidských práv a ochrana menšin. V ekonomické sféře jde především o fungující tržní ekonomiku, která bude schopná čelit konkurenčnímu tlaku jednotného trhu, o schopnost implementace práva a závazků, vyplývajících z členství v EU, ale také je nutný například výkonný systém veřejné správy a výkonný soudní systém na efektivní aplikaci komunitárního práva. Jedno kritérium by měla splňovat i Evropská unie: Kandidátská země bude přijata za člena, pokud Unie bude mít dostatečnou kapacitu absorbovat novou zemi při zachování dynamiky integračního procesu. Podívejme se očima těchto kritérií do skutečnosti. Jak je na tom „turecké hospodářství“? Prosperuje, nebo se o něm dá říci, že je v přeneseném významu „turecké“?

Současná ekonomická situace v Turecku

V Turecku plně funguje tržní ekonomika a po dvou hlubokých krizích z let 1999

a 2001 se daří dosahovat příznivých ekonomických výsledků. Hospodářský růst se předpokládá i v budoucnu. Schopnost vypořádat se s konkurenčními tlaky uvnitř EU závisí na úrovni makroekonomické stability, která od roku 2002 posiluje. Turecko prokázalo i velký pokrok v přijímání legislativních úprav ve většině oblastí, čímž zvyšuje schopnost převzít závazky z členství v Evropské unii. Výsledky z roku 2003 jsou pro Turecko velice povzbudivé: Růst hrubého domácího produktu (HDP) dosahoval 5,8 procenta, maloobchodní ceny zaznamenaly nárůst o 18,4 procenta a míra nezaměstnanosti činí 9 procent. Aktuální čísla jsou ještě příznivější: růst HDP za 1. čtvrtletí 2004 dosahuje až 10,6 procenta. Inflace za srpen 2004 je dokonce jednociferná, těsně pod 10 procent, a dosáhla tak historického minima. Naopak nezaměstnanost za 1. čtvrtletí 2004 znamenala nárůst na 12,4 procenta, což je přibližně o 3,5 procenta vyšší, než je průměr 25 členských zemí EU (EU-25). Výše HDP na obyvatele v Turecku dosahuje asi 27 procent průměru EU-25. Životní úroveň Turecka ve srovnání s Evropskou unií je nižší než třetina.

Od poslední větší ekonomické krize v roce 2001 Turecko sice vykazuje vysoký hos-

podářský růst, nicméně menší výkyvy lze stále pozorovat. Ekonomická úroveň v Turecku bude bezprostředně ovlivňovat migraci turecké pracovní síly do Evropské unie. Mnozí Evropané se právě tohoto jevu obávají a případný nadměrný příliv tureckých pracovníků by mohl Turecku znepríjemnit vyjednávací pozici. V současné chvíli je těžké odhadnout, jak se bude vyvíjet pohyb osob a pracovníků mezi Tureckem a Evropskou unií v budoucnu. Síla migrace Turků bude záviset na ekonomické úrovni, již Turecko v době vstupu do EU dosáhne. Čím menší bude rozdíl mezi životní úrovní EU a Turecka, tím menší migrační příliv Turků do Unie lze očekávat. Dá se předpokládat, že s jakýmkoli větším ořevem turecké ekonomiky stoupne počet tureckých migrantů do EU. Budou do Evropy odcházet za vyšším a stabilnějším výdělkem. Aby se zabránilo případnému neúměrnému přílivu Turků, bude pro volný pohyb pracovníků z Turecka do Evropské unie, tedy i do Čech, s nejvyšší pravděpodobností ustanoveno přechodné období. Evropská unie dokonce zvažuje, resp. nevylučuje ani možnost úplného zastavení příchodu tureckých pracovníků do Unie, a to i po skončení přechodného období.

Za úvahu stojí ještě jedna dosti alarmující skutečnost. Populace Evropské unie stále stárne, její demografická křivka klesá a ekonomicky aktivní obyvatelstvo ubývá. Na jedné misce vah rychle přibývají důchodci, zatímco na druhé misce ubývají mladí lidé. Unie se začíná znepokojovat jejich nedostatečným počtem. Spousta evropských rodin si pořizuje pouze jednoho potomka. Až jeho rodiče zestárnou, bude na oba jejich důchody vydělávat jen jeden člověk. Nelze vyloučit pesimistický scénář vývoje evropské populace. Už dnes je známo, že Evropě chybí potenciál mladých lidí! Turecko tímto problémem netrpí. Naopak. V podílu mladých lidí na celkové populaci zaujímá jedno z předních míst na světě. Sedmdesát procent Turků je mladších 35 let, a navíc dětí v Turecku přibývá přibližně jeden milion ročně.

V Evropské unii by zcela reálně mohla nastat situace, kdy bude naléhavě chybět ekonomicky aktivní mladé obyvatelstvo, a bude to možná právě mladá turecká popu-

Základní ekonomické ukazatele v letech 1998 až 2004

Ukazatel	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Růst HDP (v %)	3,8	-6,4	+6,3	-9,4	+7,8	+5,8	+12,4% ¹⁾
HDP/obv. (v USD)	3255	2879	2965	2123	2598	3383	-
Inflace (v %)	69,7	68,8	39,0	68,5	29,7	18,4	10,0 ²⁾
Nezaměstnanost (v %)	6,2	8,0	6,3	8,5	10,3	9,0	12,4% ³⁾
Směnný kurs (TRL/USD)	260 040	417 581	620 000	1 229 000	1 511 000	1 500 269	1 493 893 ⁴⁾
Populace (v tis.)	65 157	66 293	67 420	68 529	69 626	70 712	71 800 ⁵⁾

Pramen: národní statistiky, MZV ČR, Eurostat

lace, která přispěje k udržení ekonomické úrovně Evropy.

Je Turecko způsobilé stát se členem Evropské unie?

Prvního prosince 1964, kdy vstoupila v platnost tzv. Ankarská asociační dohoda, byla poprvé nastolena otázka způsobilosti Turecka ke členství v Evropském hospodářském prostoru (EHS). Dohoda měla spíše hospodářský charakter a jejím cílem bylo vytvoření fungující celní unie mezi EHS a Tureckem. Přesto, že se dohoda jmenovala asociační, bylo v ní členství Turecka v EHS zmíněno pouze okrajově, a to v článku 28. Dynamika bilaterálních vztahů vyvrcholila podáním přihlášky Turecka k plnému členství v Evropském společenství (ES) v roce 1987.

V případě, že Turecko chápeme jako asijskou zemi, je zde na místě položit si otázku, proč Turecko vůbec učinilo tento krok a o členství v evropském spolku žádalo. Vždyť v zakládající smlouvě ES v článku 237 se píše, že o plné členství v ES má právo požádat jakákoliv evropská země. Evropská komise v roce 1989 způsobilost Turecka žádat o členství v ES potvrdila a Evropská rada toto stanovisko o rok později schválila. Komise však zároveň konstatovala, že vzhledem k politické a ekonomické situaci Turecka s ním nelze postupová jednání zahájit okamžitě. ES tedy turecké žádosti nevyhovělo, pouze potvrdilo způsobilost pro případné budoucí členství.

Perspektivy členství Turecka v Evropské unii

Turecká republika od svého zrodu v roce 1923 prošla obrovskou proměnou, a přestože se nezměnily její hranice, definitivně se posunula směrem na západ a nepřetržitě vyvíjí snahu o co nejtěsnější vztahy s EU. Podle Recepta Tayyipa Erdogana, současného premiéra, může Turecko v pozici členského státu Evropské unie sloužit jako most mezi Evropou a Asií. Rozšiřování Evropy má být podle jeho názoru chápáno jako „integrace civilizací“, nikoli jako „geografická unifikace“. Ať už se Turecko stane, či nestane členem EU, bude i v budoucnu součástí evropské strategie a zůstane významným a vlivným partnerem Evropy v mnoha směrech. Kromě jiného by Turecko jako člen Evropské unie mohlo též dokázat, že koexistence rozdílných kultur, islámu, křesťanství a demokracie je možná. Mohlo by otevřít Evropské unii novou perspektivu, kterou její lehce zkostnatělé tělo potřebuje jako sůl.

○

zuzana@cmdagency.cz

¹⁾ Údaj za první čtvrtletí 2004.

²⁾ Údaj za srpen 2004.

³⁾ Údaj za první čtvrtletí 2004.

⁴⁾ Kurz k 17. 5. 2004.

⁵⁾ Prognóza na rok 2004, deník Dünnya 26. 8. 2003.

Ší'itský islám v íránské politice

Jak již samotný oficiální název Íránské islámské republiky může napovídat, je vztah náboženství, státu a politiky Íránu velmi úzký a významný. Nejen íránský politický systém, který vzešel z islámské revoluce na konci 70. let dvacátého století, ale i soudobá politická praxe je islámem a jeho ideovými východisky determinována.

CYRIL BUMBÁLEK

Na rozdíl od většinového sunnitského islámu, který teoreticky umožňoval, aby si muslimská obec ze svého středu vybrala téměř jakéhokoli muslima a zvolila si jej za svého chalífu, politického a náboženského vůdce obce, pokládá ší'a, tedy ší'itský směr islámu, za jediné oprávněné osoby k politickému a náboženskému nástupnictví Prorokovy potomky v linii Alího, označované za imámy. Ší'ité věří, že pouze oni mohou jako nejlépe kvalifikovaní vykládat Boží vůli, *Boží zákony*, obsažené v Koránu a *hadíthech*, a že jen oni mohou v případě, že tyto dva primární prameny islámského práva neposkytují odpověď na otázku, které se v obci vyskytnou, použít *idžtihádu*, tedy rozhodnout na základě vlastního úsudku a analogie k ustanovením, která regulují případy podobné. Složitá situace nastala poté – co jak dnes většinová ší'a dvanácti imámů (*ihná' ašaríja*) věří – dvanáctý imám zmizel, tedy dle věrouky odešel do skrytu, aby se vrátil na konci věků jako Očekávaný Mahdí (*Al-mahdí Al-muntazar*) a ujal se vlády v muslimské obci, *ummě*. Vzhledem k tomu, že není předem známo, kdy onen den nastane, bylo nutné vyřešit otázku vůdcovství obce, určit toho, kdo bude v době nepřítomnosti skrytého imáma vést obec tak, aby nesešla ze správné cesty vytyčené Prorokem a imámy, kdo bude nadále oprávněn vykládat a aplikovat *Boží zákony* a v případě potřeby i užít *idžtihádu*. Skupinou, která převzala tento úkol, se stali ší'itscí duchovní, nejlepší znalci islámského práva, *fuqahá*. Ti se postupem času stali velmi vlivnou a vnitřně velmi složitě hierarchizovanou skupinou. Duchovenstvo většinou respektovalo světskou vládu panovníků, ale osobovalo si právo bdít nad souladem světských aktů panovníka s islámem. Tento princip, tedy že ší'itskými duchovními *fuqahá* obsazena Rada, bude posuzovat soulad přijímaných zákonů s islámem, obsahovala i perská ústava z roku 1906.

Současný politický systém Íránské islámské republiky je založen na principech islámského státu formulovaných v porevoluční ústavě z roku 1979, které pramení jak z teoretického konceptu *Hokumat-e eslámí*,

Velajat-e faqíh Ajatolláha Chomejního, tak z porevoluční vnitropolitické reality. Chomejního představa ideálního politického uspořádání islámského státu navazuje na tradiční ší'itské pojetí státnosti, ale současně je doplňuje. Mezi jeho základní a v preambuli či dalších ustanoveních formulovaná východiska patří zejména to, že jediným suverénem nad lidmi a jediným zákonodárcem je Bůh, že tedy normy pocházející od Boha, jím zjevené prostřednictvím proroka Muhammada a obsažené v Koránu, *hadíthes* i jejich výkladech islámskými duchovními (*fuqahá*), jsou lidmi nezměnitelné, nezpochybnitelné a trvale platné. Lidé jsou povinni se Bohu a jeho zákonům plně podřídit. Všem ustanovením vymezujícím základní rysy politického systému íránské teokracie je garantována nezměnitelnost obdobně jako v ústavách západních demokracií základním demokratickým hodnotám a lidským právům. Ší'itský islám směru *ihná' ašaríji* je deklarován jako státní náboženství a nejdůležitějším cílem státu a potažmo celé společnosti je vybudování vzorové islámské komunity v souladu s islámskými normami, tedy Božím zákonem. Ústava, nehledě na to, že jde o prostředek islámské civilizaci cizí, pak má být nástrojem k dosažení tohoto cíle.

Již v preambuli je samozřejmě zmíněna nezastupitelná role duchovních a jejich poslání dbát nad souladem legislativních i exekutivních aktů s islámskými normami. Z jejich řad pochází pak i Vůdce islámské revoluce (*Rahbar*, od smrti Chomejního ajatolláh Alí Chameneí), který je dle ústavy hlavou islámského státu, určuje všeobecné politické směřování Islámské republiky a prostřednictvím svých rozsáhlých pravomocí dohlíží nad řádným fungováním exekutivy, legislativy i soudnictví. Je vrchním velitelem ozbrojených sil, jmenuje nejvyšší důstojníky, hlavu justice, vedení televize a rozhlasu. Je rovněž náboženským vůdcem země. Musí tedy být osobou, která je především kromě své morální bezúhonnosti znalá islámu a systému islámského práva, *šarí'y*.

Ústava zakládá i orgán parlamentního typu – Islámské poradní shromáždění (*Madžles-e šúrā-je eslámí*), který je volen občany

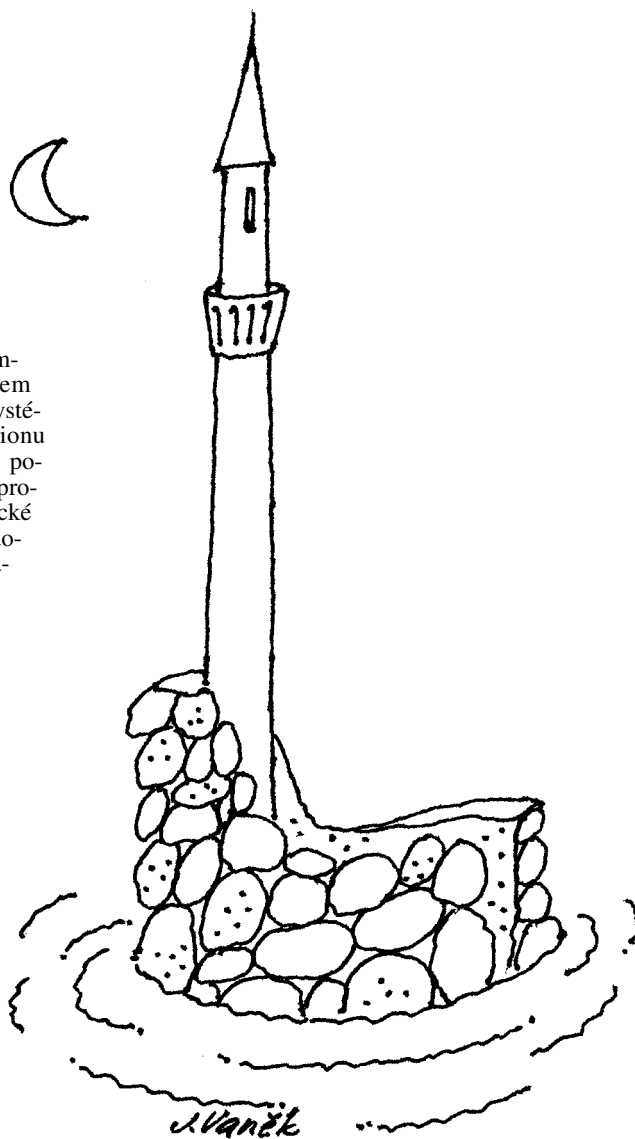
v přímých volbách na čtyřleté funkční období. Tento orgán má legislativní pravomoc, nikoli ovšem všeobecnou, jak je běžné v parlamentních orgánech demokratických států, nýbrž omezenou na sféru, jež není pokryta *Božími zákony*, tedy islámským právem, které je nadřazeno jakýmkoli legislativním aktům pocházejícím z lidské činnosti, věčné a lidmi nezměnitelné. Kandidáti o jeden z 270, resp. 290 mandátů v Madžlesu musí splňovat řadu kvalifikačních předpokladů. Jedná se zejména o oddanost islámu, koncepci islámského státu i vlasti, mravní bezúhonnost, dobrou pověst, vzdělání i dobrý zdravotní stav. Zda skutečně splňují tyto podmínky, je zjišťováno v průběhu prověrky, která se provádí velmi důkladně za součinnosti řady orgánů včetně policie. Konečné slovo má pak tzv. Rada dohlížitelů (*Šúrá-je negáhbán*), jež je oprávněna rozhodnout o vyloučení „nevhodných“ kandidátů. K tomu došlo i před parlamentními volbami v únoru 2004, kdy bylo z volebního klání vyloučeno přes dva tisíce kandidátů. Tato ústavní instituce má také funkci jakési druhé parlamentní komory, neboť je ústavou pověřena přezkoumávat a vetovat všechnu legislativu přijatou Madžlesem. Veto Rady není sice absolutní – existuje ještě možnost přijmout legislativní akt, který je v rozporu s islámským právem, prostřednictvím Rady pro určování zájmů režimu (*Madžma'-e tašchis-e maslahat-e nezám*) – ale i tak byla pravomoc Rady dohlížitelů přezkoumávat legislativní akty Madžlesu z hlediska jejich souladu s islámem a islámským právem často využívána k zablokování řady parlamentních iniciativ, zejména pak vzešlých z šestého (porevolučního) Madžlesu, v němž měly většinu subjekty zjednodušeně označované za reformisty. Rada dohlížitelů je složena z šesti světských a šesti islámských právníků. První jsou navrhováni Nejvyšším vůdcem jmenovaným šéfem justice a jejich nominaci potvrzuje Madžles, druzí jsou pak jmenováni přímo Nejvyšším vůdcem (*Rahbar-em*).

Hlavou exekutivy je prezident republiky (od roku 1997 do roku 2005 úřad zastával Mohammad Chátamí), který zároveň předsedá kabinetu ministrů a vystupuje jako zástupce Islámské republiky v zahraničí. Má mnohem omezenější pravomoci než Nejvyšší vůdce a vzhledem k tomu, že reprezentuje vůli lidu, je i on zodpovědný pouze za sféru, v níž je lidem umožněno rozhodovat samostatně, tedy oblast nepokrytou příkazy islámského práva. Jde například o ekonomiku země či částečně i zahraniční politiku. Vláda je odpovědná Madžlesu, který může odvolávat i její jednotlivé ministry. Obecně vykonávají prezident a vláda každodenní správu země, přičemž jsou spolu s Madžlesem jako orgány reprezentující vůli lidu a jeho dílčí suverenitu povinni respektovat ústavní rámec a superioritu vůbec nevolených nebo přímo a svobodně nevolených ústavních orgánů, jimiž jsou především Nejvyšší vůdce (*Rahbar*, Vůdce islámské revoluce), Rada dohlížitelů a Rada pro

určování zájmů režimu. Ty ztělesňují princip vlády duchovních, znalců islámského práva, tedy *faqhů* (pl. *fuqahá*). *Fuqahá*, jejichž privilegované postavení v porevolučním Íránu garantuje řada ustanovení Ústavy, tak mají primární odpovědnost za vedení země v době nepřítomnosti Skrytého imáma.

V politické praxi, jež je v Islámské republice věrnějším odrazem ústavou upraveného politického systému než v ostatních zemích regionu Blízkého východu, se dominantní postavení islámu a jeho duchovních projevuje nejen tím, že přední politické posty v zemi byly od revoluce až dosud obsazovány pouze osobami náležejícími mezi duchovenstvo – vždyť i na Západě oblíbený prezident Mohammad Chátamí či bývalý prezident, stále mimořádně vlivný politik a možný kandidát v příštích prezidentských volbách Rafsandžání jsou součástí této společensky privilegované skupiny – ale zejména pak i faktem, že nehledě na programové rozdíly, které mnohdy nejsou příliš významné, mohou na íránské politické scéně legálně působit, a tedy být voleni, pouze subjekty, které se ztotožňují s islámským státním zřízením. Jakýkoli projev opozice vůči samotnému systému je nepřijatelný a skupiny, jež by deklarovaly za svůj cíl nahrazení současného politického systému systémem sekulární demokracie, by byly prohlášeny za nezákonné a staly by se terčem represí.

Přestože se islámský režim snaží při každé příležitosti poukazovat na masovou podporu, jíž se mu od lidu dostává, a jeho představitelé hovoří o demokratickém charakteru islámského zřízení a vůli lidu více než o suverenitě Boží a povinnosti občanů podřídit se jeho vůli, jež je reprezentována právě duchovními, a především pak Nejvyšším vůdcem islámské revoluce, jde stále o systém autoritářský, založený na výsledcích revoluce, pomoci níž se dostali k moci stoupenci fundamentalistického islámského pojetí státnosti. Systém samotný přetrvává nyní, více než dvacet pět let po islámské revoluci, v téměř v nezměněné síle, a především vzhledem k tomu, že je stále zřejmě tím nejlepším nástrojem vládnoucího establishmentu k udržení moci a s ní spojeného ekonomického prospěchu, odolává všem více či méně upřímně míněným snahám o reformy. Nicméně si i oni uvědomují, že íránská společnost se od doby revoluce již změnila a většina nadšených a podpory, tehdy islámské revoluci i díky značné religiozitě populace projevované, je již mi-

nulostí. Proto bude pravděpodobně ambicí pragmatických konzervativců směřování k modelu ne nepodobnému komunistické Číně, kdy z vládnoucí, resp. v případě Íránu revoluční ideologie vzešlý režim sice neposkytuje občanům možnost svobodné účasti na politickém rozhodování (o čemž se ale otevřeně nehovoří) avšak, politická nesvoboda koexistuje se zvýšeným úsilím o dosažení ekonomického rozvoje a v Íránu i s určitými úlevami týkajícími se osobních svobod v oblasti velmi striktních islámských mravnostních norem.

Šíitský islám tedy zůstává součástí íránské politiky a jedna z jeho interpretací ideálního politického uspořádání společnosti je v nezměněné a legální cestou nezměnitelné podobě rámcem íránské politické životy, ale dnes více než v podobě revoluční ideologie, jejímž zahraničněpolitickým cílem byl export revoluce a vnitropolitickým ideální islámská společnost, přežívá jako nástroj, prostředek k zachování mocenského statu quo. ○

cyrilbumbalek@yahoo.com

Ukrajina z pohľadu geopolitiky

Po skončení studenej vojny zaujala („získala“) Ukrajina osobitnú a veľmi významnú geopolitickú pozíciu. Preto o jej ďalšie politické a geopolitické smerovanie je veľký záujem nielen doma ale (možno viac) i v zahraničí. Tu vidíme niektoré z príčin momentálnej sústredenosti zahraničných politických kruhov a médií na výsledok terajších prezidentských volieb. Zmyslom článku je naznačiť niektoré geopolitické súvislosti, resp. geopolitické pozadie dnešného „volebného boja“ v Ukrajine.

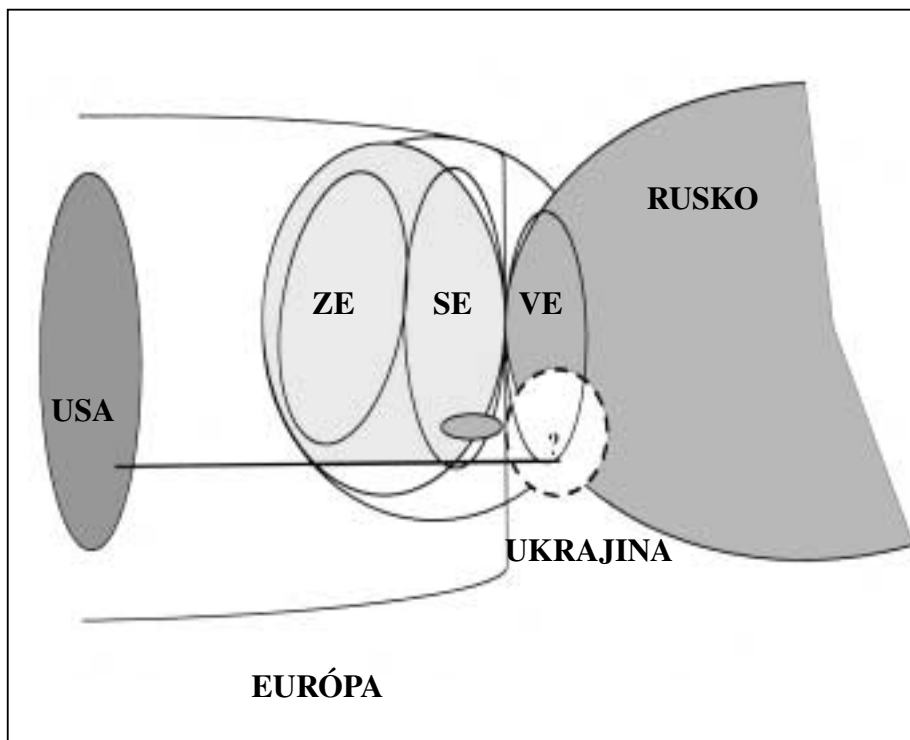
ŠTEFAN VOLNER

Ukrajina sa nachádza v geopoliticky veľmi citlivom priestore. Svojou polohou sa nachádza v dosť „horúcich“ siločiara ch mociensko-politického pôsobenia najväčších mimoeurópskych rivalov: USA a Ruskej federácie. Od skončenia studenej vojny zohráva osobitne dôležitú *vyvažovaciu funkciu* medzi hlavnými globálnymi geostrategickými hráčmi, osobitne medzi USA, západnou Európou a Ruskom. Jej priklonenie sa na Východ, smerom k Rusku (obrázok č. 1, b)), alebo na Západ, k Európskej únii, k NATO, resp. USA (obrázok č. 1, a)), môže – z geopolitického hľadiska – zásadným spôsobom oslabiť alebo posilniť predovšetkým atlantickú moc alebo ruskú moc. (obrázok č. 1a, 1b)

Ukrajina sa po skončení studenej vojny stala *geopolitickým ohniskom*, nakoľko sa nachádza v geopolitickom pásme, v priestore globálneho stretu hlavných aktérov svetovej politiky. Ukrajina je v súčasnosti nezávislým štátom. V hre je však jej budúca poloha, pozícia, začlenenie. Je nepochybné, že jej geopolitická orientácia, budúce smerovanie, nové geopolitické partnerstvo, politická a geopolitická integrácia budú buď napomáhať realizácii geopolitických záujmov USA a Európy v tomto priestore, alebo Ruskej federácie, resp. transformácii Ruska na eurázijskú mocnosť, impérium.

Existovanie ruského národa ako historickej spoločnosti, podľa Dugina, nie je mys-

Obrázok č. 1 Ukrajina ako vyvažovací geopolitický aktér
a) smerovanie na východ

liteľne bez vytvorenia impéria. Rusi zostanú národom len v rámci *nového eurázijského impéria*. V tejto súvislosti treba poznamenať, že geopolitická koncepcia budovania Svetovej ruskej ríše, nového eurázijského impéria, je vlastne snaha o budovanie novej bipolarity: atlantickej moci pod vedením USA a eurázijskej kontinentálnej moci pod vedením Ruska. Súčasťou Nového eurázijského impéria – podľa Dugina – by sa mali stať:

- Európske impérium na Západe (okolo Nemecka a strednej Európy),
- Tichoceánske impérium na Východe (okolo Japonska),
- Stredoázijské impérium na Juhu (okolo Iránu),
- Ruské impérium v centre (okolo Ruska). (1, s. 247). (obrázok č. 2).

Vybudovanie *Európskeho impéria* – podľa Duginových predstáv – by vlastne znamenalo:

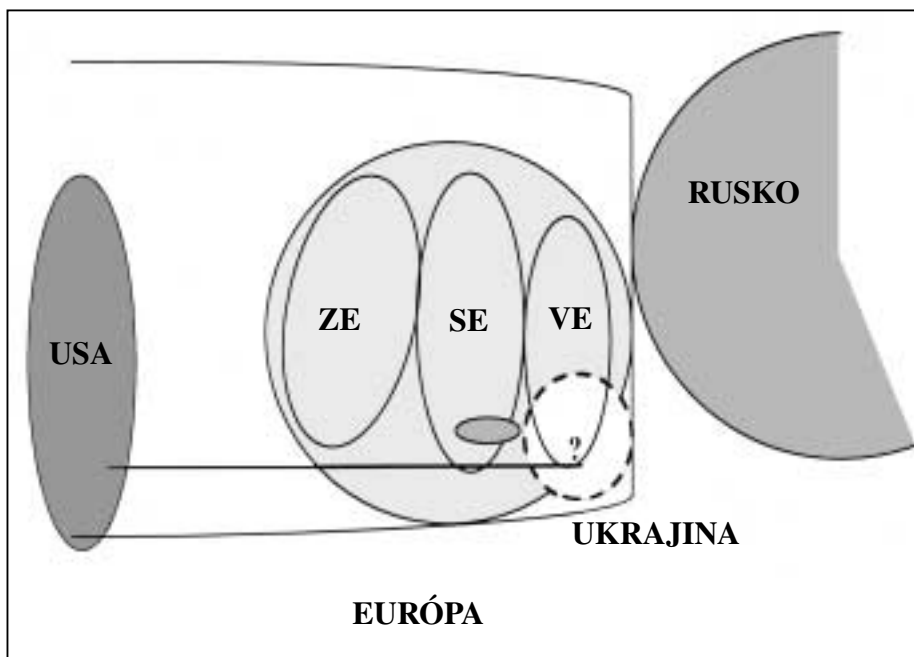
- geopoliticky integrovať Ukrajinu s Ruskou federáciou,
- zjednotiť stredoeurópsky a ruský geopolitický priestor,
- vytvoriť strategickú os Berlín – Moskva, (1, s. 226)
- odstrániť geopolitické predmostie USA v Eurázii,
- odstrániť „sanitárny kordón“ medzi Nemeckom a Ruskom,
- polarizovať svet nie na európskom kontinente, ale medzi morskou mocou (atlantizmom) a kontinentálnou eurázijskou mocou,
- zásadnú zmenu globálnej geopolitickej štruktúry a vzťahov medzi geopolitickými aktérmi, „opätovnú polarizáciu“ aktérov a priestorov.

Realizácia takéhoto geopolitického projektu by znamenala ostrý stret geopolitických mocností, nakoľko Európa pre Ameriku predstavuje, podľa Z. Brzezinského, predovšetkým základné *geopolitické predmostie* (obrázok č. 3) na eurázijskom kontinente. (1, s. 65) Americký geostrategický záujem o Európu je obrovský. Pokiaľ by úsilie rozšíriť NATO smerom na Východ stagnovalo alebo stroskotalo, potom by nebolo vôbec možné uplatňovať voči Eurázii komplexnú americkú politiku. Neúspech by zdiskreditoval vedúcu úlohu Spojených štátov, zničil by koncepciu rozširujúcej sa Európy a mohol by prebudiť naznačené momentálne „driemajúce“ ruské geopolitické aspirácie na ovládnutie strednej Európy a Eurázie. Práve v tomto snažení môže Ukrajina toto geopolitické predmostie buď „fixovať“ (obrázok č. 3, hranica a)), alebo posunúť smerom na východ (obrázok č. 3, hranica b)); umožniť alebo znemožniť v budúcnosti realizáciu podobných geopolitických neoeurázijských vízií.

V tomto kontexte by bolo potrebné zamyslieť sa i nad ďalšími dôležitými vývojevými momentmi, otázkami:

- Bude mať Ukrajina funkciu nárazníkového pásma medzi USA a Ruskom; medzi NATO a Ruskom, alebo medzi Európskou úniou a Ruskom?

Obrázok č. 1 **Ukrajina ako vyvažovací geopolitický aktér**
b) smerovanie na západ

- Kto bude mať väčší geopolitický záujem na „oddelení“ Ukrajiny od Ruska, USA, alebo Európska únia?

- V prípade osamostatnenia a „pridruženia“ Ukrajiny k Európe bude s ňou Európska únia rátať aj ako novým členom európskeho obranného systému, alebo európskeho obranného systému?

- V prípade „oddelenia“ Ukrajiny od Ruska rátajú USA a Európska únia s istými možnými „odvetnými krokmi“ Ruska? Nepove-

die to k zhoršeniu ich vzťahov a narušenia ich vzájomnej bezpečnosti? Za takejto situácie sú Spojené štáty a Európska únia pripravené naraz efektívne čeliť trom spomínaným geopolitickým tlakom? (pozri obrázok č. 6)

Významná geopolitická úloha a pozícia Ukrajiny spočíva práve v tom, že Rusko bez Ukrajiny by sa mohlo len veľmi ťažko stať eurázijským impériom. Rusko sa bez Ukrajiny síce ešte stále môže snažiť o imperiálny status, ale len ako ázijský impe-

riálny štát. Jeho „vstup“ do Európy bez Ukrajiny by bol takmer nemožný. Svoj geopolitický rast, status veľmoci, by si musel zaistiť južným, alebo východným smerom, čo by ho s najväčšou pravdepodobnosťou vtiahlo do vyčerpávajúcich konfliktov s prebúdajúcimi sa štátmi Strednej a východnej Ázie. (1, s. 52) (obrázok č. 4 a),b); obrázok č. 5, čiara C, D a E) Nezávislosť Ukrajiny by pripravilo Rusko taktiež o výsadné postavenie v oblasti Čierneho mora, kde je odeský prístav životne dôležitou bránou k obchodu s krajinami v okolí Stredozemného mora.

V opačnom prípade, ak by sa Rusku poradilo dosiahnuť kontrolu nad Ukrajinou s jej 52 miliónmi obyvateľov, nerastným bohatstvom a prístupom k Čiernemu moru, získa tak automaticky prostriedky na obnovenie svojho postavenia mocného imperiálneho štátu rozkladajúceho sa v Európe i v Ázii. Geopolitická moc a hodnota Ruska by bola evidentnejšia. V tomto kontexte sa taktiež vynára mnoho ďalších otázok:

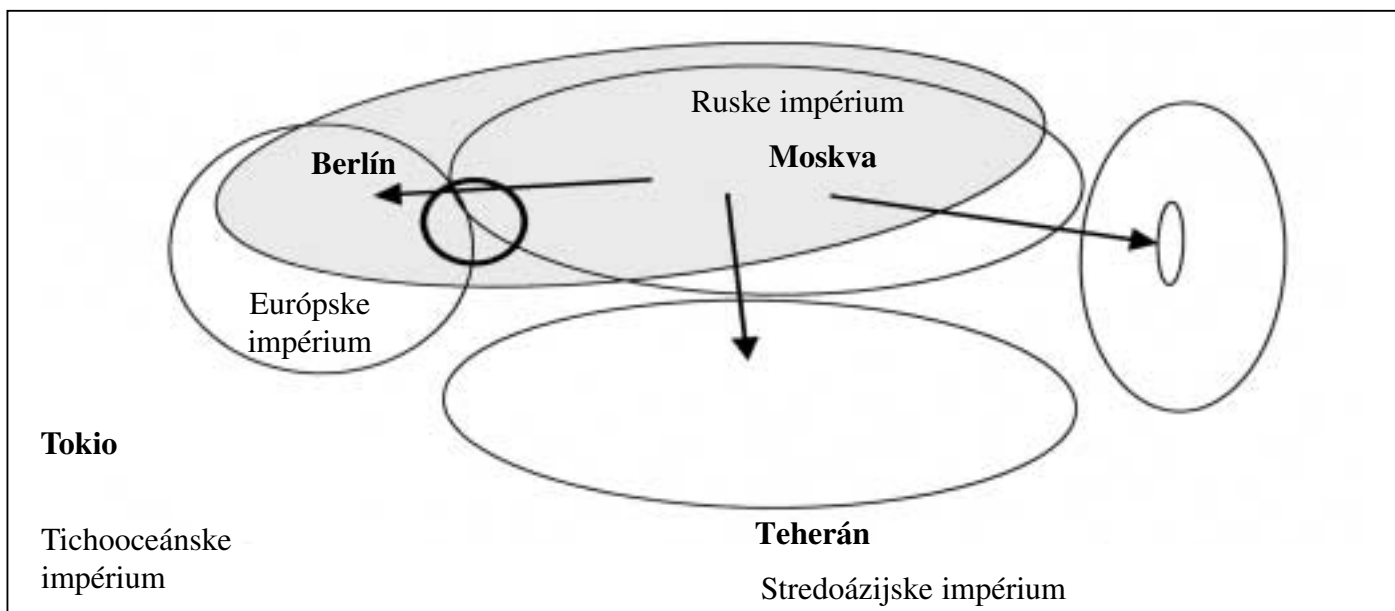
- Ako „využije“ Rusko takto „obnovený“ geopolitický potenciál vo vzťahu k Európskej únii, NATO a Spojeným štátom?

- Nebude mať obavy o spustenie možných „odvetných“ krokov z ich strany?

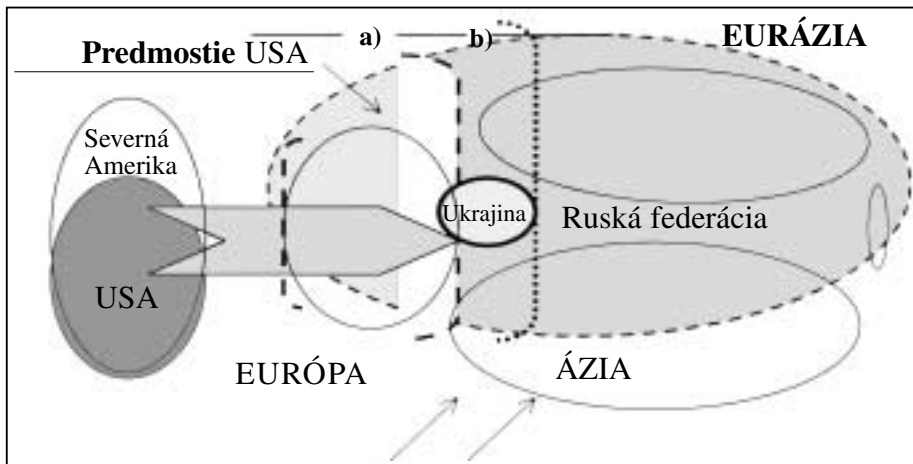
- Nezmení sa jeho geopolitická taktika a správanie voči najbližšiemu zahraničiu, okoliu? Ak áno, akým spôsobom?

Strata Ukrajiny by bola geopolitiky kľúčová nielen pre Rusko, ale i z oveľa širšieho hľadiska. Ukrajina zohráva úlohu akéhosi *geopolitického katalyzátora*. (12, s. 99) Preto ak by stratila Ukrajina nezávislosť, dôsledky tejto skutočnosti by sa takmer okamžite prejavili i v strednej Európe, teda aj v Českej republike, aj na Slovensku. Za daných podmienok by sa *geopolitickým ohniskom* na východnej hranici zjed-

Obrázok č. 2 **Nové eurázijské impérium.**
Základné osi eurázijského strategického bloku

Obrázok č. 3 Európa – geopolitické predmostie podľa Z. Brzezinského

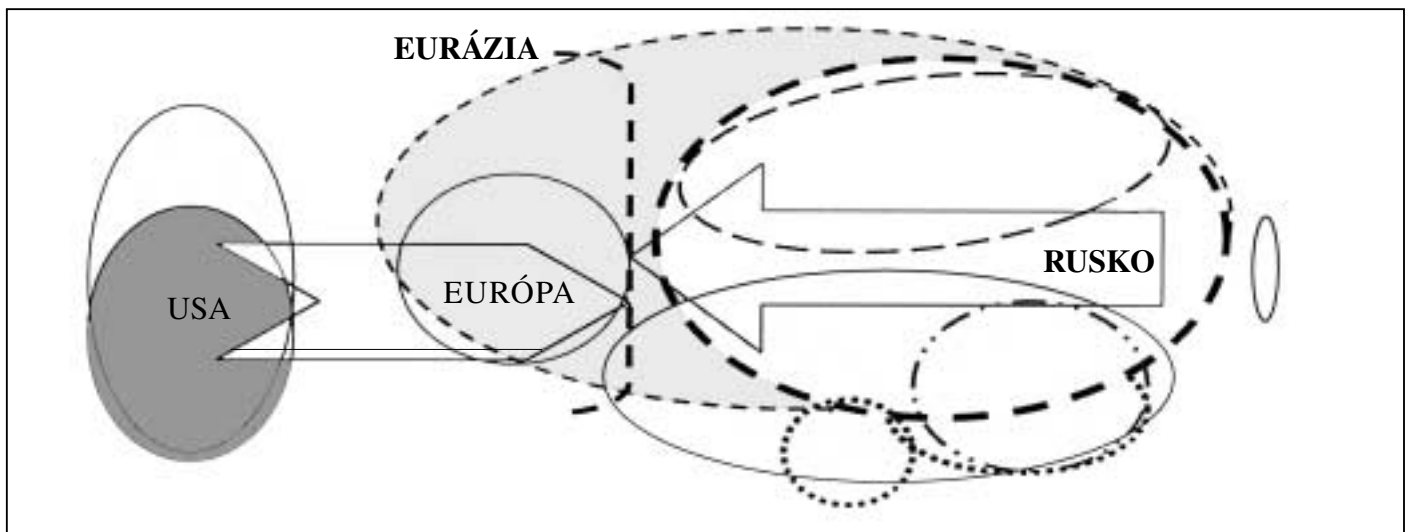

notenej Európy stal priestor *Polska*. (1, s. 52–53)

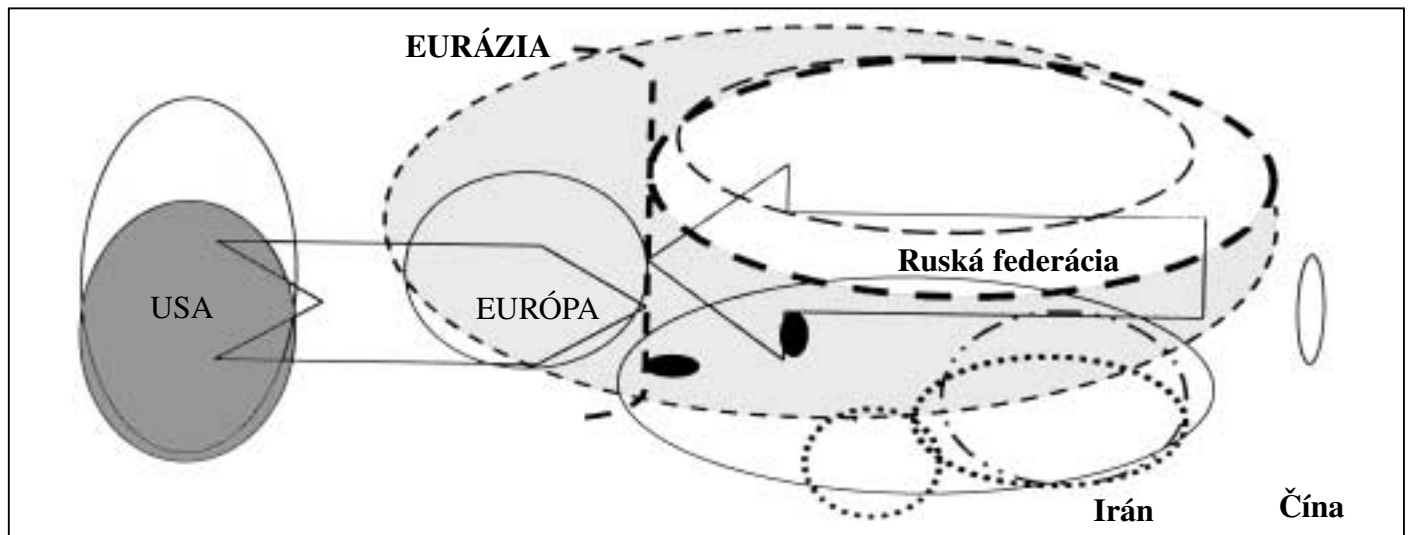
Dnes je však realita taká, že Ukrajina je nezávislá a táto skutočnosť otriasla tou najhlbšou podstatou ruskej sebaidentifikácie. (1, s. 94) Podľa Brzezinského, treba mať na pamäti dôležitú zásadu: Rusko nemôže byť v Európe bez Ukrajiny, zatiaľ čo Ukrajina bez Ruska v Európe byť môže. (1, s. 126)

Geopolitický význam a hodnota Ukrajiny spočíva aj v tom, že v tomto priestore sa prelínajú tri (z piatich) kľúčových *geopolitických bariér integrácie (alebo dezintegrácie) Eurázie* (obrázok č. 5); tri (z piatich) kritických *pásiem geopolitických stretov a možných konfliktov*; stret troch dlhodobých *geopolitických tlakov*: kresťanského, pravoslávneho a islamského. (obrázok č. 6)

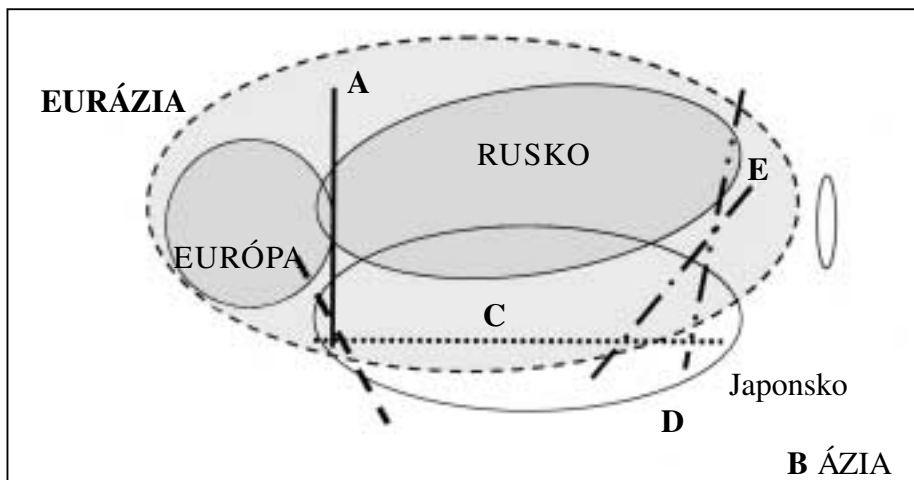
Obrázok č. 4 Možná integrácia Ruska v Ázii
a) málo pravdepodobná (skôr teoretická možnosť)

Obrázok č. 4 Možná integrácia Ruska v Ázii
b) pravdepodobná za podmienok, že by USA a EÚ „prehriali“ geopolitické aktivity v Ázii a vo vzťahu k Rusku.

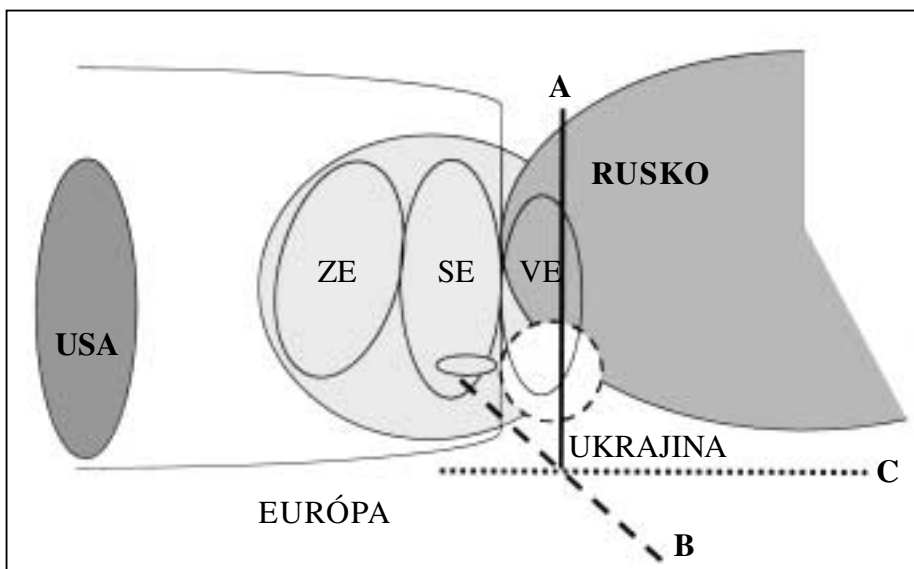

Obrázok č. 5 Hranice možných geopolitických konfliktov

D – juhovýchodná bariéra (Čína – Indonézie – Rusko)
E – východná bariéra – Ďaleký východ (Čína – Rusko – Japonsko – Kórea)

Obrázok č. 6

A – západná bariéra (Európa – Ukrajina – Rusko)
B – juhozápadná bariéra (Blízky východ – Turecko – Rusko – Stredná Ázia)
C – južná bariéra (India – Pakistan – Irak – Irán – Rusko – Ukrajina)

Udalosti posledných rokov naznačujú, že konflikty na týchto čiarach budú v rôznej intenzite pokračovať, že Ukrajina – nehľadiac na jej budúce geopolitické začlenenie – bude jedným z citlivých geopolitických zón Eurázie. Pričom jej citlivosť nemusí byť vyvolávaná len geopolitickými záujmami Ruska a USA v Európe, ale i geopolitickými aktivitami arabských štátov, krajín Strednej Ázie, kaukazského geopolitického regiónu, aktivizáciou Kurdov a moslimov. Ukrajina i Rusko sa môže dostať do tohto tlaku, čo môže vyvolať nové geopolitické konflikty

a pohyby v tomto geopolitickom ohnisku Eurázie.

Použitá literatúra:

Brzezinski, Z.: Velká šachovnice. K čemu Ameriku zavazuje její globální převaha. Mladá Fronta, Praha, 1999.

Dugin, A. G.: Osnovy geopolitiky. Geopolitico-českoe buduščee Rossii. Arktogeja, Moskva, 1997.

Eichler, J.: Francouzské pojetí geopolitiky. Mezinárodní vztahy, ÚMV, Praha, č. 1, 2001.

Volner, Š.: Geopolitika pre 21. storočie? Stret morskej a pozemnej sily ako varovanie pre 21. storočie. Efekt Copy, Hlohovec, 2004.

Michael Gehler: Der lange Weg nach Europa: Österreich vom Ende der Monarchie bis zur EU – 1. Aufl. – Innsbruck: Studien Verlag, 2002 – 601 s. – ISBN 3-7065-1537-7.

Michael Gehler – historik a germanista – je od roku 1999 mimořádným profesorem pro novější a soudobé dějiny na Institutu pro soudobé dějiny (Institut für Zeitgeschichte der Leopold-Franzens-Universität) v Innsbrucku a stálým spolupracovníkem v ZEI (Zentrum für Europäische Integrationsforschung der Rheinischen Friedrich-Wilhelms-Universität Bonn). V této své rozsáhlé práci chce co nejuceleněji analyzovat vztah Rakouska k Evropě v širším slova smyslu a k evropskému integračnímu procesu v užším smyslu. Ve dvanácti kapitolách systematicky analyzuje danou tematiku a soustřeďuje se i na jednotlivé problémy. Jedná se o jedno z prvních vědeckých zpracování tohoto problému za období od konce monarchie roku 1918 až prakticky do současnosti.

Zaměřuje se hlavně na aktivity v souvislosti s projektem Paneuropa za „první republiky“ a na aktivity spojené s přistoupením země k Evropské unii roku 1995. Rozsáhlá kapitola je věnována aktuálnímu vývoji evropské integrace a Společné zahraniční a bezpečnostní politice včetně hlediska rakouské zahraniční politiky. Při charakteristice období po roce 1918 autor analyzuje výchozí situaci, rozmanité zahraničněpolitické cíle, pojmy *Mittleuropa* a *Paneuropa* i jejich vývoj – včetně jeho přerušení v souvislosti s novými historickými skutečnostmi – s nástupem nacismu v Německu.

Hodně pozornosti věnuje autor „evropským“ plánům a myšlenkám představitelů rakouského exilu v letech 1934/38 – 1945. „Mezi místy působení rakouské emigrace po roce 1938 byla nejprve ČSR, Francie, Švýcarsko, pak Velká Británie a USA. Když chtěli v exilu vyvíjet politické aktivity, museli čelit značným problémům. Jejich osudy určovala vnitřní roztržičnost i nedostatek ochoty uznat a šířit jejich myšlenky ze strany zemí, kam se uchýlili.“¹⁾ Autor zvláště charakterizuje *legitimistický exil*, úsilí o *Dunajskou federaci* na demokratickém základě i neoficiální snahy o obnovení monarchie s dynastií Habsburků. Působení exilu zasazuje do mezinárodněpolitického vývoje do konce války a po ní.

Zamýšlí se též nad záměry a cíli dohody o Jižním Tyrolsku z roku 1946. „Roku 1945–46 v Evropě nebyly ani nadnárodní instituce, ani multilaterálně závazná ochrana menšin. Bilaterální pokus vyřešit otázku Jižního Tyrolska představoval naprostou výjimku. Dohoda mezi Alcide de Gasperim a Karlem Gruberem se stala jedinou konkrétní iniciativou pro smluvní řešení evropské otázky menšin v období bezprostředně po válce.“²⁾

Z poválečného období se autor zaměřil na cíle rakouské zahraniční politiky, na vztah Rakouska k evropské integraci obecně, na úlohu Marshallova plánu a členství v Organizaci pro evropskou hospodářskou

Rakousko a Evropská unie

spolupráci (OECC), na politiku neutrality a postavení Rakouska v OSN. Značný význam přisoudil projektu „Velké zóny svobodného obchodu“ 1956–58 a založení mezinárodní organizace Evropského sdružení volného obchodu (ESVO). Osvětluje přitom, proč nedošlo k rychlému připojení Rakouska k EHS, proč byla neúspěšná jednání v 60. letech. „Asociační dilema, jež se již v roce 1961/62 často objevovalo, ukazovalo, jak malé byly ve skutečnosti integrační šance neutrálních států mezi lety 1961–63, dokud ještě nebyla vyjednána britská žádost o přistoupení k EHS. Na jaře 1962 bylo zřejmé, že společný postup členů ESVO bude sotva uskutečnitelný. Britská diplomacie signalizovala, že odlišná výchozí situace neutrálních států Londýnu prakticky znemožňuje čekat s přistoupením, dokud všechny státy ESVO nebudou mít upraveny své vztahy k EHS.“³⁾

V období od 70. do 90. let autor soustředil pozornost na dohodu o volném obchodu z roku 1972, na „dopis do Bruselu“ roku 1989 a přechodné řešení z roku 1994. „Rakousko se mělo... svým členstvím v Evropském hospodářském prostoru ... stát globálním přínosem pro ES/EU... Od 1. ledna do léta 1994 vstoupilo v Rakousku v platnost kolem 200 právních předpisů EU.“⁴⁾ Podrobně jsou dále charakterizována příslušná jednání, plebiscit a na tom všem založené přistoupení k Evropské unii. Zvláštní pozornost při analýze přistoupení Rakouska k EU věnoval autor přeshraniční spolupráci – konkrétně v oblasti pohraničního pásma mezi Rakouskem a Itálií, v evropském regionu Tyrolsko – Jižní Tyroly – Trentino. Sleduje historicky podmíněné posuny hranic, zvláště po válce i vytváření koncepcí pro překonání vzájemného rozkolu. Důležitou roli přisuzuje i ekonomickým faktorům, zvažování tyrolské zóny svobodného obchodu. Z hlediska mezinárodní bezpečnosti a evropské bezpečnostní politiky charakterizuje období konce 50. let – kdy rostlo napětí mezi Itálií a Rakouskem a došlo i k bombovým útokům. Hodnotí pak *europeizaci* regionální politiky v souvislosti s Maastrichem a konec sporů mezi Rakouskem a Itálií. „Na pozadí stále intenzivnější evropské integrace... ve druhé polovině 80. let a vzniku nově spojených prostor stojí za povšimnutí z Innsbrucku iniciovaný projekt Euroregion/Europaregion Tyrol.“⁵⁾

V historických souvislostech je čtenáři přibližován průběh rakouské integrační politiky po roce 1945 i s ním spjaté úvahy a odborné diskuse. Autor analyzuje názory na *malou* či *velkou Evropu*, pojmy *staré*

a *nové integrace*, osvětluje fikci *politiky národní suverenity*. „Abstraktní suverenity je... právě tak jako Boží požehnutí pouhý mýtus – stále více odtržený od rostoucí vzájemné závislosti v moderní průmyslové společnosti.“⁶⁾ Značnou pozornost přitom autor věnuje specifickým rysům rakouské zahraniční politiky. Charakterizuje pak následně vývoj rakouské integrační politiky v letech 1995–2002, zvláštní rysy rakouského přistupování k Evropské unii, konkrétní motivy a cíle ve vztahu k mezinárodněpolitické situaci, vlivy politiky izolacionismu, vnitropolitického vývoje i určité zátěže minulosti, postoje k otázkám evropské bezpečnosti, k perspektivám evropské integrace a rozšiřování Evropské unie na východ – postoje vázané ke konkrétním politickým stranám a směrům.

Nepovšimnuta přitom nezůstala ani role Jörga Haidera v rakouské vnitřní i zahraniční politice. Souběžně je sledována i politika Evropské unie vůči Rakousku, otázka *sankcí* a s nimi spjatých opatření.

Pokud jde o vztahy Rakouska a České republiky, je pro nás zajímavé srovnání *politiky*

strategického partnerství oproti např. *politice veta vůči Temelínu*, a to vše v souvislostech s otázkami rozšiřování Evropské unie na východ. Při charakteristice diskuse vyvolané Jörgem Haiderem autor píše, že: „V diskusí nešlo o věcné zhodnocení pro a proti mírovému využití jaderné energie, ale o laciné získávání voličských hlasů, vzbuzování a mobilizaci názorů a pocitů z minulosti, šíření obav a stranické zvýhodňování před Zelenými...“⁷⁾

Celkově se jedná o publikaci, jež může výborně sloužit pro obsáhlé seznámení s danou problematikou jak ze strany studentů, tak i odborných a vědeckých pracovníků. Kromě bohaté faktografie přináší i odpovědi na aktuální otázky spjaté s evropskou integrací a objektivní pohledy na její problémy. Hodnotu publikace zvyšuje ještě druhý svazek – obsahující samostatně svázané dokumenty pod názvem: „Der Lange Weg nach Europa. Österreich von Paneuropa bis zum EU-Beitritt“, zahrnující opět vymezené období – zde od roku 1922 až zhruba do současnosti.

Ivona Řezanková

¹⁾ Viz: Michael Gehler: Der lange Weg nach Europa. Österreich vom Ende der Monarchie bis zur EU. Innsbruck: Studien Verlag, 2002 – s. 77.

²⁾ Tamtéž, s. 101.

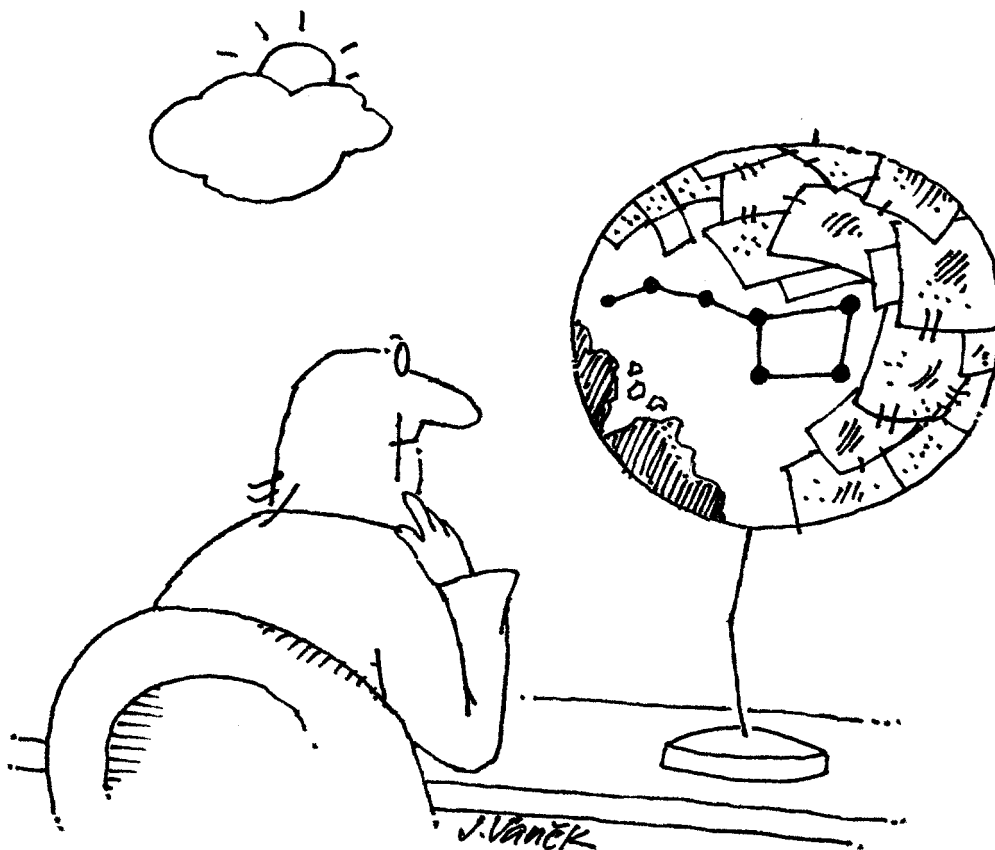
³⁾ Tamtéž, s. 220.

⁴⁾ Tamtéž, s. 305.

⁵⁾ Tamtéž, s. 367.

⁶⁾ Tamtéž, s. 385 (cit. z: Andreas Unterberger: Österreichs Aussenpolitik – In: Österreichisches Jahrbuch für Politik, Wien-München, 1990, s. 725)

⁷⁾ Tamtéž, s. 482

Slovník mezinárodních vztahů

Adolf Novotný: *Slovník mezinárodních vztahů*. Magnet Press. Bratislava 2004, 336 stran. ISBN 80-89169-01-5.

V roce 2004 vydalo slovenské nakladatelství Magnet Press Slovakia publikaci nazvanou *Slovník mezinárodních vztahů*. Autorem je prof. PhDr. Adolf Novotný, CSc., který se již v polovině 70. let minulého století stal průkopníkem výzkumu a výuky mezinárodních vztahů v tehdejší Československu. Dnes je bezesporu největším a nejpopulárnějším slovenským odborníkem na tuto problematiku.

Již z prvního prolistování je zřejmé, že autor vycházel nejen ze svých rozsáhlých odborných znalostí, ale že především zúročil své bohaté, dlouholeté pedagogické zkušenosti. Výsledkem je ucelený výkladový slovník, který se zaměřuje především na oblast politicko-vojenských vztahů. Autor vybral taková hesla, která nejvíce zajímají širokou čtenářskou a posluchačskou veřejnost a kterým se nejvíce věnují odborníci ve svých výzkumech a projektech.

S určitou mírou zjednodušení je možné říci, že autor se zaměřil na několik námětových okruhů: důležité události (např. karibská krize, konžská krize či libanonská krize), války (korejská, vietnamská, ale také intifáda), mezinárodní organizace (OSN, OBSE, NATO, EU, MMF, Liga arabských států, Organizace africké jednoty a celá řada dalších), dominantní jevy či tendence mezinárodního charakteru (fundamentalismus, terorismus, humanitární intervence, šíření zbraní hromadného ničení), důležité principy mezinárodních vztahů (kolektivní bezpečnost či kolektivní obrana,¹) prevence konfliktů a další,² významné dokumenty mezinárodního charakteru (Pakt stability, mezinárodní dohody proti organizovanému zločinu nebo proti terorismu a další) nebo poznatky z oboru vojenství (supervelmoc,³) revoluce ve vojenství, zbraně s přesným naváděním a mnoho dalších.

Shodou okolností je již první heslo celého slovníku velice aktuální – autor se v něm zabývá Afghánistánem. Připomíná anglo-ruské soupeření v 19. století, a zejména pak tři války, které v této hornaté zemi vedla Velká Británie. Dále pojednává o sovětsko-afghánské válce z let 1979–1988 a o vývoji, který následoval po jejím skončení. Velmi výstižně hodnotí etnickou determinantu afghánské politiky, a zejména pak vliv Tálibánu a jeho význam. Podává výstižnou charakteristiku operace Trvalá svoboda v roce 2001 a následujícího velkého mezinárodního úsilí o stabilizaci situace v této zemi. Nevyhýbá se ani problematice napětí mezi centrální vládou a místními veliteli. Patrně vzorčená nadprůměrná taktost autorovi zabránila, aby do slovníku zařadil i světově používaný výraz

„warlords“ a aby připomněl jejich krutovládě metody a také obchodování s opiem jako jeden z hlavních zdrojů jejich zisků. Možná by bylo dobré připomenout i to, že opium je rovněž jednou z příčin pokračujícího utrpení Afghánistánů za situace vyznačující se nedostatečnou mezinárodní pomocí.

Velkou pozornost věnuje autor problematice bezpečnosti (b.), kterou výstižně označuje za „klíčový pojem mezinárodní politiky“. Správně připomíná, že b. se neomezuje jen na vojenskou sílu, ale zahrnuje i další parametry, včetně tzv. měkké síly. V další části pak pojem b. charakterizuje na základě neorealistickeho pojetí. Nedostatek místa pravděpodobně autorovi nedal možnost, aby alespoň stručně připomenul také neoliberalní institucionalismus a konstruktivismus, a zejména pak koncepci kooperativní bezpečnosti.

Dalším důležitým heslem slovníku je bezpečnostní dilema (b.d.) – autor jeho podstatu vystihuje slovy, že „bezpečnost státu je podmíněna chováním jiných států, resp. že jeho činnost vždy ovlivňuje jiné státy“. Připomíná nutnost brát do úvahy účinek, který bude mít chování jednoho státu na jednání států jiných a jako negativní dopad b.d. uvádí „vytváření spirály zbrojení a upevňování nejistoty a mocenské rovnováhy na stále vyšších úrovních vojenské síly“.

Stranou zájmu nezůstal ani pojem bezpečnostní politika státu (b.p.s.) – autor jej vysvětluje jako souhrn vnitřní a vnější bezpečnosti státu. Vymezuje objektivní stránku (reálně existující hrozby) a subjektivní stránku (to, jak stát tyto hrozby vnímá, jaký význam jim přisuzuje a jakým způsobem na ně reaguje). Objektivní stránka však je o něco širší – není dána jenom vnějšími hrozbami, ale celkovou charakteristikou mezinárodních bezpečnostních vztahů – ostatně ani sám vstup tzv. postkomunistických zemí do NATO, jemuž sám autor přikládá velký význam, by se nedal vysvětlit jenom objektivními hrozbami. Velmi podrobně se autor zabývá dvěma hlavními rovinami b.p.s. – zahraniční politikou a vnitřní bezpečností.

Velmi zajímavou částí slovníku je heslo věnované bezpečnostním hrozbám a rizikům. Autor nepodléhá neujasněnému přístupu, který oba tyto pojmy používá zcela svévolně. Naopak, čtenář se dočte jasně vymezení, že hrozba existuje objektivně a nezávisle na jednání a vůli objektu, který je ohrožen. A riziko je hodnoceno jako jev, který se vztahuje na rozhodování a jednání toho, kdo je ohrožen. Nelze než ocenit autorův závěr, že riziko se „nevztahuje na to, co nelze ovlivnit, ale pouze na to, o čem je možné rozhodnout“.

Součástí bezpečnostního bloku Novotného slovníku je také hodnocení evropské bezpečnosti a obranné identity (EBOI) a evropské bezpečnosti a obranné politiky (EBOP). Autor přehledně vysvětluje jejich dosavadní his-

torický vývoj, ambice a také přetrvávající problémy. Dále se zastavuje u evropské bezpečnostní architektury. Popisuje její hlavní prvky a hodnotí ji jako systémovou změnu mezinárodních vztahů, která se vyznačuje komplexním přístupem, celoevropským charakterem a principem stejné bezpečnosti. Cenné poznatky se nacházejí také v hesle Ozbrojený konflikt – jde zejména o charakteristiku konfliktů a jejich klasifikaci.

Z pohledu důležitých mezinárodních tendencí a jevů si zvláštní pozornost zasluhuje důkladně zpracované heslo Humanitární intervence. Autor v něm připomíná, že jsou nezbytné v případech, kdy dochází k masivnímu porušování lidských práv. Zároveň s tím vyjadřuje lítost, že dosud neexistují jednoznačně stanovená pravidla, závazky a normy, a tak se nadále střetávají dvě zásady: zásada respektování suverenity států a zásada ochrany lidských práv. Čtenáři určitě ocení přehled rezolucí, které v tomto směru v posledních patnácti letech schválila Rada bezpečnosti OSN.

Velmi přehledné a srozumitelné je i vysvětlení globalizace. Autor připomíná, že zatím neexistuje všeobecně uznávaná a vyčerpávající definice tohoto jevu, a tak uvádí především jeho hlavní rysy: stát stále více ztrácí monopol na mezinárodní vztahy, narůstá počet problémů, které mají globální rozměr a povahu, mezinárodní systém už nelze charakterizovat pouze jako mezistátní vztahy, roste význam nepřímé strategie a narůstá význam i závažnost asymetrických hrozeb.

Při rozboru vlivu islámu na mezinárodní vztahy autor nejprve poukazuje na pozitivní posun iránského prezidenta Chátámita – uznal právo jiných civilizací na vlastní existenci a namísto džihádu se zaměřuje na dialog. Potom výstižně charakterizuje islámský fundamentalismus a jeho dělení na dva hlavní proudy: racionální duchovní a aktivní politický. Zabývá se i geopolitickým postupem tohoto znepokojivého jevu. Mimořádnou pozornost přitom věnuje islámskému terorismu. Vymezuje rozsáhlou oblast, ve které se projevuje, a také jeho historické příčiny – zejména pak sovětsko-afghánskou válku a setrvávání amerických vojsk na území Saúdské Arábie. Připomíná také jeho zaměření proti těm islámským režimům, které v nedostatečné míře hájí islámské ideály a zájmy (Egypt, Alžírsko a Saúdská Arábie). Součástí slovníku je i hodnocení hlavních organizací islámského terorismu a představení sfér jejich působnosti.

Zvlášť zdařilou část slovníku představuje hodnocení konfliktů, které ve světě proběhly nebo stále ještě probíhají v době po skončení studené války. Především to platí o hesle Juhoslovanská krize – autor na rozsahu plných pěti stran připomíná hlavní vývojové mezníky, jednotlivé konflikty, rezoluce Rady bezpečnosti OSN, postoje a chování hlavních aktérů mezinárodních vztahů. Stručně a přitom výstižně připomíná hlavní události, jimiž byly válka ve Slovinsku, dále pak válka v Chorvatsku, válka v Bosně a Hercegovině a válka v Kosovu. Je třeba ocenit, že právě u posledních vzpomínaných válek autor uvádí, že separatistické tendence v Kosovu začaly již na samém počátku 90. let. Možná mohl i připome-

nout generaci tzv. enveristů, kteří do Kosova přicházeli z Tirany už ve druhé polovině 80. let, a stejně tak teroristické útoky proti federativním úřadům. Ale to už je, samozřejmě, věc každého autora, zda se dotkne i takto kontroverzních témat.

Pokud jde o samotný zásah NATO v roce 1999, bylo by dobré připomenout, že ten se dělil na dvě části. Operace Spojenecká síla se zaměřila především na údery na armádu JSR, zatímco operace Spojenecký přístav se soustředila na přesun statisíců ohrožených lidí do bezpečí a na jejich návrat po skončení bojů. Jestli druhou jmenovanou operaci můžeme bez obav zapsat zlatým písmem do dějin NATO, pak ta první vyvolala spoustu výhrad a polemik, především kvůli zničení mnoha cílů nezbytných pro poválečnou obnovu, jak to ukládají ženevské konvence z roku 1947.

Rozsáhlou a velice přínosnou část slovníku představují hesla věnovaná mezinárodním organizacím. Ať už jde o OSN, NATO, OBSE, EU či další, uplatňuje autor stejný přístup – stručně a přitom výstižně čtenáře seznamuje s jejich strukturou, hlavními cíli a posláním. Zvlášť podrobně se pak zastavuje u jejich charakteristiky na počátku 21. století. Například v případě OSN upozorňuje především na dokument My – lidé. OSN na počátku 21. století. Vystihuje přitom hlavní problémy lidstva v dnešním světě (zejména narůstající bída a zvětšující se rozdíly mezi jednotlivými regiony světa) a možnosti jejich řešení.

Zvlášť dobře je zpracováno heslo Rada bezpečnosti OSN. Autor v něm přehledně a srozumitelně vysvětluje základní funkce a pravomoci tohoto orgánu, jeho jednání i rezolucí. Nevyhýbá se ani probíhajícímu diskursu, které se zaměřují zejména na zvýšení reprezentativnosti, posílení autority a zlepšení formální rovnosti v rámci RB OSN. Kladem slovníku je také to, že autor se rozsáhle zabývá bezpečnostními kompetencemi OBSE, která je jinak ve světě dost podceňována. Přináší přitom přesné vysvětlení podstaty operací na udržení míru a předcházení konfliktů či řešení krizí. Rozsáhle se zabývá helsinským procesem a jeho velkým významem, jedno samostatné heslo autor věnoval i budapešťskému summitu OBSE v roce 1994, v dalším hesle pak pojednává o Brahimího zprávě z roku 2000 a podrobně se zabývá rovněž Chartou pro evropskou bezpečnost schválenou na istanbulsém summitu v r. 1999. Navíc přináší úplný přehled jednotlivých misí OBSE – u každé uvádí, jaký byl její cíl, nasazené prostředky a dosažené výsledky. V hesle věnovaném mezinárodnímu krizovému managementu autor velmi výstižně uvádí, že „absolutní podmínkou úspěchu řešení krizových situací je společná politická vůle a mezinárodní spolupráce“.

Bylo by možné se podrobně zastavit téměř u každého hesla tohoto zdařilého slovníku. Rozsah recenze to však neumožňuje. Na závěr tedy stručně celkové zhodnocení: Novotného slovník přináší velmi ucelený a pře-

vším vyvážený obraz o světě na počátku 21. století. Z hlediska odborného je napsán tak, že mu lze stěží vytknout něco zásadního, lze snad jenom vyjádřit některá doporučení⁴⁾ pro další inovaci, na kterou se už dnes můžeme jen těšit. Po pedagogické stránce je Novotného slovník zpracován velice srozumitelně, a tak bude vítaným pomocníkem především pro studenty, kteří se potřebují orientovat ve složité spleti dnešního světa. Je napsán na úrovni, jež po všech stránkách snese srovnání s podobnými slovníky, které byly v posledních letech vydány v západní Evropě.

Jan Eichler

eichler@iir.cz

¹⁾ Autor velmi výstižně a srozumitelně vysvětluje základní rozdíly mezi těmito dvěma pojmy na stranách 116–117.

²⁾ Autor velmi správně uvádí, že jde o „preventivní rozmístění sil na udržení míru s cílem získat vliv na stabilizaci konfliktní situace ještě před výbuchem všeobecného násilí“ a srozumitelně vysvětluje tři základní posláním prevence konfliktu.

³⁾ Autor přesně a výstižně uvádí, že v době studené války šlo o dvě země – USA a SSSR, které byly schopny vést válku na strategické úrovni, měly schopnost zasadit nejen první, ale také odvetný ničující jaderný úder a navíc disponovaly takovou konvenční silou, která výrazně převyšovala sílu ostatních mocností.

⁴⁾ Vzhledem k četosti humanitárních intervencí a případným akcím „regime change policy“ by například bylo dobré, kdyby autor zařadil i heslo „ženevské konvence z r. 1947“, především pak tu jejich část, která zakazuje ničení civilních cílů nezbytných pro poválečnou obnovu země.

AUTOŘI TOHOTO ČÍSLA

PhDr. Mgr. Veronika Bílková, E.MA, nar. 1975; je absolventkou Právnické a Filozofické fakulty Univerzity Karlovy (na FF UK obory politologie a francouzština) a programu European Master in Human Rights and Democratization. Od roku 2001 působí jako interní doktorandka na katedře mezinárodního práva Právnické fakulty UK a současně zastává místo vědecké pracovnice Ústavu mezinárodních vztahů. Zabývá se mezinárodním právem (hlavně mezinárodním humanitárním právem, právem lidských práv a bojem proti terorismu), bezpečnostními otázkami a problematikou mezinárodních organizací (především OSN). (str. 13)

Cyril Bumbálek, nar. 1980; studuje Právnickou fakultu UK a obor Dějiny a kultura islámských zemí na Filozofické fakultě UK. Svým odborným zájmem se zaměřuje na soudobý Blízký východ, především pak politický a hospodářský vývoj v Íránu. (str. 31)

JUDr. Marek Čejka, nar. 1975; působí v současnosti na Ústavním soudu ČR a Masarykově univerzitě v Brně. Specializuje se na Blízký východ, zvláště pak na izraelsko-palestinský konflikt, izraelskou politiku a vztah náboženství a politiky. (str. 11)

Filip Černoch, nar. 1981; studuje Fakultu sociálních studií Masarykovy university v Brně, magisterský obor „Mezinárodní vztahy a evropská studia“. (str. 23)

Doc. PhDr. Jan Eichler, CSc., nar. 1952; po absolvování Vojenské akademie (1970–75) pracoval na MNO, v letech 1979–82 působil

na čs. velvyslanectví v Paříži, zabývá se problematikou Francie, vědecký pracovník Ústavu mezinárodních vztahů. (str. 38)

Ing. Rudolf Fürst, nar. 1958, sinolog, absolvent Filozofické fakulty UK, vědecký pracovník ÚMV. (str. 8)

PhDr. Zdeněk Kříž, Ph.D., nar. 1972, absolvent FF MU Brno, obor politologie – historie, 1996–2003 odborný asistent katedry sociálních věd Vojenské akademie v Brně, 2003–2004 vedoucí katedry sociálních věd Vojenské akademie v Brně, od roku 2004 odborný asistent katedry mezinárodních vztahů a evropských studií na FSS MU Brno. Zabývá se problematikou mezinárodních bezpečnostních organizací, německé bezpečnostní politiky a postavením armády v demokracii. (str. 25)

PhDr. Miroslav Nožina, nar. 1962; absolvent Masarykovy univerzity v Brně (1985), obor etnologie. V letech 1987–1990 byl vědeckým aspirantem v Orientálním ústavu ČSAV. Od roku 1992 v ÚMV. Zabývá se problematikou zneužívání drog a problematikou organizovaného zločinu. (str. 21)

Dr. rer. pol. Andreas Rechkemmer, nar. 1966; působil v Organizaci spojených národů. Od roku 2002 je výzkumným pracovníkem Stiftung Wissenschaft und Politik v Berlíně a členem poradního týmu spolkové vlády. Přednáší na Freie Universität v Berlíně a věnuje se problematice reformy světové organizace. (str. 7)

PhDr. Ivona Řezanková, CSc., nar. 1952, absolventka FF UK (dějepis – němčina); pracovala v Ústavu východoevropských zemí ČSAV, nyní v Ústavu mezinárodních vztahů; zabývá se problémy Německa. (str. 37)

PhDr. Emil Souleimanov, nar. 1978 v Jerevanu, Arménie. Studoval anglistiku, rusistiku, germanistiku a práva na univerzitách v Moskvě a Petrohradu. Je absolventem Petrohradské státní polytechnické univerzity (obor právo) a Institutu politologických studií Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze (obor mezinárodní vztahy), kde nyní přednáší. Zabývá se problematikou bezpečnostních studií se zřetel na kavkazsko-kaspický region, Rusko, Turecko a Írán. (str. 16)

Zuzana Studničná, nar. 1978. Doktorandka na VŠE. (str. 30)

Luděk Urban, nar. 1927; profesor Institutu ekonomických studií Fakulty sociálních věd Karlovy univerzity, Jean Monnet Professor. Přednáší evropskou ekonomickou integraci a je lektorem kursů pro státní úředníky. (str. 19)

Doc. PhDr. Štefan Volner, CSc., nar. 1954; vystudoval Vojenskou akademii v Bratislavě. Je politologem specializujícím se na geopolitiku střední Evropy. Přednáší na Univerzitě M. Bely v Banské Bystrici. Pravidelně publikuje ve slovenském odborném tisku. Je konzultantem Ministerstva zahraničních věcí SR. (str. 33)

Libor Židek, nar. 1972; absolvent Ekonomicko-správní fakulty MU Brno. Od 1997 vyučuje na ESF – Masarykovy univerzity, kde přednáší o světovém hospodářství. Absolvoval stáže v zahraničí – na univerzitách v Leicesteru (UK) a Warwicku (UK). (str. 28)

Vážení čtenáři,
rádi bychom znali Vaše názory na Mezinárodní politiku, a proto Vám předkládáme následující anketu. Uvítali bychom, kdybyste jí věnovali trochu času a vyplněnou zaslali na adresu:

Ústav mezinárodních vztahů, Mezinárodní politika – anketa, Nerudova 3, 118 50 Praha 1

Osobní údaje

Jste žena – muž?

Jaký je Váš věk? méně než 18 – /18–25/ – /26–35/ – /36–60/ – více než 60

Jaké je Vaše zaměstnání:

- student/studentka
- vědecký pracovník/pracovnice
- jiné

O mezinárodní vztahy se zajímáte:

- profesionálně (náplň zaměstnání) –
- je to náplň mého studia
- laicky

Jakým tématům nebo teritoriím se nejvíce věnujete?

-
-
-

Mezinárodní politiku:

- odebíráte
- čtete pravidelně
- čtete nepravidelně
- čtete výjimečně

Mezinárodní politiku využíváte jako:

- základní nebo důležitý zdroj informací při studiu nebo v zaměstnání
- doplňující zdroj informací
- okrajový, nedůležitý zdroj informací

Anketa

1. Jak jste spokojen/a s úrovní článků v Mezinárodní politice?

- spokojen
- spíše spokojen
- spíše nespokojen
- nespokojen

2. Jak jste spokojen/a s obvyklou délkou článků?

- vyhovuje mi
- měly by být spíše kratší, alespoň některé
- měly by být spíše delší, alespoň některé

3. Jak jste spokojen/a s hloubkou zpracování témat?

- vyhovuje mi
- měly by jít více do hloubky
- jsou příliš zasvěcené, teoretizující

4. Jste spokojen s odbornou úrovní autorů pišících o tématu nebo teritoriu, které Vás nejvíce zajímá?

- ano
- s některými ano, s některými ne
- ne

5. Můžete jmenovat některého autora/autory, kteří Vás zvláště zaujali?

6. Jak Vám vyhovuje tematická skladba časopisu?

- vyhovuje mi
- mám k ní výhrady (jaké – chybějí některé rubriky)
- nevyhovuje mi

7. Vyhovuje Vám obsahové členění s jedním hlavním tématem v každém čísle?

- vyhovuje mi
- nevyhovuje mi
- nevím, je mi to jedno

8. Zdá se Vám, že není dáván dostatečný prostor určitému tématu, případně je některému tématu věnováno příliš pozornosti?

- Málo:**
téma (jaké – například ekonomika – česká zahraniční politika)
teritorium (jaké)
žánr (jaký: rozhovory – jiná publicistika – diskuse – dopisy čtenářů – překlady zahraničních článků – jiné)
- Mnoho:**
téma (jaké)
teritorium (jaké)
žánr (jaký)

9. Chybí Vám v Mezinárodní politice nějaké téma zcela?

(jaké)

10. Jaká podoba poznámek k článku Vám vyhovuje?

- stačí minimum poznámek, nebo zcela bez poznámek
- dávám přednost kratším poznámkám, chci především vědět o dalších zdrojích informací
- dávám přednost rozsáhlým poznámkám

11. Je podle Vás v časopisu dostatek doprovodných prvků (grafů, map apod.)?

- dostatek
- nedostatek (jakých)

12. Zaujímou Vás titulní strany?

- vždy
- většinou
- někdy
- vůbec, nezajímá mne to

13. Dává Vám Mezinárodní politika dostatečný přehled o mezinárodním dění?

- ano
- částečně
- ne

14. Dozvídáte se z Mezinárodní politiky dostatečně o tématu nebo teritoriu, které Vás nejvíce zajímá?

- ano
- ne

15. Domníváte se, že je Mezinárodní politika příliš ovlivněna určitým politickým nebo metodologickým přístupem?

- ano
- ne

16. Zdá se Vám, že je Mezinárodní politika dostatečně aktuální?

- ano
- jen někdy
- ne, není

NÁSLEDUJÍCÍ ÚDAJE JSOU ZCELA DOBROVOLNÉ

Pokud souhlasíte s dalším dotazováním někdy v budoucnu (nejspíše elektronickou formou), jste ochoten/ochotna uvést o sobě bližší údaje?

jméno

příjmení škola/pracoviště

adresa

e-mail

**Děkujeme za čas věnovaný vyplnění dotazníku.
Věříme, že díky provedené anketě se úroveň časopisu
Mezinárodní politika dále zlepší.**

Zdeněk Zbořil
šéfredaktor

Otto Pick
předseda redakční rady